

Universitätsbibliothek Wuppertal

M. Tvllii Ciceronis Opera Omnia

Cicero, Marcus Tullius

Basileæ, MDCLXXXII

De natura deorum

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1133](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1133)

M. TVLLII CICERONIS DE

NATVRA DEORVM

A D

M. BRVTVM.

LIBER PRIMVS.

C. Vellejus, Epicureus; C. Cottus, Academicus; Lucilius Balbus, Stoicus; Cicero auditor disputationis.

Utrum multae res in philosophia nequaquam factis adhuc explicatae sint, tum perdifficilis, Brute, (quod tu minime ignoras,) & perobscura quaestio est de natura deorum: quae 1. & ad aequum animi pulcherrima est, & ad moderandam religionem necessaria. De qua tam variae sunt doctrinae morum hominum, tamque discrepantes sententiae, ut magno argumento esse debeat, causam, id est, principium philosophiae, esse scientiam? prudenterque Academicos a reliquis philosophis exhibuisse quid est enim? temeritate fortius? aut quid tam temerarium, tamque indignum sapientis gravitate, atque constantia, quam aut falsum sentire, aut quod non satis explorate perceptum sit, & cognitum, sine ulla dubitatione defendere? velut in hac quaestione, plerique (quod maxime verissimum est, & quo omnes duce natura vehimur,) deos esse dixerunt: dubitantes si Protagoras nullus esse omnino Diogenes Melius & Theodoros Cyrenaicus putaverunt. Quis vero deos esse dixerit, tanta sunt in varietate, & ac dissensione, ut eorum molestum sit dinumerare sententias. Nam & de figuris deorum, & de locis, atque sedibus, & aliis rebus multis dicuntur: & de his summa philosophorum dissensione certatur, quod verò maxime rem, cuius amplexus continet, utrum nihil moliantur, & omni curatone, & administratione vacent, an contra ad his & a principio omnia facta, & constituta sint, & ad infinitum tempus regantur, neque moveantur, in primis quae magna dissensio est, eaque nihil diudicetur, in summo errore necesse est homines, atque in maximam rerum ignorantiam versari. Sunt enim philosophi, & fuerunt, qui omnino nullam habere censerent humanarum rerum procuratorem deos. Quorum libere sententia est, quae potest esse pietas? quae sanctitas? quae religio? haec enim omnia, putè ac caste tribuenda deorum numini sita sunt, si non advertuntur ab his, & si est aliquid à diis immortalibus hominum generi tributum. Sin autem dii necque possunt nos juvare, neque volunt; nec omnino curant; nec quid agamus animadvertunt; nec est quod ab his ad hominum vitam permanere possit; quid est, quod illos

diis immortalibus cultus, honores, preces adhibemus? In specie autem fictae simulationis, sicut reliquae virtutes, ita pietas inesse non potest, cum quae simul & sanctitatem, & religionem tolli necesse est: quibus sublati, perturbatio vitae sequitur, & magna confusio. Atque haud iccirco, an pietate adversus deos sublata, fides, etiam, & societas humani generis, & una excellentissima virtus, iustitia tollatur. Sunt autem alii philosophi & hi quidem magni, atque nobiles, qui deorum in mente, atque ratione omnem mundum administrari, & regi censeant: neque verò id solum, sed etiam ab iisdem vita hominum consuli, & provideri, nam & fruges, & reliqua, quae terra pariat, & tempestates, ac temporum varietates, calique mutationes, quibus omnia, quae terra gignat, maturata pubescant, à diis immortalibus tribui generi humano putant: multaque, quae dicuntur in his libris, colligunt: quae talia sunt, ut & ipsa dii immortales ad usum hominum fabricati viderentur. Contra quos Carneades ita multa disseruit, ut excitaret homines non solum ad veri investigandi cupiditatem, res enim nulla est, de qua tantopere non solum indocti, sed etiam docti dissentiant, quorum opinionem cum tam variae sint, tamque inter se dissidentes: alterum fieri profectò potest, ut eorum nulla: alterum certè non potest, ut plus una vera sit. Quae quidem in causa & benevolos objurgatores placare, & invidiosos vituperatores confutare possumus, ut alteros reprehendisse poeniteat, alteri didicisse se gaudeant. Nam quae ad monent amicos, docendi sunt: qui insectantur, repellendi. Multum autem fluxisse video de libris nostris, quos compluribus brevi tempore edidimus, variumque sermonem, partim admirantium, unde hoc philosophandi nobis subitò studium exstitisset: partim, quid quaque de re certi haberemus, scire cupientium. Multis etiam sensu mirabile videri, eam nobis potissimum probatam esse philosophiam, quae lucem eriperet & quasi noctem quandam rebus offunderet, desertaque disciplinae, & sibi pridem relictae, patrocinium nec opinatum à nobis esse susceperunt. Nos autem nec subitò cupimus philosophari: nec mediocrem à primo tempore aetatis in eo studio operam, curamque

1. Ad agendum animi. Ita Palli nata VVouerii duo editiones. quod minus placet quamvis exiter ad oram Lambinianam videretur Turnebus, qui impugnat agere enim Moreti lib. x. v. c. 14. 2. Venerat agendum istud adicit, causam id est, principium Philosophiae est scientiam. Vocula ut non comparat in Pal. sec. au. tert. nam principium abstrahitio mut. hoc est vitio. e ad caput XI. optimè x. quoniam non est, tu secundas agi Palat. sec. tert. pro scientiam, exhibentur am. Minoris publici vitio scientiam, contra Turnebum qui consulerat dissensio. 3. temeritate fortius. Palat. tert. superius, sed ille est scriptura recentior aliterum rellat in secundis duobusque quos exco sitlanus noster VVoueratus, neque aliter Victoriana: & perperacet, propugnatore Turnebus quod quid oblatret Lambinus. 4. Eius more dicitur natura vehimur. Gul' elmsi liber quidam venimus, quod dicitur in palat. sec. qui tamen praeterea, emittit

duces, etc. nam tert. & quod hic dicit natura vehimur, quae hinc exscriptorum licentia est? 5. Ad istud, etc. ut est, mel. sed inveniatur, etc. Est ab editione V' Grotii, adscriptaturque Pal. sec. & alter VVouerii vulgari & d' istud confusio ut est, mel. sed inveniatur, etc. Lambino quidem etiam displicuit. hoc est vitio, delectum cupit ideo tantum, quod et displicuit. 6. Dicitur huius summa, etc. Sed si hinc incertum tanquam potest ante inveniatur Grot. elmsi in od. ce scripto cui notam ponit P. & vero Pal. sec. habet, de quo summa; ut apparet v' lex diversitate ser. petrus de filio. 7. Cuius, etc. mel. hanc, & omni. Sic omnino Gul' elmsianis & Palat. tert. nam lex arch. emm. vulgari; continet hanc, etc. mel. hanc, ut ab emm. v. dicitur & Lambinus. 8. Et jam pridem relictae. Pal. sec. & jam quidam scripturae relictae. Idemque supra ubi habebamus, alterum fieri profectò, etc. perperacet aliterum, etc. ut in emm. hanc.

consonamus, & *etiam minime videtur, tum maxime philo-*
phabamur. quod & orationes declatant, referunt philosopha-
rum sententias, & doctrinarum hominum familiaritates,
 quibus semper domus nostra floruit: & principes illi, Dio-
 dotus, Philo, Antiochus, Posidonius à quibus instituti su-
 mus. Et si OMNIA PHILOSOPHIAE præcepta referuntur
 ad vitam: & arbitramur nos & publicis, & privatis in rebus
 ea præstitisse, quæ ratio & doctrina præfererit. Sin au-
 tem quis requirit, quæ causa nos impulerit, ut hæc tam se-
 rò literis mandaremus, nihil est, quod expedire tam facile
 possimus. Nam cum otio langueremus, & is esset resp. sta-
 tus, ut eam unius consilio, atque cura gubernari necesse esset: pri-
 mum ipsius resp. causa philosophiam nostris hominibus
 explicandam putavi, magni existimans interesse ad decus
 & laudem civitatis, res tam graveis, & tamque præclaras La-
 tinæ etiam literis contineri. 2. Eoque me minus instituti
 mei poeniter, quòd facile sentio, quam multorum non mo-
 dò *disfendi, sed etiam scribendi studia commoverim. complu-*
res enim 3. Græcis institutionibus eruditi, ea, quæ didice-
rant, cum civibus suis communicare non poterant, quòd
illa, quæ à Græcis accepissent, Latine dici posse diffide-
rent, quo in genere tantum profecisse videmus, ut à Græcis
ne verborum quidem copia vinceremur. Hortata etiam
 est, ut me ad hæc confertem, *animi aegritudo, fortuna ma-*
gna, & gravi commota injuria 4. cuius si majorem aliquam
levationem repetire potuissem, non ad hanc potissimum
confugissem. Ea verò ipsa nulla ratione melius frui potui,
 quàm si me non modo ad legendos libros, sed etiam ad to-
 tam philosophiam pertractandam dedissem. Omnes au-
 tem ejus partes, atque omnia membra tum facillimè no-
 scuntur, cum tota quaestiones scribendo explicantur. est e-
 nim admirabilis quædam continuatio, seriesque rerum, ut
 alia ex alia nexa, & omnes inter se opte, colligataque vi-
 deantur. Qui autem requirunt, quid quæque de re ipsa in-
 venimus, curiosius id faciunt, quàm necesse est. *non enim tam*
auctores in disputando, quàm rationum momenta querenda sunt.
 quin etiam obest plerumque iis, qui discere volunt, au-
 ditoritas eorum, qui se docere profitentur. desinunt enim
 suum iudicium adhibere: id habent ratum, quod ab eo,
 quem loquuntur, iudicatum videtur. Nec verò probare soleo
 id, quod de Pythagoreis accepimus: quos ferunt, si quid
 astringant in disputando, cum ex eis quaeretur, quare
 ita effecti, respondeat solitos, *Ita dixit. ipse autem, erat*
Pythagoras, tantum opinio præjudicata poterat, ut etiam
sine ratione valeret auctoritas. Qui autem mirantur, nos
hanc potissimum disciplinam secutos, his quattuor Aca-
demis libris satis responsum videtur. Nec verò delentatum,
relictarumque rerum patrocinium suscepimus. non enim
hominum veteris sententia quoque occidunt: sed lucem aucto-
ris fortasse desiderant: ut hæc in philosophia ratio con-
tra omnia dissentendi, nullamque rem aperte iudicandi, pro-
fecta à Socrate, repetita ab Arcefila, confirmata à Carne-
ade, usque ad nostram viguit aetatem quam nunc propemo-
dum otiam esse in ipsa Græcia intelligo, quod non Aca-
demice vitio, sed tarditate hominum arbitror contigisse. Nam
 si singulas disciplinas percipere, magnum est: quantum ma-
 jus omneis: quod facere iis necesse est, quibus propositum

AB

est, veri respiciendi causa, & contra omnes philosophos, &
 pro omnibus dicere. Cujus rei tanta, tamque difficilis
 facultate in consuetum esse me non profiteor: *secutus esse*
piæ me fero. Nec tamen fieri potest, ut, qui hac ratione
philosophentur, ii nihil habeant, quod sequantur. Dilectum
 est omnino hæc de re alio loco diligentius: sed quia ni-
 mis in docilis quidam, tardique sunt, *admonendi videtur sa-*
piens. 5. non enim sumus ii, quibus nihil verum esse videat-
tur. sed ii, qui omnibus veris falsa quædam adjuncta esse
dicamus, tanta similitudine, ut in iis nulla in sit certa re-
dicandi, & assentiendi nota, ex quo existit & illud, multa
esse probabilia: quæ quamquam non percipientur, tam-
 en quia vitium haberent quendam indignon, & illu-
 stem, his sapientis vita regetur. Sed jam, ut omni me
 ipvidia liberem, ponam in medio sententias philosopho-
 rum de natura decum, quo quidem loco convocandi om-
 nes videntur, qui, quæ sit eorum vera, iudicent. Tum
 de modo mini proax Academi videbitur, si aut consen-
 serint omnes, aut erit inventus aliquis, qui, quid verum
 sit, invenit. Itaque mihi libet exclamare, & ut Staius in
 Synephebis:

Pro deum 7. popularium omnium adolescentium
Clamo, postulo, obsecro, oro, preoro, atque imploro fidem,
 non levissima de re, ut queritur ille,

Fieri in civitate facinora capitalia?
Ab amico amantem argentum accipere meretrici non vult:

sed uto diis, cognoscant, animadvertant, quid de religio-
 ne, pietate, sanctitate, careremoniis, fide, iurejurando,
 quid de templis, delubris, sacrificiisque solemnibus, quid
 de ipsis auspiciis, quibus nos præsumus, existimandum
 sit. hæc enim omnia ad hæc de diis immortalibus qua-
 litionem referenda sunt. Profectò eos ipsos, qui se aliquid
 certi habere arbitrantur, *addubitare cogit doctissimi*
hominum de maxima re tanta dissentio. Quod cum sæpe
 aliàs, tum maxime animadverti, cum apud C. Cottam
 familiarem meum, accuratè sanè, & diligenter de diis
 immortalibus disputatum sit. Nam, cum feris Latinis ad
 eum ipsius rogata, accessitque venissem, ostendi eum
 sedentem in exhedra, & cum C. Velleio senatore dispu-
 tantem: ad quem tum Epicurei primas ex nostris homi-
 nibus deferebant. Aderat etiam Q. Lucilius Balbus, qui
 tanto progressus habebat in Stoicis, ut cum excellentibus in
 eo genere Græcis compararetur. Tum, ut me Cotta videret,
 Peropporunt, inquit, venis, oritur enim mihi magna de
 re altercatio cum Velleio: cui, pro tuo studio, non est
 alienam te interesse. Atqui mihi quoque videor, inquam,
 venisse, ut dicis, opportune. tres enim trium disciplina-
 rum principes convenistis. M. enim Piso si adesset, nul-
 lius philosophiæ, eorum quidem, quæ in honore sunt, va-
 careret locus. Tum Cotta, Si, inquit, liber Antiochi no-
 strum: qui ab eo nuper ad hunc Balbum missus est, vera lo-
 quitur: nihil est, quod Pisonem, familiarem tuum, desi-
 deres. Antiocho enim Stoici cum Peripateticis re concurrens
 videntur, *verbi discipulare: quo de libro velim scire, Bal-*
be, quid sentias. Egone? inquit ille miror, Antiochum,
 hominem in primis acutum, non vidisse, interesse pluri-
 mum inter Stoicos, qui honesta à commodis non nomine

sed

1. *Adstruunt ut & publicis.* Non agnoscat Gulelmii P. pronomen
 nos: poteratque abesse.
 2. *Adque me minus instituti mei poeniter.* Hæc Pal. secund. me, nec re-
 quiritur.
 3. *Græcis institutionibus eruditi.* Dico postrema non est in Palat.
 secund. unde venit suspicari, posse & duas priores esse manus alienas.
 sanè si non adfuit, non desideres aut si d. camus hec belle locum suum
 tuet, tunc profecto tolli poterant infra, *quæ à Græcis accepissent.*
 4. *Curus si majorem, etc.* Non ita absurde duo mil. V. G. ut vult, cui
 si, quomodo & publicat ab Aldo avo. restat tamen alterum in Victo-
 riana, & Pal. nostris.
 5. *Non enim sumus ii.* Palat. secund. tenuit si, neque videtur ne-
 cessarium.

6. *Ut Staius in Synephebis.* Exterminanda vox Staius, que non est
 in Palatino. tert. ejusque loco habetur in secund. Tertius, in P. Gu-
 lielmi, Plautus, occupatam omnes edd. Aldinas, Victorianas,
 Lambinianam. nam Bruti: nam Sturmii, aliorum, cur consulam? tra-
 duces sunt priorem.
 7. *Populi tam omnium adolescentium.* Versus supplendi causa repetit
 Gulelmium, populari: tam omnium, tam omnium adolescentium, ut, lepidè.
 8. *De diis immortalibus disputatum sit.* Sic Pal. sed vox ultima non
 requiritur. Gulelmium ejus vice malebat, fuit.
 9. *Cum C. Velleio senatore & disputantem.* Palat. secund. disputantem St-
 natore argu. recte talis positio d. Chæmæ de senatore, non esse Tullii
 sed Iulianæ, cuius; nisi forte tale vero illi agnomen.

E. E.

sed genere toto disjungerent: & Peripateticos; qui honesta commiserunt cum commodis, ut ea inter se magnitudine, & quasi gradibus, non genere differrent. hęc enim est non minorum parva, sed rerum permagna dissensio. Verum hęc alia: nunc quod cepimus, si videtur. Mihi verò, inquit Cotta, videtur. Sed ut hic, qui intervenit, me intuens, ne ignoret, quæ res agatur, de natura agebamus deorum. quæ mihi videretur perobscura, ut semper videri solet; Epicuri ex Velleio scitebar sententiam, qua mox, inquit, Vellei, nisi molestum est, repere quæ ceperas. Repetam verò, quæquam non mihi, sed tibi hic venit adjutor. ambo enim, inquit arrides, ab eodem Philone nihil scire didicisti. Tum ego, quid didicerimus, Cotta videtur: tu autem nolo existimes me adjutorem huic venisse, sed audierem, & quidem æquum, libero judicio, nulla ejusmodi adstrictam necessitate, ut mihi, velim, nolum, sit certa quædam tuenda sententia. Tum Velleius, fidenter sanè, ut solent isti, nihil tam verens, quàm ne dubitare aliqua de re videretur; tanquam modo ex deorum concilio, & ex Epicuri intermundiis descendissent: audite, inquit, non futiles commentitias quæ sententias, non opificem ædificatorum mundi Platonis de Timæo: nec animum fatidicam Stoicorum *αγίστατον*, quam Latine licet *providentiam* dicere: neque verò mundum ipsum, animo & sensibus præditum, rotandum differentium philosophorum, sed somniantium. Quidem enim oculis animi intueri potuit vester Plato fabricam illam tanti operis, quæ constructa deo, atque ædificari mundum facit? quæ molitio? quæ ferramenta? qui vester, quæ machinæ? qui ministri tanti muneris fuerunt? quemadmodum autem obedire, & parere voluntati architecti aër, ignis, aqua, terra potuerunt? Unde verò oris illæ quinque formæ: ex quibus reliqua formantur, apud cadentes ad animum efficiendum pariendosque sensus? & longum est omnia, quæ talia sunt, ut optata magis, quàm inventa videantur. Sed illa palmaris quidem, quod, qui non modo natum mundum introduxerit, sed etiam manu panem factum, is eum dixerit fore *semperiternum*. Hunc censes primis, ut dicitur, labris gustasse physiologiam, qui quidquam, quod ortum sit, putet æternum esse posse? quæ est enim coagmentatio non dissolubilis? aut quid est, cuius principium aliquod sit, nihil sit extremum? Pronæ vero si vestra est, Lucili, eadem; requiro, quæ paullo ante, ministras, machinās, omnem totius operis designationem, atque apparatus; si alia est, cur mortalem fecerit mundum, non quemadmodum Platonis deus, semperiternum. Ab utroque autem sciscitor, cur mundi ædificatores repente existerint; innumerabilia antè secula dormierint. Non enim si *mundus nullus erat, factus non erat*. Secla nunc dico non ea, quæ diurno, nocturno; numero annis cursibus conficiuntur. nam fateor ea sine mundi conversione effici non potuisse: sed fuit quædam ab infinito tempore æternitas, quam nulla temporum circumscriptio metiebatur, spatio iam men, & qualis ea fuerit, intelligi potest: quod ne in cogitationem quidem cadit, ut fuit *tempus aliquod, nullum enim tempus esse*. Ito igitur tam immenso spatio quæro, Balbe, cur Pronæ vestra cessaverit. Laboremne fugiebat? At iste nec attingit deum, nec erat alius, cum omnes naturæ numini divino, cælum, ignes, ter-

ra, maria parerent. Quid autem erat, quòd concupisceret deus mundum signis, & luminibus, tanquam *aditu*, ornate? si, ut deus ipse melius habitaret: antea videlicet tempore infinito in tenebris, tanquam in gurgustio, habitaverat. Post autem varietate cum delectari putamus, quæ cælum & terras exornatas videmus? quæ ista potest esse oblectatio deo? quæ si esset, non ea tamdiu carere potuisset. An hæc, ut fere dicitis, hominum causa à deo constituta sunt? Sapientum me propter paucos ergo tanta est facta rerum molitio. An stultorum? at primum causa non fuit, cur de improbis bene mereretur. deinde quid est assecutus, cum omnes stulti sint sine dubio miserimi: maxime quòd stulti sunt: *Miserius enim stultitia quid possimus dicere?* deinde quòd ita multa sunt incommoda in vita, ut ea sapientes cum modorum compensatione leniant. stulti nec vitare venientia possint, nec ferre presentia. Qui verò mundum ipsum animantem, sapientemque esse dixerunt, & nullo modo viderunt animi naturam, intelligentes inquam figuram cadere posse: de quo dicam paulò post. Nunc autem hætenus admirabor eorum tarditatem, quasi animantem, immortalem & eundem beatum, rotandum esse velint, quòd ea forma ullam neget esse pulchriorem Plato. At mihi vel cylindri, vel quadrati, vel conii, vel pyramidis videtur esse ferrosior. Quæ verò tribuitur vita isti rotundo deo? nempe ut ea celeritate contorqueatur, cui par nulla ne cogitari quidem possit. In qua non video, ubinam mens costans, & vita beata possit insistere, quòd in nostro corpore si minima ex parte significetur, molestum sit: cur hoc idem non habeatur molestum in deo? terra enim profecto, quoniam pars mundi est, *pars est etiam dei*. Atqui terræ maximas regiones, inhabitabiles, atque incultas videmus, quòd pars earum appulsu solis exarserit, pars obtigerit nive pruinaque, longinquo solis abcessu, quæ si mundus est deus, quoniam partes mundi sunt, dei membra partim ardentia, partim refrigerata dicenda sunt. Atque hæc quidem vestra, Lucili. 6. qualis verò sint, ab ultimo repetam superiorum. *Thales enim Milesius qui primus de talibus rebus quæsit, aquam dixit esse initium rerum: deum autem, eam mentem, quæ ex aqua cuncta fingeret. Si dis possunt esse sine sensu & mente, cur aquæ adunxit, si ipsa mens consistere potest vacans corpore? Anaximandri autem opinio est, nativos esse deos, longis intervallis orientis, occidentisque, & eosque innumerabiles esse mundos. Sed nos deum, nisi semperiternum, intelligere qui possumus? Põs Anaximenes, aër deum statuit, eumque gigni, esseque immensum, & infinitum, & semper in motu: quasi aut aër sine ulla forma deus esse possit, cum præsertim deum non modo aliqua, sed pulcherrima specie esse deceat: aut non omne, quod *ortum sit, mortalitas consequatur*.* *Inde Anaxagoras, qui accepit ab Anaximene disciplinam, primus omnium rerum descriptionem, & ædum, mentis infinita vi ac ratione designari, & confici voluit: in quo non vidit neque motum sensui junctum, & continentem, in infinito ullum esse posse: neque sensum omnino, quo non ipsa natura pulsa tentiret. Deinde si mentem istam quasi animal aliquod esse voluit, erit aliquid interius, ex quo illud animal nominetur, quid autem interius mente? & cingatur igitur corpore externo, quòd quoniam*

F f f non

1. *Er quod aquam, libero judicio, &c.* Autibus meis animoque longè ætatis, & quæ demeritum (horæ) p. ut habet Pal. noster loc.

2. *Si ex Epicuri intermundiis descendissent* Pal. sec. ex Epicuri intermundiis descendissent, neque longè leccus unus V Vouyer.

3. *Longum est omnia* Est à Victoriana, confirmatque neque Palat. p. ut vulgari, leccus est, ita ad omnia, ex quo molitur Gulclim. us, cop. v. in Siccam Plauti. longum est iterare omnia, sed quid opus conjectura vero produentel. b. & p. l. c. 1. 5?

4. *Qualis ea fuerit, intelligi potest* Volgata, intelligi, non potest. Sed respicit negativam editio Victoriana nem P. & Pal. secund.

5. *Nullum enim tempus esse* Variè heic se metat; conjectura do Lamb. nus, neque proficitur hium. Pal. text. explet, in *tempore*, quòd & Gulclim. in mentem venerat.

6. *Qualis verò sint, &c.* Pal. sec. item unus V Vouyer, qualis verò sint, &c.

7. *De talibus rebus* Gulclimius conjicit *naturabiles*, neque aliter laudat hunc Tullii locum Lactantius, ut monuit Paulus Merula ad notas in l. h. i. annalium Ennii.

8. *Neque innumerabiles esse mundos* Sic editio Victoriana sic Pal. duo, sic P. vulgari: *neque*.

9. *Et continet, non, in infinito ullum esse posse* P. & in continentem; delectoque in infinito; habet nullum. Pal. nihil variant, nisi quod non agnoscent part. culum in.

10. *Cingatur igitur* Ita quatuor nostrum & editi à Victorio, vulgari, & dicitur.

non placet, aperta, simplexque mens, nulla re adjuncta, quae sentire possit, fugere intelligentiae nostrae vim, & notionem videtur. Crotoniates autem Alemao, qui *soli* *de Luna*, reliquisque sideribus, animoque prae ea divinitatem dedit, non sensu, sese mortalibus rebus immortalitatem dare. Nam *Pythagoras*, qui censuit *animus* esse per naturam rerum omnem intentum, & commeantem, ex quo nostri animi carperentur, non vidit distractione humanorum animorum discerpi & laceri deum: & cum miseri animi essent, quod plerisque contingeret, tum dei partem esse miseram: quod fieri non potest. Cur autem quidquam ignoraret animus hominis, si esset deus? quomodo potest deus ille, si nihil esset nisi animus, aut infusus, aut intusus esset in mundo? *Tym. Xenophanes*, qui *mente adspicit*, omne praeterea, quod esset infinitum, deum voluit esse, de ipsa mente item reprehenditur, ut ceteri: de infinitate autem vehementius, in qua nihil neque sentiens neque conjunctum potest esse. *Nam Parmenidas* commentitium quiddam coronae similitudine efficit: *Stephanus* appellat, continentem ardore lucis orbem, qui cingit caelum: quem appellat deum, in quo neque figuram divinam; neque sensum quisquam inspicere potest, multa ejusdem monstra, quippe qui *bellum*, qui *disserdiam*, qui *cupiditatem*, ceteraque generis eiusdem ad deum revocat: quae vel morbo, vel somno, vel oblivione, vel ventustate delentur: eademque de sideribus, quae reprehensa jam in alio, in hoc mutantur. *Empedocles* quoque multa alia peccans, in deorum opinione turpissime labitur, quattuor enim *natura*, ex quibus omnia consistere vult, divinas esse cenet; quas & nasci, & extinguere perspicuum est, & sensu omnicarete. 2. nec vero *Protagoras*, qui sese negat omnino de diis habere, 3. quod liqueat, *sine non finit*, qualesve sint, quidquam videtur de natura deorum suspicari. Quid *Democritus*, qui tum *imagines*, earumque circuitus in deorum numero refert: tum illam naturam, quae imagines fundat, ac mittit; 4. tum scientiam, intelligentiamque nostram, nonne in maximo errore versatur? cum idem omnino, quia nihil semper suo statu maneat, negat esse quidquam sempiternum: nonne deum omnino ita tollit, ut nullam opinionem ejus reliquam faciat? Quid *Aesop*, quo *Diogenes Apolloniates* utitur deo, quem sensum habere potest, aut quam formam dei? Jam de *Platonis* inconstantia longum est dicere: qui in *Timaeo*, *patrem liquor mundi nominari neget posse*: in legum autem libris, quid sit omnino deus, 5. *anquire optare* non censet. Quod vero sine corpore alio deum vult esse, ut *Stacius* dicant, *deum uerum*; id quale esse possit, intelligi non potest: careat enim sensu, necesse est careat etiam prudentia, careat voluptate: quae omnia, una cum deorum notione comprehendimus. Idem & in *Timaeo* dicit, & in legibus, & *mundum deum esse*, & *caelum*, & *astra*, & *terram*, & *animos* & *eos*, quos majorum institutis accepti nus: quae & per se sunt falsa perspicua, & inter sese vehementer repugnantia. Atque etiam *Xenophon* paucioribus verbis eadem ferè peccat. facit enim in iis, quae a *Socrate* dicta

retulit, *Socratem* disputantem, *formam dei* quari non oportere: eundemque & *solem*, & *animum deum* dicere: & modo unum, tum autem plures deos quae sunt isdem in terris ferè, quibus ea; & quae de *Platone* dicimus. Atque etiam *Antisthenes* in eo libro, qui *physicus* inscribitur, *populariter deos* multos, naturalem unum esse dicens, tollit vim, & *notoriam deorum*. Nec multo secus *Speusippus*, *Platonem a vinculum* subsequens, & *vim* quandam dicens, quae omnia regantur, eoque *animalem*, *evellere ex animis* conatur: cognitionem deorum. 7. *Aristoteles* quoque in tertio de philosophia libro multa tubat, & a magistro *Platone* uno dissentiens, modo enim *menti* tribuit omnem divinitatem: modo mundum ipsum deum dicit esse: modo quendam alium praebet mundo, eoque eas partes tribuit, ut replicatione quadam mundi motum regat, atque tucatur: tum coeli ardorem deum dicit esse, non intelligens, *coelum mundum esse partem*: quem alio loco ipse designat deum. Quomodo autem caeli divinus ille sensus in celeritate tanta conservari poterit? ubi deinde *illi res dii*, si numeramus etiam *caelum* deum? Cum autem sine corpore idem vult esse deum, omni illum sensu *privat* etiam prudentiam. Quo porro modo mundus *g. movet* carens corpore; aut quomodo *semper de movens*, esse quietus, & beatus poterit? Nec vero *Pythagoras* condiscipulus *Xenocrates*, in hoc genere prudens: in cujus libris, qui sunt de natura deorum, nulla species divina describitur, deos enim esse: sic dicit: quinq; eos, qui in stellis vagis nominantur: unum, qui ex omnibus sideribus, quae infixa caelo sunt, ex dispersis quasi membris simplex sit putandus deus: *Serapim*, *Solem* adjungit: *octavamque Lunam*; qui quo sensu beati esse possint, intelligi non potest. Ex eadem *Platonis* scholis *Ponticus Heraclides* puerilibus fabulis referit libros: 10. & tamen modo *mundum*, tum mentem divinam esse putat: errantibus etiam stellis divinitatem tribuit, sensuque deum *privat*, & ejus formam, mutabilem esse vult: eodemque in libro rursus terram, & caelum referri esse docet. Nec vero *Xenocrates* inconstantia fecit: eadem enim *menti* divinitatem tribuit principatum: modo caelo: tum autem signis, sideribusque caelestibus. Nec audiendus ejus auditor *Syraxo*, is qui *physicus* appellatur: qui omnem vim divinam in *natura sitam* esse censet, quae causas gignendae, augendi, minuendi habeat: sed careat omni sensu, & figura. *Zeno* autem (ut jam ad vestros, *Balbe*, veniam) *naturalem legem*, divinam esse censet, eaque vim obinere *recta imperantem*, prohibentemque *contraria*, quam legem quomodo efficiat animantem, intelligere non possumus. Deum autem animantem certe volumus esse. Atque hic eadem alio loco *asertit*, deum dicit esse, si intelligi potest: nihil sentiens deus, qui nunquam nobis occurrit, neque in precibus, neque in optatis, neque in votis. Aliis autem libris *rationem* quandam, 11. per omnium naturam rerum pertinentem, 12. ut divinam, esse affectam putat. Idem *astus* hoc idem tribuit, tum *annis*, mensibus, annorumque mutationibus. Cum vero *Hesiodi Theogonium* interpretatur, tollit o-

tinino

1. Si nihil esset, nisi animus. Lamb. in ian. ead. non habent illud nisi typographi: forte vitio: nam ipse tacet, exhaque in aliis culis, item Pall. nostris tribus.
 2. Nec vero Protagoras, etc. Toti hae periculis non exstat in P. Guelmii: habent tamen Pall. tres.
 3. Quod liquet. Pal. sec. quos, non ita absurdè.
 4. Democritus cum intelligentiamque. Meliores: illi Palatini, prim. & secund. sicut an.
 5. A. qui opteret. Ita P. ita Pal. prim. nam sed. an. quae vulgata; sequitur.
 6. Quae de Platone dicimus. Videtur commodior: futura lectio, si abjiceretur *diutius*, non celo tamen lectorem esse in Palati prim. & utroque VVouveriano. Des. quae sit. iud. et. at alter VVouveriano praeterea sic dixerit a vulgato, idem uterant, quibus sic Platone dixit diutius.

7. Aristoteles quare. Pall. tres: una consensu. A. physiceque. P. de-
 struebatur ad hoc illo quo, sed alterorum requiritur.
 8. A. magister Platone uno dissentit. Sic Pall. tres, sic VVouveriano, & P. necnon omnes edidi ante Lamb. non; qui ad huc, non diff. conjecturam P. Manari; quam tamen non d. gnatus est: textus situs Aldus. videtur Muret. l. vi. c. 27. Lect. enim Vagat.
 9. Moveri carens corpore. Est ab edic. one Victorii; quibus accedunt Pall. tres & P. c. uli privo, moveri potest, carens corpore.
 10. Et tamen mundum unum. Sic lectio vu. gata, firmatae Pal. prim. non fer. tam cert. textum P. dum Lamb. nus; et. tum mundum, tum mentem. *diutius* esse. praece. scriptos sane nostros.
 11. Per amicum naturam rerum. Sic edidi à Victorio, sic Pall. tres c. uli, prae amicum periculis nostrorum.
 12. Ut divinam esse affectam putat. Pal. prim. divina; item fer. sed. is esse matat in st. unde suspicet legendum; ut divina affectam putat.
 2. V. ite-

omnino usuratas, perceptasque cognitiones deorum, neque enim Jovem, neque Junonem, neque Vestam, neque quemquam, qui ita appelletur, in deorum haberi numero: sed rebus inanibus, atque mutis, per quamdam significationem hæc docet tributa nomina. Cujus discipuli ARISTOTELIS non minus magno in errore sententia est; qui neque formam dei intelligi posse censet, neque in diis sensum esse dicit: dubitetque omnino, deus an animans, an non sit. CELENTES autem, qui Zenonem audivit unâ cum eo, quem proximè nominavi. 2. tum ipsum mundum, deum dicit esse, tum totas naturæ menti, atque animo, tribuit hoc nomen; tum ultimum, & altissimum, atque undique circumfusum, & extremum omnia cingentem, atque completum ardorem, qui æther nominatur, certissimum deum dicit. Idemque quasi delirans in iis libris, quos scripsit contra voluptatem, tum fingit formam quandam, & speciem deorum, tum divinitatem omnem tribuit astris, tum nihil ratione censet esse divinum. Trahit, ut deus ille, quem mente noscimus, atque in animi notione, tanquam in vestigio, volumus reponere, nusquam profus appareat. AT PERSEUS, ejusdem Zenonis auditor, eos dicit esse habitos deos, a quibus magna utilitas ad vitæ cultum esset inventa: ipsique res utiles, & salutares, deorum esse vocabulis nuncupatas: ut ne hoc quidem diceret, illa inventa esse deorum, sed ipsa divina. Quo quid absurdius, quam aut res sordidas, atque deformes deorum honore afficeret, aut homines jam morte deletos, reponere in deo, quorum omnis cultus esset futurus in lectu? Nam verò CRATYLUS, qui Stoicorum somniorum vaserimus habetur, interpres, magnam turbam congregat ignotorum deorum, atque ita ignotorum, ut eos ne conjectura quidem informare possimus, cum mens nostra quidvis videatur cogitatione posse depingere. ait enim, vim divinam in ratione esse positam, & universæ naturæ animo, atque mente: ipsamque mundum, deam dicit esse, & ejus animi fusio nem universam: tum ejus ipsius principatum, qui in mente & ratione versetur, communemque, rerum naturam, universam, atque omnia continentem: tum fatalem umbram, & necessitatem rerum futurarum; ignem præterea, & eum, quem antea dixi, æthera; tum eam, quæ natura fluitet, atque manent, ut æa aquam, & terram, & aëra; solem, lunam, sidera, universitatemque rerum, quæ omnia continere videtur; atque homines etiam meos, qui immortalitatem esse sentit consecuti. Idemque disputat, æthera esse eum, quem homines Jovem appellarent: quique aër per maria manaret, eum esse Neptunum; terramque eam esse, quæ Ceres diceretur, similique ratione persequitur vocabula reliquorum deorum. Idemque etiam legis perpetuæ, & æternæ vim, quæ quasi dux vitæ, & magistra officiorum sit, Jovem dicit esse, eandemque fatalem necessitatem appellat sempiternam rerum futurarum veritatem: quorum nihil tale est, ut in eo vis divina inesse videatur. Et hæc quidem in primo libro de natura deorum: in secundo autem vult Orpheus, Musæi, Hesiodi, Homerique fabellas accommodare ad ea, quæ ipse primo libro de diis immortalibus dixerit: ut etiam veterum poetarum, qui hæc ne suspicari quidem sint, Stoici fuisse videantur. Quem Diogenes Babylonius consequens in eo libro, qui inscribitur de Minerva, partem Jovis, ortumque virginis ad physiologiam traducens, de jungit fabula. Exposita ferè non philosophorum judicia, sed delirantium somnia nec enim multo absurdiora sunt ea, quæ poeta rum vocibus fusa, ipsa sua veritate nocuerunt: qui & ira inflammatos, & libidine furentis induxerunt deos: feceruntque ut eorum bella, pugnas, proelia, vulnera videremus, odia præterea, discordias, ostus, interi-

tus, querelas, lamentationes, effusas in omni imperantia libidines, adulteria, vincula, cum humano genere concubitus mortalesque; ex immortalibus procreatos. Cum poetarum autem errore conjungere licet portenta magorum, & Egyptiorumque in eodem genere dementia: tum etiam vulgi opiniones, quæ in maxima inconstantia, veritatis ignorantia versantur. Ea qui consideret, quam inconsulte ac temerè dicantur, venerari Epicurum, & in eorum ipsorum numero, de quibus hæc quaestio est, habere debeat. Solus enim vidit, primum esse deos, quod in omnium animis eorum notionem impressisset ipsa natura. QUAE EST ENIM GENS, aut quod genus hominum, quod non habeat sine doctrina anticipationem quandam deorum? quam appellat *πρόληψιν*. Epicurus, id est, anteceptam animo rei quandam informationem: sine qua nec intelligi quidquam, nec queri, nec disputari potest. Cujus rationis vim, atque utilitatem ex illo celesti Epicuri, de regula, & judicio volumine accepimus. Quod igitur fundamentum hujus quaestiones est, id præclare jactum videtur. Cum enim non instituto aliquo, aut more, aut lege sit opinio constituta, maneatque ad unam omnium firma consensio: intelligi necesse est, esse deos, quoniam insitas eorum, vel potius innatas cognitiones habemus. DE QUO AVTEM OMNIUM NATURA CONSTITUITUR VERVM PARS NECESSARIUS EST. Esse igitur deos constituendum est. Quod quoniam ferè constat inter omnes non philosophos solum, sed etiam indoctos: fateamur constare illud etiam, hanc nos habere sive anticipationem, ut ante dixi, sive prænotionem deorum, sunt enim rebus novis nova ponenda nomina, ut Epicurus ipse *πρόληψιν* appellavit, quam antea nemo eo verbo nominarat. Hanc igitur habemus, ut deos beatos, & immortales putemus: Quæ enim nobis natura informationem deorum ipsorum dedit; eadem unculpsit in mentibus, ut eos æternos, & beatos haberemus. Quod si ita est, verè exposita illa sententia est ab Epicuro. Quod æternos, beatosque, sit, id vobis habere ipsam negotii quædam, nec exhibere alteri, itaque, neque ira, neque gratia teneri, quædæ quæ talia essent, imbecilla essent omnia. Si nihil aliud quereremus, nisi ut deos pie coleamus, & ut superstitione liberemur, satis erat dictum, nam & præstans deorum natura, hominum pietate coleretur; eum & æterna esset, & beatissima, habet enim venerabilem justam, quidquid excellit: & metus omnis à vi atque ira deorum pulsus esset, intelligitur enim, à beata, immortalique natura & iram, & gratiam segregari quibus remotis, nullos à superis impendere metus. Sed ad hanc confirmandam opinionem, inquiri animus & formam, & vitam, & actionem mentis, atque agitationem in deo. Ac de forma quidem partim natura nos admonet, partim ratio docet, nam à natura habemus omnes omnium gentium speciem nullam aliam nisi humanam, deorum, quæ enim alia forma occurrit unquam aut vigilantibus cuiquam, aut dormientibus? Sed, ne omnia revocentur ad primas notiones, ratio hoc idem ipsa declarat, nam cum præstantissimam naturam, vel quia beata est, vel quia sempiterna, convenire videtur eandem esse pulcherrimam, quæ compositio membrorum, quæ confirmatio lineamentorum, quæ figura, quæ species, humana potest esse pulchrior? vos quidem, Lucili, soletis (nam Cotta meus modò hoc, modo illud cum artificium effingitis, fabricamque divinam, quam sicut omnia in hominis figura non modò ad usum, verum etiam ad venustatem apta, describere. Quod si omnium animantium formam vincit hominis figura, deus autem animans est: ea figura profecto est, quæ pulcherrima sit omnium; quoniam quæ deos beatissimos esse constat, beatus autem esse sine virtute nemo potest, nec virtus sine ratione consistere nec ratio usquam inesse, nisi in hominis figura; hominis esse specie

Ffff 2

deo

1. *Ubi præcipitur*. P. Manuè ex Massæi libro, inscribitur, quod & illud ut per Lamb nostri missi adhibere vulgato.
2. *Tum ipsum mundum, deum dicit esse*. Teiga Pall. ordina in verso, non ipsam Deum mundum, & Cr. mox quoque idem exhibent, non videri.

1. *Ubi præcipitur*. P. Manuè ex Massæi libro, inscribitur, quod & illud ut per Lamb nostri missi adhibere vulgato.

2. *Tum ipsum mundum, deum dicit esse*. Teiga Pall. ordina in verso, non ipsam Deum mundum, & Cr. mox quoque idem exhibent, non videri.

L. 166

deos confitendum est. Nec tamen ea species corpus est: sed quasi corpus: nec habet sanguinem, sed quasi sanguinem. Hæc quamquam & inventa sunt acutius, & dicta subtilius ab Epicuro, quam ut quis ea possit agnoscere: tamen fretus intelligentia vestra differo brevius, quam causa desiderat. Epicurus autem, qui res occultas, & penitus abditas non modo viderit animo, sed etiam sic tractet, ut manu doceat, eam esse vim & naturam deorum, ut primum non sensu, sed mente cernatur: nec soliditate quadam, nec ad numerum, ut ea, quæ illi propter firmitatem *esse* vocat appellat, sed imaginibus, similitudine, & transiione perceptis: cum infinita simillimarum imaginum species ex innumerabilibus individuis existat, & ad eos affluat, cum maximis voluptatibus in eas imagines mentem intentam, infixamque nostram intelligentiam, capere quaerit & beata natura, & æterna. Summa verò vis infinitatis, & magna, ac diligenti contemplatione dignissima est: in qua intelligi necesse est, eam esse naturam ut omnia omnibus paribus paria respondeant, hanc *isomorphiam* appellat Epicurus, id est, *æqualitatem tributionis*. Ex hac igitur illud efficitur, si mortalium tanta multi uoluntate mortalium non minoris & si, quæ interierant, innumerabilia sint, etiam ea, quæ conseruent, infinita esse debere. Et querere à nobis, Balbe, soletis, quæ vita deorum sit, quæque ab eis degatur *atque*. Ea videlicet, quæ nihil beatius, & nihil omnibus bonis: effluentiùs cogitari potest, nihil enim agit: nullis occupationibus est implicatus: nulla opera molitur: sua sapientia, & virtute gaudet: habet exploratum fore se temperatum in maximis, tum in æternis voluptatibus. Hunc deum ritè beatus dixerimus, vestrum verò laboriosissimum live enim ipse mundus, deus est, quid potest esse minus quietus, quam nullo puncto temporis intermisso, versari circum axem cœli admirabili celeritate? nisi quietum autem nihil beatum est, live in ipso mundo deus inest aliquis, qui regat, qui gubernet, qui cursus astrorum, mutationes temporum, rerum vicissitudines, ordinesque conseruet, terras & maria contemplant, hominum commoda, vitasque tueatur: nec ille est implicatus molestis negotiis, & operosis. Nos autem beatam vitam in animi securitate, & in omnium vacatione numerum ponimus. docuit enim nos idem, qui cetera, natura effectum esse mundum: nihil opus fuisse fabrica? tamque eam rem esse facilem, quam vos effici negetis sine divina posse solertia, ut innumerabilem natura mundos effectura sit, efficiat, effecerit. Quod quia quemadmodum natura efficere sine aliqua mente possit, non videtis: ut tragici poetæ cum explicare argumenti exitum non potestis, confugitis ad deum. Cujus operam profecto non desideratis, si immensam, & interminatam in omni parte magnitudinem regionum videretis: in quam se injiciens animus, & intendens, ita latè, longèque peregrinatus, ut nullam tamen oram ultimi videat, in qua possit insistere. In hac igitur immensitate latitudinum, longitudinum, altitudinum, infinita vis innumerabilium volitat atomorum: quæ, interjecto inani, coherescunt tamen inter se, & alix alias apprehendentes continuantur: ex quo efficiuntur hæc rerum forma, atque figura: quas vos effici posse sine solibus, & incudibus non putatis. Itaque impossuistis in cervicibus nostris sempiternum dominum, quem dies, & noctis timeremus. Quis enim non timeat omnia providentem, & cogitantem, &

animadvertentem, & omnia ad se pertinere putantem, cœriofum, & plenum negotii deum? Hinc vobis emittit primum illa fatalis necessitas, quam *esse* & *esse* dicitis: ut, quidquid acciderit, id ex æterna veritate, casualique continuatione fluxisse dicatis. Quam autem hæc philosophia æstimanda est, cui, tanquam antulis, & iis quidem indolis, fati fieri videantur omnia? Sequitur *isomorphia* vestra, quæ Latino dicitur, qua tanta imbueremur superstitione, si vos audire vellemus, ut haruspices, augures, harioli, vates, & conjectores nobis essent colendi. His terroribus ab Epicuro soluti, & in libertatem vindicati, nec metuimus eos, quos intelligimus nec sibi fingere ullam molestem, nec alteri querere: & piè, sanctèque solimus naturam excellentem, atque præstantem. Sed elatus studio, vatore, ne longior fuerim. Erat autem difficile, rem tantam, tamque præclaram, inchoatam relinquere, quamquam non tam dicendi ratio mihi habenda fuit, quam audendi. Tum Cotta, comites, ut solebat, Atqui, inquit, Vellet, nisi tu aliquid dixisses, nihil sanè ex me quidem audire potuisses. mihi enim non tam facile in mentem venire solet, quare verum sit aliquid quam quare falsum. Idque cum dixisset, tum, cum te audire paulo ante contigit, Roges me qualem deorum naturam esse ducam: nihil fortasse responderem. Quæras, putemne talem esse, qualis modò à te sit exposita: nihil dicam mihi videri minus sed antequam aggrediar ad ea, quæ à te disputata sunt, de te ipso dicam quid sentiam. Sæpe enim de L. Crasso, familiare illo tuo, video audisse, cum te rogatis omnibus sine dubio ante ferret, & paucos tecum Epicureos à Gratia compararet, sed, quòd ad eo te mirifice diligere intelligebam, arbitrabar illum propter benevolentiam id uberior diceret. Ego autem, etsi & vereor laudare presentem, judico tamen de te obscura, atque difficili à te dictum esse dilucide: neque sententiis solum copiose, sed, verbis etiam ornatis, quam solent vestri. Zenonem, quem Philo noster coryphæum appellare Epicureorum solebat, cum Athenis essem, audiebam frequenter, & quidem ipso auctore Philone: credo, ut facilius judicarem, quam illa bene refellerentur, cum à principe Epicureorum acceptissem quemadmodum dicerentur. Non igitur ille, ut plerique sed isto modo, ut tu, distinctè, graviter, ornate. Sed quod in illo mihi usu sæpe venit, idem modò, cum te audirem, acciderat, ut molestè ferrem, tantum ingenium (bona venia me audies) in tam levis, ne dicam in tam inceptas, sententias incidisse. Nec ego nunc ipse aliquid affertam melius, ut enim modò dixi, omnibus fere in rebus, & maxime in physicis, quid non sit, etiam, quam quid sit dixerim. Roges me, quid, aut quale sit deus: auctore utas Simonide: de quo cum quaesivisset hoc idem tyrannus Hiero, deliberandi causa sibi unum diem postulavit, cum idem ex eo postredie quaereret: biduum petiit. cum sapius duplicaret numerum dierum, admiransque Hiero requireret, cur ita feceret: Quis, quanto, inquit, diutius considero, & tanto mihi spes videtur obscurior. Sed Simonidem auctor (non enim potest solum suavis, verum etiam ceteroqui doctus, sapiensque traditur) quis multa veniret in mentem acuta, atque subtilia, dubitantem, quod eorum esset verissimum, desperasse omnem veritatem. Epicurus verò tuus (nam cum illo malo differere, quam tecum) & quid dicit, quòd non modò philosophia dignum esset, sed mediocri prudentia? Quæritur primum in ea quaestione,

1. Sed etiam sic videtur, ut nunc, dicitur eam esse. Ita editi à Victorio, atque aliter Pall. haud male tamen Turnebus ac Purianus, ducit eam: quod non solum recinuit, Lambinus, sed adjectic adhuc docet, plane superfluum est.

2. Si ad Deum affluat. Haud aliter publicati à Victorio, ad stipulanturque Pall. tres & P. Gul. elimit. sic item Aldus senior, nisi quod & affluat, vulgati, ad res affluat. Lambinus ad nos affluat.

3. Nihil omnibus bene affluentiis cogitari. Est rursus à Victoriana, & non à Pall. duobusque V Vouerian. editi passim, nihil omnibus bene affluentiis cogitari.

4. Vereor laudare presentem. Gulielmianus ille P. vii. ver. præsentem, non laudat. Altera tamen lectio perlat in Pall. tribus.

5. Tanto mihi spes videtur obscurior. Non ad præparatum sum quod erit in P. item Pall. prim. ac secund. quod sequetur mox, desinunt veritatem.

6. Quid dicit quid non modò philosophia dignum esset. Lambinus monet referendum videri dixit, aut sic pro offi. Gulielmianus maluerit est, aut legendum supra dicitur, ego habuisti vossem controversam pro spacia, unaque quædam.

me, quæ est de natura deorum, sine no dii, neque sine. Difficile est negare, credo, si in concione quærat; sed in eiusmodi sermone, & confesso, facillimum. Itaque ego ipse pontifex, qui caeremonias, religionesque publicas sanctissimas tenendas arbitror, is hoc, quod primum est, esse deos, persequi mihi non opinione solum, sed etiam ad veritatem planè velim, multa enim occurrunt, quæ conturbent, ut in eorundam nulli esse videantur. Sed vide, quàm tecum agam liberaliter, quæ communia sunt vobis cum ceteris philosophis, non attingam, ut hoc ipsum: placet enim omnibus esse, mihi que ipsi in primis, deos esse. itaque non pugno, rationem tamen eam, quæ à te afferitur, non satis firmam puto. Quod enim omnium gentium generumque hominibus ita videretur, id satis magnam esse argumentum dixisti, cur esse deos confiteremur, quod cum leve per se, tum etiam falsum est, primum enim unde notæ tibi sunt opiniones nationum? equidem arbitror multas esse gentes in immensitate efferatas, ut apud eas nulla suspicio deorum sit. Quid? Diagoras, atheos qui dictus est, posteaque Theodorus, nonne aperte deorum naturam susculerunt? nam Abderentes quidem Protagoras, cuius à te modo mentio facta est, sophistes temporibus illis vel maximus, cum in principio libri hæc posuisset, DE DEIVS NEQUE UT SINT, NEQUE UT NON SINT, MARCO DICERE, Atheniensium iusta urbe, atque agro est exterminatus. librique ejus in concione combusti. Ex quo equidem existimo, tardiores ad hæc sententiam profitemdam multos esse factos, quippe etiam panam ne dubitatis qui deum, effugere potuisset. Quid de sacris legibus, quid de impiis, perjurusque dicemus?

... Tabulus si Lucius unquam, Si Lupus, aut Carbo, aut Nepuni filius, ut ait Lucilius, putasset esse deos, tam perjurus, aut tam impurus fuisset? Non est igitur tam explorata ista ratio ad id quod vultis, confirmandum, quàm videtur. Sed quia commune est hoc argumentum aliorum etiam philosophorum, omittam hoc tempore: ad vestra propria venire malo. Concedo esse deos, doce me igitur, unde sint, ubi sint, qualis sint corpore, animo, vita. Hæc enim scire delidero. Absteris ad omnia atomorum regio, & licentia, hinc, quodcumque in solum venit, ut dicitur, effingis, atque efflis, quæ primum nullæ sunt. & nihil est enim, quod vacet corpore: corporibus autem omnis obstrictus locus: ita nullum inane, nihil esse individuum potest. Hæc ego nunc physicozorum oracula fando, vera, an falsa, nescio: sed veri tamen similia, quàm vestra, ista enim flagitia Democriti, siue etiam anti Leucippi, esse corpufcula quædam lævia, alia aspera, rotunda alia & partim autem a angulata, curvata quædam, & quasi adunca: ex his effectum esse cœlum, atque terram, nulle cogente natura, sed concursu quodam sortuito. Hæc tu opinionem, C. Vellei, usque ad hæc aetatem perduxisti, priusque te quis de omni vix statu, quàm de ista auctoritate deiecerit, ante enim judicasti, Epicureu te esse oportere, quàm ista cognovisti. Ita necesse fuit aut hæc flagitia concipere animo, aut suscipere philosophiz nomen amittere. Quid enim mereas, ut Epicureus esse velinas? Nihil equidem, inquis, ut rationem, vita beatæ, veritatem, desideram. Ista igitur est veritas? Nam de vita beatâ nihil repugno: quàm tu ne in deo quidem esse censes, nisi planè otio langueat. Sed ubi est veritas? in

mundis, credo, innumerabilibus, omnibus minutis temporum punctis, aliis nascentibus, aliis cadentibus? an individuis corpufculis, tam præclara opera, nulla moderante natura, nulla ratione, fingentibus? Sed oblitus liberalitatis meæ, quæ tecum paulo antè uti cœperam, plura complecto. Concedam igitur, ex individuis constare omnia. Quid ad rem? deorum enim natura quæritur. Sint sanè ex atomis, non igitur æterni, & quis enim ex atomis sit, id natum aliquando sit. Si natum, nulli dii antè, quàm nati, & si ortus est deorum, interitus sit, necesse est, ut tu paulò antè de Platonis mundo disputabas. Ubi igitur illud vestrum beatum, & æternum? quibus duobus verbis significatis Deum. Quod cum efficere vultis, in dumeta correptis, ita enim dicebas, non corpus esse in deo, sed quasi corpus: nec sanguinem, sed quasi sanguinem. Hoc per se facitis, ut, cum aliquid non verisimile dicatis, & effugere reprehensionem velitis, efferatis aliquid, quod omnino ne fieri quidem possit: ut satius fuerit illud ipsum, de quo ambigebatur, concedere, quàm tam impudenter resistere: velut Epicurus, cum videret, si atomi ferrentur in locum inferiorem suoque pondere, nihil fore in nostra potestate, quòd esset earum motus certus, & necessarius, invenit quo modo necessitatem effugeret, quod videlicet Democritum fugerat, ait ætomum, cum pondere & gravitate directò, deorsum feratur, declinare paululum. Hoc dicere turpius est, quàm illud, quod vult, non posse defendere. Idem facit contra dialecticos: à quibus cum traditum sit, in omnibus disjunctionibus, in quibus, aut etiam, aut non poneretur, alterutrum verum esse: pertimuit, ne, si concessum esset hujusmodi aliquid, Aut vivet eras, aut non erit, Epicurus, alterutrum fieret necessarium: totum hoc aut etiam, aut non, negativè esse necessarium. Quo quid dici potest obtusius? Urgebat Archilas Zenonem, cum ipse falsa omnia diceret, quæ sensibus viderentur: Zeno autem nonnulla visa esse falsa, non omnia. Timuit Epicurus, ne si unum visum esset falsum, nullum esset verum; omnes sensus veri nuntios dixit esse, & nihil horum, nisi callide, GRAVIOR EM enim plagam accipiebat, ut leviori repelleret. Idem facit in natura deorum, dum individuorum corporum concretionem fugit, ne interitus, & dissipatio consequatur, negat esse corpus deorum, sed tanquam corpus: nec sanguinem, sed tanquam sanguinem. MIRABILIA VIDETUR, quòd non rideat haruspex, cum haruspicem viderit, hoc mirabilius, quòd vos inter vos risum tenere possitis, non est corpus, sed quasi corpus, hoc intelligerem, quale esset, si id in ceris fingeretur, aut fictilibus figuris, in deo quid sit quasi corpus, aut quasi sanguis, intelligere non possum, ne tu quidem, Vellei: sed non vis faceri, ista enim à vobis quasi dictata redduntur: quæ Epicurus oscitans halucinatus est, cum quidem gloriaretur, ut videmus in scriptis, se magistrum habuisse nullum, quod & non prædicanti, & tamen facili quidem crederem: sicut 7 mali aedificii domino gloriantis, se architectum non habuisse, nihil enim olet ex Academia, nihil ex Lyceo, nihil ne è puerilibus quidem disciplinis. Xenocratem audire potuit: quem virum! dii immortales! & sunt qui putent audivisse: ipse non vult, credo plus nemini. Pamphilium quendam, Platonis auditorem, ait à se Sami auditum, ibi enim adolescens habitabat cum patre, & fratribus, quòd in eam pater ejus Neocles agripeta venerat.

Fff 3 rat.

1. Nihil est enim quod vacet corpore. Sic Ald. sen'oris editio, habentque Pal. tres & Palat. postea, octo, ubi in omni quod. Lambinus hanc inter sententias fecit.
2. Angulata, curvata quædam. Vox media non est boni commatis, nam ejus loco est in Palat. pr. firmata, in secund. hamata, in tert. pyramata, med. a lecta, verior videtur.
3. Quædam enim atomi sit id usum aliquando sit. Sic editio à V. Crorionum ante suam quod enim. Lambinus adextor, aliquando sit necesse est, at ego potius si fuerim utromque sit nam in Palat. primo aut scè non exar: pr. ut. habetque prim. venas pro id usum & quod & in P. Gualimano.

4. Deorsum feratur. Si illa auctoritas membranarum Pall. extinet, dum deo sur: ita enim omnes.
5. Nihil horum nisi callide. Sic quidem Pal. sec. sed alii duo, item V. Vouzerianus, alibi forte callide, nisi velimus aliud quid subintelligi.
6. Tam facile quidem crederem: sicut, etc. Sic cetera cohortem librorum nostrorum Pall. Vouzerian. item editio V. Victorii: & indicat tunc ista existare in Maffæano P. Manutius; quem ne quidem sequitur Lambinus, dum sequi se jactat, publi cavet enim & quidem certam, quomodo nullus in nostris cod. sex.
7. Mali aedificii dominus. Nihil sollicito: tantum prodo habere Pal. prim. domo: lectio tamen hand utnequaquam absurda.

rat. Sed, cum agellus eum non satis aleret, ut opinor, *ludi magister* fuit. Sed hunc Platonium mirifice contemnit Epicurus: ita metuit, ne quid umquam didicisse videatur. In Nausiphane Democriteo tenetur: quem cum de se non neget auditum, *vixas tamen omnibus contumeliis*. At qui si hanc Democritea non audisset, quid audierat? quid est in physicis Epicuri non à Democrito? nam etsi quædam *commutatis*, ut, quod paulo ante de inclinatione atomorum dixi, tamen pleraque dicit eadem: et atomos, inane, imagines, infinitatem locorum, innumerabilitatemque mundorum, eorum ortus, interitus, omnia ferè, quibus nature ratio continetur. Nunc istuc quasi corpus, & quasi sanguinem, quid intelligis? ego enim scire te ista melius, quam me, non fateor solum, sed etiam facile patior. Cum quidem semel dicta sunt, quid est, quod Vellejus intelligere possit, Cotta non possit? Itaque corpus quid sit, sanguis quid sit, intelligo: quasi corpus, & quasi sanguis, quid sit, nullo profusus modo intelligo. Neque tu me celas, ut Pythagoras solebat alienos: nec consulto dicis occultè, tanquam Heraclitus: sed (quod inter nos liceat) ne tu quidem intelligis. Illud video pugnare te, species ut quædam sit deorum, quæ nihil concreti habeat, nihil solidi, nihil expressi, nihil eminentis, sitque pura, levis, perlicida. Dicemus ergo idem, quod in Venere Coa: corpus illud non est sed similitudo corpori: nec ille fufus, & candore mixtus rubor, sanguis est, sed quædam sanguinis similitudo; sic in Epicureo deo non res, sed similitudines rerum esse. Fac, id, quod ne intelligi quidem potest, mihi esse persuasum, cedo mihi istorum adumbratorum deorum lineamenta, atque formas. Non deest hoc loco copia rationum, quibus docere velitis, *humana esse forma deorum*: primum quod ita sit informatum, anticipatumque mentibus nostris, ut homini, cum de deo cogit, ter forma occurrat humana deinde, ut quoniam rebus omnibus excellat natura divina, forma quoque esse pulcherrima debeat: nec esse humana ullam pulchriorem. Tertiam rationem afferis, quod ulla in alia figura domicilium mentis esse possit. Primum igitur quod consideremus quale sit, arripere enim mihi videmini: quasi vestro jure rem nullo modo probabilem omnium. Quis tam cæcus in contemplandis rebus umquam fuit, ut non videret spectes istas hominum collocatas in deos aut consilio quodam sapientum, quo facilius animos imperitorum ad deorum cultum à vitæ pravitate converterent: aut suspensionibus, ut essent simulacra, quæ venerantes, deos ipsos se adire crederent? Auxerunt autem hæc eadem poëta, pictores, opifices. Erat enim non facile, agenteis aliquid, & molientes deos, in aliarum formarum imitatione servare. Accessit etiam ista opinio fortasse, quod homini homine nihil pulchrius videatur. Sed tu hoc, physice, non vides, quam blanda conciliatrix, & quasi sui sui lena natura? An putas ullam esse terra, marique betuam, quæ non sui generis beluis maximè deleteretur? quod ni ita esset, cur non gestiret taurus equæ contractione, equus vacca? An tu aquilam, aut leonem, aut Delphinum ullam anteferre censēs figuram suæ? quid igitur mirum, si hoc eodem modo homini natura præscripsit, ut nihil pulchrius, quam hominem

putaret, eam esse, causam, cur deos hominum simileis putaremus? quid censēs, si ratio esset in beluis? non suo quædam generi plurimum tribuatur fuisse? At in hercule ego (dicam enim, ut sentio) quamvis amem ipse me, tamen non audeo dicere, pulchriorem esse me, quam ille fuerit taurus, qui vexit Europam. Non enim hoc loco de ingenio, aut de orationibus nostris, sed de specie, figuraque quaeritur. Quod si fingere nobis, & iungere formas velimus: qualis ille matitimus Triton pingitur, natantibus in vehens beluis, adjunctis humano corpori; nobis esse? Difficili in loco vestor. Est enim vis tanta naturæ, ut homo nemo velit nisi hominis similitudo esse. Et quidem formica formicæ Sed tamen cuius hominis? quod enim quicquid formosus est? Athenis cum esse, fem, & gregibus ephëborum vix singuli reperiebantur. Video, quid arripis. Sed tamen ita res se habet. Deinde nobis, qui concedentibus philosophis antiquis, ad adolescentulis delectatur, etiam vitæ sapor jucunda sunt. Navus in articulo pueri delectat Alcæum. at est corporis macula, navus, illi tamen hoc lumen videbatur. Q. Catulus, hujus collegæ & familiaris nostri pater, dilexit municipem tuum Roscium: in quem etiam illud est ejus:

*Consistam, orientem auroram foris salutans,
Cum subitò à lava Roscius exoritur.
Pace mihi liceat calescenti dicere vestra,
Mortali visus pulchrior esse deo.*

Huic, de pulchrior: at erat, sicut hodie est, perversissimis oculis, quid refert? si hoc ipsum salum illi & venustum videbatur. Redeo ad deos: 7 equos si non tam strabones, at patulos esse a bitramur? equos navum habere? equos filios strabones, frontones, capiones: quæ sunt in nobis? an omni emendata in illis? detur id vobis. Num etiam est una omnium facies? nam si plures: aliam esse alie pulchriorem necesse est. Igitur aliquis non pulcherrimus deus. Si una omnium facies est florere in celo Academia necesse est. Si enim nihil inter deum & deum differret, nulla est apud deos cognitio, nulla perceptio. Quid, si etiam, Vellei, salum illud omnino est nullam aliam nobis de deo cogitantibus speciem, nisi hominis, occurrere? tamenne ista tam absurda defendes? nobis fortasse si hoc occurrit, ut dicis: Jovem, Junonem, Minervam, Neptunum, Vulcenum, Apollinem, reliquos deos, ea facie novimus, quæ pictores, sutores, que voluerunt: neque solum facie, sed etiam ornatu, xiate, atque vestitu, at non Ægyptii, nec Syri nec ferè cuncta barbaria, firmioreis enim videas apud eos opinionones esse de bestis quibusdam, quàm apud nos de sanctissimis templis & simulacris deorum. Et enim ENNA MULTA EXPORTATA, & simulacra deorum de locis sanctissimis ablata videmus à nostris. at verò ne fando, quidem auditum est, crocodilum, aut ibim, aut felem violatum ab Ægyptio. Quid igitur censēs? Apim illum, sanctum Ægyptiorum bovem, nonne deum videri Ægyptiis? tam hercle, quam tibi illam nostram Sospitam, quam tu numquam ne in somnis quidem vides, nisi cum pelle caprina, cum hasta, cum scutulo, & cum calceolis repandis. At non est talis Argiva nec Romana Juno. Ergo giva,

1. *Animos, inane, imagines.* Non videtur contemendum quod est in tribus Pall. inanis.

2. *Probabilem omnium.* Quæ. Est ad editione Victorii, visurque in P. & utroque Pall. secund. tert. nam primus aliquo solis hic mutatur est.

3. *Erat enim non facile agere.* & c. Ita & Victorii editio neque seque Pal. nostri, quorum tamen secund. non agnoscat negat vana; neque videtur a Victorii.

4. *Et quasi sui sui lena natura.* Pall. & VVouvierian. Et quam sui sui. quod & exoritur V. Victorii, adjecto, ipsa natura.

5. *Quam ille ferret taurus.* Victorii editio sic habet, ut & Pal. tert. nam secund. f. it. ill. verum cum P. voce illa destituitur, credibile est à manu mansisse libratorum.

6. *Huic, de pulchrior: at erat.* & c. Retinui lectionem vulgatam concordantem cum MSS. nostris, solum edo hanc eandem membranis auctori-

bus transposui vocem, sustulique interrogat onem, quomodo item visur in Victoriana. oculis inquit hejus pulchrior videbatur. Deo non etiam nostris, utpote perversissimis oculis. Gul. Canterus malebat; *Hic pulchrior deo?* 1. q. Nov. lect. 1. q. P. Manutius conjiciebat, *hui pulchrior deo?* quod, ut ambrosius statim libris suis credidit; Lambinus.

7. *Equos si non tam strabones at patulos.* Mandi alter V. Victoriana editio, imò & Aldi veteris & accedunt, ferè membranarum nostrarum. Cameraiana, requirit in ipsi *non strabones at patulos*, & c. quæ tamen videtur usurpata fu. se vulgo longè prius.

8. *Et tenuissim, ut dicitur: Iovem, & c.* Sic Aldus aversus, obtinetque passim hodie sed enim Victoriana, ut dicitur apparuisse Iovem, quomodo duo Pall. & duo VVouvier.

9. *Cum Calceolis repandis.* Pighius noster ad annum urbis DCXC. arbitratu melius voluit: utique si sequamur numerum indicia.

Haec species Iovis Argivis, & alia Lanuinis. Et quidem alia nobis Capitolini, alia Afris Ammonis Jovis. Non quod igitur *physicum, id est, speculatorem, & vniuersalemque naturam* ad animis consuetudine imbutis, petere testimonium veritatis? Iste enim modo dicere licebit, Jovem semper barbatum, Apollinem semper imberbem, caecos oculos Minervam, caruleos esse Neptuni. Et quidem 2 Athenis laudamus Vulcanum eum, quem fecit Alcamenes: in quo stante, atque vestito, leviter apparere claudicatio non deformis. Claudum igitur habebimus deum, quoniam de Vulcanio scaccipimus. Age & his vocabulis deos esse fatemur, quibus a nobis nominantur. At primum quot hominum linguarum, tot nomina deorum. Non enim, ut tu Velleges, quocumque veneris, sic idem in Italia Vulcanus, idem in Africa, idem in Hispania. Deinde nomen non magis numerus ne in pontificiis quidem nostris: deorum autem innumerabilis. An sine nominibus sunt? Istud quidem ita vobis dicere necesse est, quid enim attinet, cum una facies sit, plura esse nomina? quam bellum erat, Velles, *ostendi, patris, vestis quod vestires, quam ista effluentem in aure, atque ipsam tibi displicere?* At tu mei similem opas esse, aut tui deum? profecto non putas. Quid ergo? solentiam, aut lunam, aut caelum, deum? ergo etiam *thronum*. Quibus fruente voluptatibus? & sapientiam? Quis potest esse in esumodi trunco sapientia? Haec vestra sunt. Si igitur nec humano visu, quod docet: nec tali aliquo, quod tibi persuasum est: quid dubitas negare deos esse? Non audeas. sapienter id quidem. erit hoc loco *non populum manet, sed ipsi deo, novi ego Epicureos & omnia sigilla numerantem*: quae quae in v. deo nonnullis videt, Epicurum, ne in offensionem Atheniensium caderet, *verbu reliquidisse deos, se fultulisse* Ita que in illis selectis ejus, brevibusque sententiis, quas appellatis *scopias deos*, haec ut opinor, & prima sententia est: *Quod beatus & immortalis est, id nec habet, nec exhibet cuiquam negotium*. In hac ita exposita sententia, sunt qui existunt, quod ille & inscitia plane loquendi fecerit, fecisse confulto, de homine minime vafro male exillimant. Dubium est enim, utrum dicat aliquid iste beatum & immortalis, & an si quod sit, id esse immortale. Non animadvertunt, hic cum ambigunt locum esse: sed multis aliis locis, & illum, & Metrodorum tam a perit, quam paulo ante te. Ille vero deos esse putat: nec quemquam vidi, qui magis ea, quae timenda esse negaret, timeret, mortem dico, & deos: quibus mediocres homines non ita valde poverunt. his ille clamat, omnium mortalium mentis esse perterritas. *Tis nullia latrocinantur, morte propofita*. Alii omnia, quae possunt, fama compilant. Credo, aut illos mortis timor terret, aut hos religionis. Sed, quoniam non audeas (nam enim cum ipso Epicuro loquar) negare esse deos: quid est, quod te impedit aut solem, aut lunam, aut mundum, aut mentem aliquam sempiternam in deorum natura ponere? Numquam vidi, inquit, animam rationis, consilii, quae participem in ulla alia, nisi humana figura. Quid? solis numquidnam, aut lunae, aut quinque errantium siderum simile vidisti? sol duabus unius orbis ultimis partibus definiens motum, cursus annuos conficit. Huius hanc illustrationem ejusdem incensa radiis mensuro spatio luna complet. Quinque autem stellae eundem orbem tenentes,

alix propius a terris, alix remotius, ab iisdem principiis, disparibus temporibus eadem spatia conficiunt. Numquid tale, Epicure, vidisti? Ne sit igitur sol, ne luna, ne stellae: quoniam nihil esse potest, nisi quod attigimus, aut vidimus. Quid deum in plum numne vidisti? cur igitur credis esse? tollamus ergo omnia, quae 7 aut historia nobis, aut ratio nova affert. Ita sit, ut *mediterranei mare esse non credant*. Quae sunt tantae animi angustiae, ut si Scirphi natus esses, nec umquam egressus ex insula, in qua lepufculos, vulpeculasque saepe vidisses, non crederes leones, & pantheras esse, & cum tibi, quales essent, diceretur? si vero de elephanto quis diceret, etiam ridere te putares? Et tu quidem, Vellei, non vestro more, sed dialecticorum (quae funditus gens vestra non novit) argumenti sententiam conclusisti: *Beatus esse deos sumisti*. Concedimus. *Beatum autem sine virtute nomen esse posse*. Id quoque damus, & libenter quidem. *Virtutum autem sine ratione constare non posse*. Conveniat id quoque necesse est. *Adjungis, nec rationem esse, nisi in hominis figura*. Quem tibi hoc daturum putas? si enim ita esset, quid opus erat te gradatim istuc pervenire? quid autem est istuc gradatim? sumisses tuo iure. Nam a beatis ad virtutem, a virtute ad rationem video te venisse gradibus. A ratione ad humanam figuram quo modo accedis? praecipitare istuc quidem est, non descendere. Nec vero intelligo, cur maluerit Epicurus deos hominum similem dicere, quam homines deorum. Quares, quid interfit. Si enim hoc illi simile sit, esse illud huic video. Sed hoc dico, non ab hominibus formae figuram venisse ad deos. *dis enim semper fuerunt, & nati numquam sunt*, si quidem aeterni sunt futuri, at homines nati, ante igitur humana forma, quam homines, ea, quae erant forma dii immortales. Non ergo illorum, *humana forma, sed nostra, divina dicenda est*. Verum hoc quidem, ut voletis, illud quaro, quae fuerit tanta fortuna, nihil enim in rerum natura ratione factum esse vultis. Sed tamen quis iste *tanus casus*? unde tam felix concursus atomorum, ut repente homines deorum forma nascerentur? femina deorum decidisse de caelo in terras putamus, & sic homines patrum similem existisse? vellem diceretis: deorum cognationem agnoscerem non invitus. Nihil tale dicitis: sed casu esse factum, ut deorum similem essemus. Et nunc argumenta quaerenda sunt, quibus hoc refellatur? **VTINA M TAM FACILE** vera invenire possim, quam falsa convincere. Etenim enumerasti memoriter, & copiose (ut mihi quidem admirari liberet, in homine esse Romano tantam scientiam) usque a Thale Milefio de natura deorum philosophorum sententias. Omnesne tibi illi delirare visi sunt, qui sine manibus, & pedibus constare deum posse decreverunt? ne hoc quidem vos movet considerantis, quae sit utilitas, quaeque opportunitas in homine membrorum, ut judicetis, *membris humanis deos non egere?* quid enim pedibus opus est sine ingressu? quid manibus, si nihil comprehendendum? quid reliqua descriptione omnium corporis partium, in qua nihil inane, nihil sine causa nihil supervacaneum est? Itaque **N VLLA ARS** imitari solertia in natura potest. Habebit igitur linguam deus, & non loquetur, dentes, palatum, fauces nullam ad usum: quaeque procreationis causa natura corpori tranxit, ea frustra habebit deus: nec externa magis, quam interiora, cor, pul-

Ffff 4

mones,

1. *Alia Lanuinis*. Incepte omnium libros obidit *Lavinia*, alterum tractat quidem V. Horius, sed nemini fore sequi voluit. sic tamen Pall. nostri & V. Varv. nisi quod in ista am. *Lavinia*, & *Lavinia* quid mirum: adducendum con. enlerunt. Crit. ei *Lavinia* non ne dicendum an *Lavinia*, at id eodem eximie cultam Sopspan, notum satis vel ex Livio.

2. *Beatus laudamus Vulcanum eum, &c.* V. Horii editio *laudamus* est. *Ab ipso Vulcanum eum*, quae vox item in P. & duobus Pall.

3. *Omnia sig. ita numerantem*. Conjecit P. Manuudus *venit ante*, illico quod est. *Lavinia*, ac prop. ut literas Gulielm. os. *numerantem*.

4. *Prima sententia est*. Vulg. *patris*: sed contra omnes m. s. nostros & editionem Victorii.

5. *Insicilia plane loquendi*. Lambinus innoxit, vel omnibus, inquit, *bris invidis, inscientia inscitia*.

6. *Si quod sit, id esse immortale*. Haud secus Aides senior, & V. Horius, uti polianturque V. Vovv duo: em Pall. nisi quod *sec. mortali*, posterius ei si addidit, *se beatum, id esse immortale*.

7. *Ausustitia nuda, aut vana nuda affectu*. Pal. cert. *nuda*. Gulielm. legebat, *nuda nuda, aut vana affectu*. ac quiesco vulgoque, nostrae quaeque postora, quae & in Victoriana, & in Pall.

8. *Itaque ut mediterranei, &c.* Non incepte Pall. nostri: *ita sit* utraque firmata auctor: non futurum: sed praesens, sed praeteritum.

9. *Si tibi quies essent, diceretur*. J. Mevio ne fiat ab liberalitate exceptorum, voces illae omnes.

mones, jecur, cetera; quæ detracta utilitate, quid habent venustatis? quandoquidem hæc esse in deo propter pulchritudinem vultus. Isthæ fidentes somnis non modò Epicurus, & Metrodorus, & Hermachus contra Pythagoram, Platonem, Empedoclemque dixerunt, sed meretricula etiam Leontium, contra Theophrastum scribere ausa sit? scio illa quidem sermone, & Attico: sed tamen tantum Epicuri hortus habuit licentia. & soletis queri: Zeno quidem etiam litigabat. quid dicam Albutium? nam Phædri nihil elegantius, nihil humanius sed stomachabatur senex, si quid asperius dixeram. cum Epicurus contumeliosissime Aristotelem vexaverit: Phædoni Socratico turpissimè maledixit: Metrodori, sodalis sui, fratrem, Timocratem, quia nescio quid in philosophia dissentiret, toris voluminibus conciderit: in Democritum ipsam, quem secutus est, fuerit ingratus: Naufiphænam, magistrum suum, à quo nihil didicerat, tam malè acceperit. Zeno quidem non eos solum qui tum erant, Apollodorum, & Syllum, ceteros figebat maledictis; sed Socratem ipsam, parentem philosophiæ. Latino verbo utens *scitum Atticum* fuisse dicebat: Chrysiptum numquam nisi *Cheppum* vocabat. Tu ipse paulo ante, cum tanquam senatum philosophorum recitares, summos viros *desperare, delirare, dementos esse* dicebas. Quorum si nemo verum videt de natura deorum, vendendum est, ne nulla sit omnino. Nam ista, quæ vos dicitis, sunt tota commentitia, vix digna lucubratione ancillarum. non enim sentitis quam multa vobis suscipienda sint, si impetratis, ut concedamus eandem esse hominum, & deorum figuram. Omnis cultus, & curatio corporis eadem adhibenda deo, quæ adhibetur homini: ingressus, eursus, acubatio, inclinatio, sessio, comprehensio; ad extremum etiam sermo, & oratio. Nam quòd & *mares deo, & famulus esse* dicitis, quid sequatur videtis. Equidem mirari satis non possum, unde ad istas opiniones vestre ille princeps venerit. Sed clamate non deinitis, retinendum hoc esse, *deus ut beatus, immortalisque sit*. Quid autem obstat, quò minus sit beatus, si non sit bipes? aut ista sive beatitas, sive beatitudo dicenda est (utrumque omnino durum, *sed usi mollenda nobis verba sunt*) verum ea; quacumque est, cur aut in solem illum, aut in hunc mundum, aut in aliquam mentem æternam, figura, membrisque corporis vacuum, cadere non potest? Nihil aliud dicitis, nisi, numquam vidi solem, aut mundum beatum. Quid? mundum, præter hunc, umquamne vidisti? negabis. Cur igitur non *secutus millia esse mundorum*, sed innumerabilia ausus es dicere? Ratio docuit. Ergo hoc te ratio non docebit, cum præstantissima natura queratur, eaque beata, & æterna, quæ sola divina natura sunt, ut immortalitate vincamur ab ea natura, sic animi præstantia vinci: atque ut animi, item corporis? cur igitur, cum ceteris rebus inferiores sumus, forma pares sumus? ad similitudinem enim deo propius accedebat humana virtus, quam figura. An quidquam tam puerile dici potest? ut eundem locum diutius urgeam) quam si ea genera beluarum, quæ in rubro mari, Indiæve gignantur, nulla esse dicamus? Atqui *non ovriosisissimi quidem homines* exquirendo audire tam multa possunt, quam sunt multa quæ terra, mari, paludibus, fluminibus existant. quæ negemus esse, quia numquam vidimus. Ipsa verò quam nihil ad rem pertinet, quæ vos delectat maximè, similitudo? Quid? canis nonne similis lupo est atque, ut Ennius,

Similis quam similis, turpissima bestia, nobis?

at mores in utroque dispares. Elephanto belluarum nullus prudentior, at figura quæ vastior? De bestiis loquor: quid inter ipsos homines nonne & *similium simis disparem mores, & moribus figura dissimilis?* etenim si semel, Vellei, suscipimus genus hoc arguendi, attende quò serpat tu enim sumebas, nisi in hominis figura, rationem inesse non posse, sumet alius, nisi in terresti: nisi in eo, qui natus sit, nisi in eo, qui adoleverit: nisi in eo, qui didicerit: nisi in eo, qui ex animo constet, & corpore caduco & infirmo: postremò nisi in homine, atque mortali. Quòd si in omnibus his rebus obstitis, quid est, quòd te una forma conturbet? his enim omnibus, quæ proposui, adjunctis, in homine rationem esse, & mentem videbas. Quibus detractis, deum tuæ en nosse te dicitis, modò lineamenta maneat. Hoc est non considerare, sed *quæ ferri*, quid loquere. Nisi forte ne hoc quidem attendis, non modò in homine, sed etiam in arbore, quid quid *super vacanem sit, aut usum non habeat, obflare*. Quàm molestum est uno digito plus habere? quid ita? quia nec speciem, nec usum alium quinque desiderant. Tuus autem deus non digito uno redundat, sed capite, collo, cervicibus, lateribus, alvo, tergo, poplitibus, manibus, pedibus, feminibus, cruribus. Si utiam mortalis sit, quid hæc ad vitam membra pertinent? quid ipsa facies? magis illa, verbum, corpus, membra jecur, hæc enim sunt domicilia vitæ. Oris quidem habitus ad vitæ firmitatem nihil pertinet. At eos vituperabas, qui ex operibus magnificis, atque præclaris, cum ipsam mundum, cum ejus membra, cum um, terras, maria, cumque horum insignia, solem, lunam, stellasque vidissent, cumque temporum maturitates, mutationes, vicissitudinesque cognovissent, suspicari essent aliquam excellentem *si præstantemque naturam, quæ hæc fecisset, moveret, regeret, gubernaret*. Qui, etiam si aberrant à conjectura, video tamen quid sequantur. Tu quod opus tandem magnum, & egregium habes, quod effectum divina mente videatur, ex quo esse deos suspicere? Habebam, inquis, in animo insitam informationem quandam dei; & barbati quidem Jovis, galeatæ Minervæ. Num igitur esse taleis putas? Quanto melius hæc vulgus imperitorum? qui non membra solum hominis deo tribuunt, sed usum etiam membrorum. dant enim arcum, sagittas, hastam, clypeum, fuscinam, fulmen: & si, actiones quæ sint deorum, non vident, nihil agentem tamen deum non querens cogitare. Ipsi, qui irridentur, Ægyptii, nullam beluam, nisi ob aliquam utilitatem, quam ex ea caperent, consecraverunt. Velut lbes, maximam vim serpentium conficiunt, cum tibi aves excellæ, cruribus rigidis, corneo, proceroque rostro: aventur peltem ab Ægypto, cum voluteis anguis ex vastitate Libyæ vento Africo investas interficiunt, atque consumunt, ex quo fit, ut illæ, nec morsu vivæ nocent, nec odore mortuæ. Possunt de ichneumonum utilitate, de crocodilorum, de felium dicere: sed nolo esse longus, ita concludam; tamen bellus à barbaris propter beneficium consecratus: vestrorum deorum non modò beneficium nullum existat, sed ne factum quidem omnino. Nihil habet, inquit, negotii. Profecto Epicurus, quasi pueri delicati, nihil cessatione melius existimat. At ipsi tamen pueri; etiam cum cessant, exercitatione aliqua ludicra delectantur: deum sic feriatum volumus cessatione torpere, ut, si se commoverit, vereamur ne beatus esse non possit. Hæc oratio non modò deos spoliat motu, & actione divina, sed etiam homines inerteis efficit; si quidem agens aliquid, ne deus quidem, esse beatus potest.

Verum

1. Sed tamen, tantum Epicuri, etc.] Secutus som lectionem à Petro Victorio examinaciam interpunctamque libro XX. v. Variar. cap. 8. respondente eodem Pall.

2. Syllum, etc.] Victorius d. libro cap. 19. locum habet suspensum de macula. Ibi enim in calamo exarati sex sunt sine ceteris. & verò Pall. sec. quoque exhibet pro ceteris. ters tamen solum ceteris.

3. Quæ sile di, etc.] Ita Victorius, vulgari, in ditione, Pal.

Sec qua sile di, natura est; nec aliter V Vouvv. codex. ut terr. qua sile divina natura sunt.

4. At eos vituperabas.] Editio Vi& item P. & Pal. sec. & ceteris vit.

5. Habebam, inquit, etc.] Sic Pall. nostri & Victor. publicati, habet.

6. Velut lbes maxime, etc.] Vox prima abest vulgari: produxit & libris antiquis Victorius; restitque in P. & Pal. tert. gam secund. & etc. V Vouvettianus habet, velut lbes granam.

Verum insanè, ut vultis, deus, effigies hominis, & imago, quod ejus est domicilium? quæ sedes? qui locus? quæ deinde ad hanc vitam? quibus rebus id quod vultis, beatus est? *Ustat enim suis bonis oportet, & fruatur, qui beatus fuerit.* Nam locus quidem non etiam natus, qua line animus sunt, sed est cuique proprius, ut terra infimum tenet, hanc mundet aqua, & superior æther, quibus altissima ora reddatur. *3.* Beitarum autem terrenæ sunt calidæ, partim aquatiles, alix quali ancipites, in utraque sede viuentes: sunt quædam etiam, quæ igne nasci putentur, & partemque in ardentibus fornacibus sepe volitantes. Quæ igitur, vellet deus primis ubi habitat: deinde qua causa cum loco moveat: si modo moveretur aliquando post rem, cum hoc proprium sit animæ, ut *aliquid appetat, quod sit natura accommodatum;* deus quid appetat: ad quam deique rem motu mentis, ac rationis atatur, post rem, quo modo beatus sit, quo modo æterius. *5.* quidquid enim horum atigeris, ulcus est, nam male instituta rationem repetere non potest. Sic enim dicebat *SPICIEM* per se percipi cogitatione, non sensu: nec esse in eam ullam solutionem, neque eandem ad unum rem permanere, eamque esse eius visionem, ut similitudine, & imitatione certatur, neque deficiat unquam ex instanti corporibus similitudinem accessio: ex eoque fieri, ut in hæc intentia mens non a beatam illam naturam, & tempus nam putet. Hoc, per ipsos deos, de quibus loquimur, qualis tandem est? nam si tantummodo ad cogitationem vaient, nec ullam habent similitudinem nec eminationem: *6.* quid interest, utrum de hippocentauri, an de deo, cogitemus? omnem enim talem cognitionem animi ceteri philosophi inotum inanem vocant, vos autem adventum in animos, & introitum imaginum dicitis. Ut igitur *Ti. Gracchum* cum videor connoantem in Capitolio videre, de *M. O. vi* deferentem scilicet, tam cum inotum animi dico esse inanem: tu autem & *Gracchi*, & *O. vii* imagines remanere, quæ in Capitolium cum pervenerint, tum ad animum meum referuntur, hoc idem fieri in deo, cuius crebra facie pellantur animi: ex quo esse beati, atque æterni intelligantur. *De* imaginibus esse, quibus pulsentur animi, species dantur obicitur quædam natura, cum ea beatus sit? cur alterno? Quæ autem ista imagines vestre, aut unde? à Deo, an omnino hæc licentia. Sed & illic reprehensus à multis est, nec vos exitum reperitis: totaque res vacillat, & elidit. Nam quid est, quod minus probari possit, quam omnium in me incidere imagines, *Homeri*, *Archi*, *livi*, *Romuli*, *Numæ*, *Pythagoræ*, *Platonis*, nec ex foras, quæ illi fuerunt? quomodo ergo illi? & quorum imagines? *Orpheum* potam docet *Aristoteles* nunquam fuisse, & hoc *Orphicum* carmen *Pythagorei* fecerunt, quibus *7.* fuisse *Cerops*. At *Orpheus*, id est, imago vestra, ut vos vultis, in animum meum sepe incurrit. Quid, quod ejusdem hominis in meum, alia in suum? quid, quod eorum rerum, quæ nunquam omnino fuerunt, neque esse poterunt, ut *Scyllæ*, ut *Chimeræ*? quid, quod divinitatem, locorum, ubi cum earum, quas metoquam videri? quid, quod simulacrum mihi colhibitam est, præsto est mago? quid, quod etiam ad dormientem veniunt in vo-

luntate? Tota res, Vellei, nugatoria est, vos autem non modo oculis imagines, sed etiam animis inculcatis, tanta est impunitas gairiendi. At quàm licenter? Fluentium frequenter transitio fit visionum, ut è multis una videatur. Puderet me dicere non intelligere, si vos ipsi intelligeretis, qui ista defenditis. Quo modo enim probas, continenter imagines terri? aut, si continenter, quo modo æterna? Innumerabilitas, inquis, suppeditat amorum. Num eadem ergo ista facient, ut sint omnia sempiterna? confugis ad æquilibratam, sic enim *loquor*, si placet, appellemus: & ais, quoniam sit natura mortalis, immortalis etiam esse oportere. Isto modo, quoniam homines mortales sunt, sint aliqui immortales: & quoniam nati, utuntur in terra, nascuntur & in aqua, & quia sunt quæ interimant, sint quæ conservent. Sint sane: sed ea conservent, quæ sunt, Deos istos esse non sentio. Omnis tamen ista rerum effigies ex individuis quo modo s corporibus oritur? quæ etiam si essent, quæ nulla sunt, pellere se ipsa, & agitari inter se concursu fortasse possent, formare, figurare, colorare, animare non possent. Nullo igitur modo immortalis deum efficiatis. Videamus nunc de beatis. Sine virtute certe nullo modo virtus autem adus: & deus, vellet nihil agens: expertus virtutis igitur: ita, ne beatus quidem. Quæ ergo vita? Suppeditatio, inquis, bonorum, nullo malorum. Quorum tandem bonorum? voluptatum. Credo: nempe ad corpus pertinentium nullam enim oristis, nisi profectam à corpore, & redeuntem ad corpus: nō mi voluptatem. Non arbitror te, Vellei, similem esse Epicureorum reliquorum, quos vocat eorum Epicuri vocum, quibus ille testatur, se ne intelligere quidem ullū bonū, quod sit se junctum a delicatis, et oporcatenis voluptatibus, quas quidem non erubescens, persequitur omnes nominatim. Quæ enim cibum igitur, aut quas potiones, aut quas vocum, aut florum varietates, aut quos tactus, quos odores adhibebis ad deos, ut eos perfundas voluptatibus? At potes quidem, nectar, ambrosiam, epulæ comparant, & aut Juvencatem, aut Ganymedem pocula ministrantem. Tu autem, Epicure, quid facies? neque enim unde habeat ista deus tuus, video: nec, quomodo utatur. Locupletior igitur hominum natura ad beatè vivendum est, quàm deorum, quod pluribus generibus fruatur voluptatum. At has leviores ducis voluptates, quibus quasi stillatio (Epicuræ enim hoc verbum est) sensibus adhibetur. Quousque ludis? nam Philo etiam noster ferre non poterat, à pernarè Epicureos, molles, & delicatas voluptates, summa enim memoria pronuntiabat plurimas Epicuri sententias, his ipsis verbis, quibus erant scriptæ. *Metrodori* verò, qui est Epicuri collega sapientis, multa impudentiora recitabat, accusat enim *Timocratem*, fratrem suum, *Metrodorus*, quod dubitet omnia, quæ ad beatam vitam pertineant, vestris metris: neque id semel dicit: sed sæpius. Annueret te video, nota enim tibi sunt. Proferrem libros, si negares. Neque nunc reprehendo, quod ad voluptatem omnia referantur: alia est ea quæ sitio, sed doceo, deos vestros esse voluptatis expertis: ita vestro iudicio ne beatos quidem. *Ad dolere vacant*, satim est id ad aliam abundantem bonis vitam

Eff 5 tam

1. Quædam sunt bonis oportet, & fruatur. Pall. & P. respiciunt copiam, non ad hunc locum habet, tamen suam. Nihil mihi res repetitum, ut oportet, oportet fruatur. V. Vover prætoris liber unus pro magistro: sed quod & offenderat in P. Gal.
2. Insuper abire. Si enim nostris quinquæ sic ed. V. & val. et. Lam. si fuerit, quomodo conserjat P. Man.
3. Insuper autem certum fuit ad hunc locum aquatilis. P. val. tert. aut. a. Insuper autem. In: nec in: probaverim admodum, dammodo rescribitur. Insuper autem quidem cert.
4. Insuper autem. Si pall. nam P. igni, unde con. c. Gal. igni. Insuper autem. Insuper autem. V. & ed. et. igni, neque aliter pall.
5. Quod est prætoris de Hippocrate, V. Vover, nec sum exemplar.

scriptum non habebat strum; & poterat subintelligi. ejus loco erat in P. quid.
7. Fuisse Cereop. Ita volebat repōni varthasius, notis suis in Claud. vulg. Cereop. at pal. sec. ceteris. tert. Ceteris. V. Vover. Ceteris exprimunt.
8. Ceteris autem virtus? quæ res anhi essent, quæ nulla sunt, etc. pal. sec. long. et. ter. verba disposuit, sic nempe: corporibus, quæ nulla sunt, orientur quæ res anhi essent, pellere se ipsa. & verò illa, quæ nulla sunt, non videntur in pal. tert.
9. Quæ pudet tantum, etc. Adijciunt alii negatiam, sed repugnantibus libris nostris, minimum quinquæ, supiebat Camet. eodem sensu, quoniam pudet.

M. TVLLII CICERONIS
DE
NATVRA DEORVVM
A D
M. BRVTVM,
LIBER SECVNDVS.

Vellejus, Epicureus Balbus, Stoicus: C. Cotta, Academicus.

Uax cum Cotta dixisset, tum Vellejus, Na ego, inquit, incautus, qui cum Academicus, & eodem rhetore congruere conatus sum. Nam neque indertum Academicum petiuissem, n e sine ista philosophia: rhetorem quamvis eloquentem, neque enim sum: ne conturbor inanimis verborum, nec subtilitate sententiarum, si orationi est fictus. Tu autem, Cotta, utraque re valuisi: corona tibi & iudices d fuerunt. Sed ad ista alia: nunc Luciliam, si ipsi com odum est, audiamus. Tum Balbus, i eundem equidem mallem audire Cottam, dum; quae eloquentia fallor deos susculit, eadem veros inducat, esse & philosophi & pontificis, & Cotta, de diis immortalibus habere non errantem, & vagam, ut Academicus, sed, ut nostri, *stabilem, certamque sententiam* nam contra Epicurum satis, superque dictum est: 2 Sed avco audire, tu ipse, Cotta, quid sentias. An inquit, oblitus es, quod in iudicio, facilius me, talibus praeteritum de rebus, quid non sentirem, quam quid sentirem, posse dicere? Quod si haberem aliquid, quod liqueret; tamen te vicissim audire vellem, cum ipse tam multa dixissem. Tum Balbus, & tam tibi morem, & agam quam brevissime potero. etenim convictis Epicuri erroribus, longo de mea disputatione detracta oratio est. Omnino d vidunt nostri totam istam de diis immortalibus quaestionem in partem quatuor. Primum docent esse deos: deinde, *quales sint: tum, mundum ab his administrari*: postremo, *consulere eos rebus humanis*. Nos autem hoc sermone quae priora duo sunt sumamus: tertium, & quartum, quia maiora sunt, puto esse in aliud tempus differenda. Minime vero, inquit Cotta: nam & otiosi sumus, & his de rebus agimus, quae sunt etiam negotiis anteponenda. Tum Lucilius, Ne egere quidem videtur, inquit, oratione prima pars, quid enim potest esse tam apertum, tamque perspicuum, cum eadem susceperimus, caelestiaque contemplati sumus, quam esse aliquid numen praesentissimum mentis, quo haec regantur? quod nisi ita esset, qui potuisset a sensu orantium dicere Ennius?

Altera haec sublimis candens, quem invocant omnes Iovem.

Illum vero de Iovem, & dominatorem rerum, & omnia rebus regentem, & ut idem Ennius,

patrem divomque, hominumque,

de praesentem, ac praepotentem deum. Quod qui dubitet, haud sane intelligo; cur non idem, sol sit, an nullus sit, dubitare possit. Quid enim est hoc illo evidentius? quod nisi cognitum, comprehensumque a nimis haberemus, non tam stabili opinio permaneret. nec confirmaretur divinitate temporis, nec una cum saeculis, aetatibusque hominum inveniret.

1. Ita enim epigramma in hunc modum dicitur: Ad deum Vires neque aliter Palisereus habet.

terate potuisset. Etenim videmus, ceteras opiniones fictas, atque vanas, diuturnitate exiituisse. Quis enim hippocentaurum fuisse, aut chimaram putat? quae vanus tam excors inveniri potest, quae illa, quae quondam credebantur, apud inferos portenta, extimescat? OPINIONUM ENIM COMMENTA DELEY DIIS: NATURAE IUDICIA CONFIRMAT. Itaque & in nostro populo, & in ceteris, deorum cultus religionumque, sanctitates existunt in dies majores, atque meliores. Idque evenit non temere, nec casu, sed quod praesentiam saepe divi suam declarant: ut & apud Regillum bello Latinorum, cum A. Postumius dictator cum Octa viomanilio Tusculano praecio dimicaret, in nostra acie Castor, & Pollux erequis pugnare visi sunt: & recentiore memoria iidem Tyndaridaz Persen victum nuntia verunt. P. enim Vatienus, aius huius adolescentis, cum e praefectura Reatina Romam venienti nocti juvenes cum equis albis dixissent, Regem Persen illo die captum, senatui nuntia verunt, & primo, quasi temere de rep. licentur, in carcerem coniectus est: post, a Paulo litteris allatis, eundem dies constitisset: & agro a senatu, & vacatione donatus est. Atque etiam cum ad fluvium Sagram Crotoniatas Locri maximo praecio devictissent, eo ipso die audita esse eam pugnam ludis Olympiaz memoriae proditum est. Saepae Faunorum voces evadunt, si sepe visae torae deorum: quem vis non aut *hibentem, aut impium*: deos praesentis esse consiteri coegerunt. Praedictiones vero & praesentiones rerum futurarum quid aliud declarant, nisi hominibus ea, quae sunt, ostendi, monstrari, portendi, praedici? ex quo illa ostenta, monstrata, portenta, prodigia dicuntur. Quod si ea sic credimus licentia fabularum, Mopsam, Tiresiam, Amphiarum, Calchanthem, Helenum, quos tamen augures ne ipsa quidem fabulae ascessissent, si res omnino repudiarent: ne domestica quidem exempla de diis, numen deorum comprobabimus: nihil nos P. Claudii bello Punico primo temeritas movebit, qui etiam per iocum deos irridens, cum cavea liberati pulli non pauciores, mergi eos in aquam iussit, ut *liberem, quam iam esse nolent*: qui risus, classe devicta, multas ipsi lacrymas, magnam populo R. cladem attulit. Quid? collega ejus Junius eodem bello non ne tempestate classem amisit, cum auspiciis non paruisset? itaque P. Claudius a populo condemnatus est: Junius necem sibi ipse conscivit. C. Flaminius Caecilius religione neglecta cecidisse apud Thrasimenum scribitur cum magno reip. vulnere. Quorum exitio intelligi potest, *arvum in priu ramp. amplificatam, qui religioibus paruissem*. Et si conferte volumus nostra cum externis, ceteris rebus aut pares, aut etiam inferiores reperiemur: religione, id est, cultu deorum, multo superiores. An Attii Navititius ille, quo ad investigandum suam regiones vinea terminavit,

2. Sed deo audit: Palli in dicit, alio sum quo, veteri ratione scribenda habet.

minavit, contemendus est? crederem, nisi ejus augurio rex Hostilius maxima bella gessisset. Sed negligentia nobilitatis, augurii disciplina omiſſa, veritas auspicioꝝ hæc est, species tantum retenta. Itaque maximæ reip. partes, in his bella, quibus reip. salus continetur, nullis auspiciis administrantur, nulla peremnia servantur, nulla ex acuminibus, nulli visi vocantur: ex quo in proximâ testamta perierunt. Tum enim bella gerere nostri duces incipiunt, cum auspicia posuerunt. At verò apud majores tanta religionis vis fuit, ut quidam imperatores etiam seipſos diis immortalibus capite velato verbis certis præcipue devoverant. Multa ex Sibyllinis vaticinationibus, multa ex haruspicum responsis commemorare possumus, quibus ea confirmantur, quæ dubia nemini debent esse. Atqui & Nestrorum augurum, & Etruscorum, & haruspicum disciplinam P. Scipione, C. Figulo consulibus res ipsa probavit, quos cum T. Gracchus consul iterum recrearet, primus rogatorum, ut eos retulit, ibidem est repente mortuus. Gracchus cum comitia nihilominus peregisset, remque illam in religionem populo venisse sentiret, ad senatum retulit, senatus, quos adſoleret, referendum censuit. haruspices introducti, responderunt, non fuisse justum comitiarum rogatorem. Tum Gracchus, ut patre audiebam, incensus ira, ITA NUNC VERO? non justus, qui & consul rogavi, & augur, & auspiciatus? an vos Tulci, ac barbi, auspicioꝝ populi R. jus tenetis, & interpretes esse comitiarum potestis? itaque tum illos exire iussit. Post autem ex provincia literas ad collegium misit, se, cum legeret libros, recordatum esse vitio sibi tabernaculum & caprum fuisse in hortos Scipionis, quod, cum pomæstium postea intrasset, habendi senatus causa, in redeundo, cum idem pomæstium transiret, auspiciati esset oblitus; itaque vitio creatos consules esse. & Augures rem ad senatum, senatus ut abdicarent: consules abdicaverunt. Quæ quarimus exempla majora? vir sapientissimus, atque haud scio an omnium præstantissimus, peccata sua, quod celari possit, confiteri maluit, quam hæere in æp. religionem: consules summum imperium statim depone, quam id tenere punctum temporis contra religionem. Magna augurum auctoritas. Quid haruspicum ars, nonne divina? hæc innumerabilia ex eodem genere qui vident, nonne cogatur confiteri deos esse? quorum enim interpretes sunt, eos ipsos cerè necesse est. Deorum autem interpretes sunt: deos igitur esse fateamur. At forte non omnia eveniunt, quæ prædicta sunt. Neque quidem, quia non omnes convalescunt, idcirco ars nulla medicina est. Signa ostenduntur à diis rerum futurarum. In his si qui erraverunt, non deorum natura, sed hominum conjectura peccavit. Itaque & inter omnes omnium gentium sententia constat, omnibus enim mortuorum est & in animo quasi visus, esse deos. Quales fiat, varium est, esse nemo negat. Cleanthes quidem noster quatuor de causis dixit in animis hominum informatas deorum esse notiones. Primam posuit eam, de qua modo dixi, quæ orta esset ex præsentione rerum futurarum: alteram, quam ceperimus ex magnitudine commodorum, quæ percipiuntur cœli temperatione, fecunditate terrarum, aliarumque commoditatum complurium copia: tertiam, qua

terretis animo fulminibus, tempestatibus, nubibus, nivibus, grandinibus, vastitate, pestilentia, terræ motibus, & sæpe tremantibus lapideisque imbribus & guttis imbrum quasi cruentis: 6 tum lapidibus, aut repentinis terrarum hiatibus: tum, præter naturam, hominum, pecudumque potentis: tum facibus visis cœlestibus: tum stellis iis, quas Græci cometas, nostri encinatas vocant, quæ nuper bello Ætæviano magnatum fuerunt calamitatum prænuntia: tum sole geminato, quod, ut è patre audivi T. J. tano, & Aquillio consultibus evenerat: quo quidem anno P. Africanus sol alter exinctus est, quibus extrerit homines vim quandam esse cœlestem, & divinam suspicati sunt, quantum causam esse eamque vel maximam, æquabilitatem mundi, conversionem cœli: solis, lunæ, siderumque omnium distinctionem, & utilitatem, pulchritudinem, ordinem: quarum rerum adpectus ipse satis indicaret, non esse ea fortuita. Ut si quis in domum aliquam, aut in gymnasium aut in forum venisset: cum videret omnium rerum rationem, modum, disciplinam, non possit ea sine causa fieri judicare. Sed esse aliquem intelligentem, qui præsit, & cui pareatur: multo magis in tantis motionibus, tantisque vicissitudinibus, tam inharum rerum, atque tantarum ordinibus, in quibus nihil umquam immenſa, & infinita veritas mentita sit, statui necesse est, ab aliqua mente tantos naturæ motus gubernari. Chryſippus quidem, quamquam est acerrimo ingenio, tamen ea dicit, ut ab ipsa natura didicisse, non ut ipse repetisse videatur. Si enim, inquit, est aliquid in rerum natura, quod hominis mens, quod ratio, quod vis, quod potestas humana efficere non possit: est certe id, quod illud efficit, homine melius. At qui res cœlestes, omnesque eæ, quarum est ordo sempiternus, ab homine confici non possunt, est igitur id, quo illa conficiuntur, homine melius. Id autem quid potius dixeris, quam deum? etenim si dii non sunt, quid esse potest in rerum natura homine melius? in eo enim solo ratio est, qua nihil in omni mundo melius esse quam se putet, desipientis arrogantia est. Ergo est aliquid melius. Est igitur profecto deus. An verò, si deum magnam, pulchramque videris, non possis adduci, ut, etiam si dominum non videas, & muribus illam, & muscicis adificatam putes: tantum verò ornatum mundum, tanta varietate, pulchritudineque rerum cœlestium, tantam vim, & magnitudinem maris atque terrarum, si tuum ac non deorum immortalium domicilium putes, nonne plane desipere videare? An ne hoc quidem intelligimus, omnia supra esse meliora? terram autem esse infimam quam etiam filissimum circumfundat aër? utrobis eam ipsam causam, quod etiam quibusdam regionibus, atque urbibus contingere videmus hebetiora ut sint hominum ingenia propter cœli pleniorum naturam, hoc idem generi humano evenit, quod in terra, hoc est, in crassissima regione mundi collocati sint. Et tamen ex ipsa hominum stulticia esse aliquam mentem, & eam quidem acriorem, & divinam, existimare debemus. Unde eni hæc homo arripuit? ut ait apud Xenophontem Socrates. Quin & humorem, & calorem qui est fusus in corpore, & tettenam ipsam viscerum soliditatem

1. *Ubi hæc est de deo? Lamb. incruſti, verbi concepti. sed violenter hoc est, præter m. nostros omnes, præter rationem; ut dudum indicavit columen an. i. quæ. i. i. s. p. d. e. n. o. lib. de Formulis Br. ff. ceterum p. habet, deus est; non inepte. nam & sic quoque ferme valat, quæ et nemp. tenentur.*

2. *Caprum fuisse in hortis Scipionis.] Hactenus ed. i. consentiunt in hæc scripturam nisi quod Lamb. in h. v. sed tamen pall. non agnoscunt præpositionem in. & nescio an non tolli debeat.*

3. *Augures tam ad Senatum, Senatus ut abdicarent consules abdicaverunt.] Ibi noster plura hæc accumulans & glossas, solum sec. d. huc detraxit vocem Senatus, & verò abesse potest.*

4. *Neque quidem quidem quæ non omnes convalescunt.] Stant ab hæc lectione membræ nostræ omnes, estque gratiosissime venustus elocutio, ut Lamb. incruſti.*

5. *Inter omnes omnium sententia constat.] Ita Aid. sententiaque melius, nam Cæter summa constat, quomodo & pal. sec. & p. & VV. v. v. nam tert habet, se sententia constat. Vicit controver. iam hæc vocem omnino omisit. nec habet sanè quod bis agit. summa tamen potius est conveniens, quam sententia.*

6. *Tum lapidibus.] Locus fractus. Goll. reponendum putabat lapidibus, aut certe labibus, ne placet ultimam.*

7. *Cometas nostri encinatas vocant.] Vulg. erinas aut rotas, sed præter pall. & p. & V. & C. editionem in qua alterum.*

8. *Uti autem, Lamb. admittit div. nationem p. Man. & innotuit; lib. noster incruſti.*

9. *Muribus tam & muscicis.] Ita pall. & V. & C. ed. aliz. muscicis, quod placet Goll. capite. pro muscicis in ipse, quæ potest fieri, unde Plauti Muscicis, ut ego accipiam pro animalculis in domibus obstrantibus.*

non pars universi sit) inesse sensum, & rationem. In ea parte igitur, in qua mundi inest principatus, hæc inesse necesse est, & actiora quidem, atque majora. Quocirca sapientem esse mundum necesse est: naturamque eam, quæ res omnes complexa teneat, perfectione rationis excellere, eoque *deum esse mundum*, omnemque vim mundi naturam divinam contineri. Atque etiam mundi ille fervor, purior, perucidior, mobiliorque multo: ob easque causas aptior ad sensus commovendos, quam hic noster calor; quo hæc, quæ nota nobis sunt, retinentur, & vigent. Absurdum igitur est dicere, cum *M. & O. M. & S.* bellique hoc calore teneantur, & propterea moveantur, ac sentiant, mundam esse sine sensu; qui integro, & puro, & libero, eodemque acerrimo, & mobilissimo ardore teneatur, præsertim cum is ardor, qui est mundi, non agitur ab alio, neque externo pulsu, sed per se ipse, ac sua sponte moveatur. Nam quid potest esse mundo valentius, quod pellat, atque moveat calorem eum, quo ille teneatur? Audiamus enim Platonem quasi quendam *deum philosophorum*; 1 cui duo placet esse motus, unum suum, alteram externum: esse autem *deventus*, quod ipsum ex se sua sponte moveatur, quam quod pulsu agitur alieno. Hunc autem motum in solis animis esse ponit, ab hisque principium motus esse ductum putat. Quapropter quoniam ex mundi ardore motus omnis oritur, is autem ardor non alieno impulsu, sed sua sponte movetur: animas sit necesse est, quo efficiatur, *animantem esse mundum*. Atque ex hoc quoque intelligi poterit, in eo inesse intelligentiam, quod certe est mundum melior, quam ulla natura. Ut enim *NULLA* *P. & S.* corporis nostri est, quæ non sit minor, quam nosmetipsi sumus: sic mundum universum plurius esse necesse est, quam partem aliquam universi. Quod si ita est, sapientis sit mundus necesse est, nam si ita esset, hominem, qui est mundi pars, quoniam rationis est particeps plurius esse quam mundum omnem, oporteret. Atque etiam si à primis inchoatisque naturis ad ultimas, perfectasque volumus procedere, ad deorum naturam pervenimus necesse est. Primum enim animadvertimus, à natura sustineri ea, quæ *gignuntur à terra*, quibus natura nihil tribuit amplius, quam ut ea salendo, atque augendo tueretur. Bellus autem sensum, & motum dedit, & cum quodam appetitu accessum ad res salutareis, à pestiferis recedendum; homini hoc amplius, quod addidit rationem, qua regerentur animi appetitus, qui tum remitterentur, tum continerentur. Quamvis autem gradus, & altissimus eorum, qui natura boni, sapientesque gignuntur: quibus à principio innascitur ratio recta, constansque, quæ *supra hominem putanda est*, deoque tribuenda id est mundo: in quo necesse est perfectissimam, atque absolutam inesse rationem. Neque enim dici potest, in ulla ratione institutione non esse aliquid extremum, atque perfectum. Ut enim in vite, ut in pecude (nisi quæ vis oblitur) videmus naturam suo quodam ita: eic ad ultimum pervenire, atque ut pictura, & fabrica, ceteraque artes habent quendam absoluti operis effectum, sic etiam omnis natura, ac multo etiam magis necesse est absolvi aliquid, ac perficere. Etenim ceteris naturis multa externa, quo minus perficiantur, possunt oblitere: universam autem naturam nullam res potest impedire: propterea quod omnis naturas ipsa cohibet, & continet. Quocirca necesse est esse quartum illum, & altissimum gradum, 2 quod nulla vis possit accedere. Is autem est gradus, in quo rerum omnium natura ponitur: quæ quoniam talis est, ut *præsit omnibus*, & eam nulla res possit impedire, necesse est, intelligentem esse mundum, &

quidem etiam sapientem. Quid autem est inscitius, quam eam naturam, quæ omnes res sit complexa, non optimam dici; aut, cum sit optima, non primum animantem esse, deinde rationis & consilii comitem, postmodum sapientem? qui enim potest aliter esse optima? neque enim, si sit primum similis sit aut eam bestiarum, optima putanda sit potius, quam deterrima: nec verò, si rationis particeps sit, nec sit tamen à principio sapiens, 3 non sit deterior mundi potius, quam humana conditio. *Immo enim sapiens fieri potest*: mundus autem, si in æterno præteriti temporis spatio fuit insipiens, numquam profectio sapientiam consequetur. Ita erit homine deterior. Quod quoniam absurdum est, & sapiens à principio mundus, & deus habendus est. Neque enim est quidquam aliud, præter mundum, cui nihil absit: quodque undique aptum, atque perfectum, expectatumque sit omnibus suis numeris, & partibus. Sic enim Chrysiippus, ut *CLYPERI* causa, in volucrum; vagina autem, gladii: sic præter mundum, cetera omnia aliorum causa esse generata, ut eas fruges, atque fructus, quos terra gignit, animantium causa: in inanimatis autem; hominum; ut equum, vehendi causa; arandi, bovem; venandi, & custodiendi, canem. Ipse autem *homo ortus est ad mundum contemplantum*, & imitandum, nullo modo perfectus, sed est quædam particula perfecti. Sed mundus, quoniam omnia complexus est, nec est quidquam, quod non in sit in eo, perfectus undique est. Quid igitur potest ei deesse, quod est optimum? *nihil autem est mens, & ratio melius*. Ergo hæc mundo deesse non possunt. Bene igitur idem Chrysiippus, qui similitudines adjungens, omnia in perfectis, & maturis docet esse meliora, ut in equo, 4 quam in equulo, in cane, quam in catulo: in viro, quam in puero; nem, quod in mundo optimum sit, id in perfecto aliquo, atque absoluto esse debere. Est autem nihil mundo perfectius: nihil virtute melius, igitur mundi est propria virtus. Nec verò hominis natura perfecta est: & efficitur tamen in homine virtus, quanto igitur in mundo facilis? est ergo in eo virtus, sapiens est igitur? & propterea deus. Atque hæc mundi divinitus perfecta, tribuenda est *fidelibus* ea dem divinitas: quæ ex mobilissima, purissimaque ætheris parte gignuntur, neque ulla præterea sunt admixta natura, totaque sunt calida, atque perlicida: ut ea quoque rectissimè & animantia esse, & sentire, atque intelligere dicantur. Atque ea quidem tota esse ignea, duorum sensuum testimoniis confirmari Ciceronem putat, tactus, & colorum. Nam solis candor illustrior, quam illius ignis, quippe qui immenso mundo tam longe, lateque colliceat: & is ejus tactus est, non ut tepesciat solum, sed etiam sape comburat. Quorum neutrum faceret, nisi esset igneus. Ergo, inquit, cum sol igneus sit, Oceanique alatur humo: *quis quæ nullus ignis sine tactu aliquo passu permanere*: necesse est, aut ceteris sit ignis, quem adhibemus ad usum, atque ad videndum: aut ei, qui corporibus animantium continetur. Atque hic noster ignis, quem usus vitæ requirit, confector est, & confusior, immixtus, idemque quocumque invasit, cuncta distulbat, ac dissipat. Contrà ille corporeus, vitalis, & salutaris, omnia conservat alit, auget, sustinet, sensuque afficit. Negat ergo esse dubium, horum ignium sol utri similis sit, cum in quoque efficiat, ut *omnia floreat*, & in suo quaque genere pubescant. Quare cum solis ignis similis eorum ignium sit, qui sunt in corporibus animantium: solem quoque animantem esse oportet, & quidem reliqua astra, quæ oriantur in ardore celesti, qui *æther*, vel *calum* nominatur. Cum igitur

1. *Cui duo placet iste motus.* Non admodum silem hanc scripturam, ob sui insolentiam, quam vis respectam in P. & Pal. præ. ac. sec. nisi eam nobis exhibuisset ante aenos sexaginta P. Vici. & verò cur accessit est ac commodare nos nostra pueris, & non potius pueri sua veteribus?
2. *Qui nullam rem præcedere.* Vulgata à V. & accideret, sed alterum testat in Pall. cuiusque ceteris.

3. *Non sit deterrima mundi potius.* Verbum *potius*, non exstat in Pal. præ. poteratque abesse.
4. *Quam in equulo.* Scribendum *equus* sive modo standam scripturæ veterum lib. item Pal. præ. ac. sec.
5. *Non ut tepesciat solum.* Sic Pall. o. at P. ut non tep. quomodo publicavit item Vici.

quod his careat. Ita efficitur, animantem, sensus, mentis, rationis mundum esse compotem, qua ratione, Deum esse mundum; concluditur. Sed hæc paulo post facillime cognoscitur ex iis rebus ipsis, quas mundus efficit inter ea, Vellei, noli, quæso, præ te ferre, nos plane expectes esse doctrinæ. Conum tibi ais, & cylindrum, & pyramidem pulchriorem, quam sphaeram, videri. Novum etiam oculorum iudicium habetis. Sed sint ista pulchriora, duntaxat ad speculum, quod mihi tamen ipsum non videtur: quid enim pulchrius ea figura, quæ sola omnes alias figuras complexa continet, quæque nihil asperitatis habere, nihil offensionis potest; nihil incisionum angulis, nihil anfractibus, nihil emens, nihil lacunosum? cumque duæ formæ præstantes sint, ex solidis, globus; (sic enim & quædam inter pretari placet) ex planis autem, circulus, aut orbis, quæ nonnullæ Græce dicitur, his duabus formis contingit solis, ut omnes earum partes sint inter se simillimæ, & medioque tantum ab sit extremum, quantum idem à summo. Quo nihil fieri potest aptius. Sed si hæc non videtis, quia nunquam erant illi pulverem attigitis: ne hoc quidem physici intelligere potuistis, hæc æqualitatem motus, constantiamque ordinum in alia figura non potuisse servari? Itaque nihil potest esse indoctus, quàm quod à vobis affirmari solet. Nec enim hunc ipsum mundum pro certo rotandum esse dicunt: nam posse fieri, ut sit alia figura: innumerabileisque mundos, alios aliarum esse formarum. Quæ si bis bina quot essent, didicisset Epicurus, certe, non diceret. Sed dum palato, quid sit optimum, iudicat, calipalatum (ut ait Ennius) non suspexit. Nam, cum duo sint genera siderum: quorum alterum spatiis immutabilibus ab ortu ad occasum commens, nullum unquam cursum sui vestigium inflectat: alterum autem continuas conversiones duas iisdem spatiis, curibusque conficiat: ex utraque re & mundi volubilitas, quæ nihil in globosa forma esse non possit, & stellarum rotundi ambitus cognoscuntur: primique sol, qui aëtherum obinet principium, ita movetur, ut cum terras larga luce compleverit, eisdem modo his, modo illis ex partibus opacetur, ipsa enim umbra terrarum solis offitens, noctem efficit: nocturnorum autem spatio rum eadem est æqualitas, quæ diurnorum: ejusdemque solistam accessus modici, tum recessus, & frigoris, & caloris modum temperant: circuitus enim solis, orbium v defectibus & xxi. & ccc. quarta terè diei parte addita, conversionem conficiunt annuam: inflectens autem sol cursum tum ad septentriones, tum ad meridiem, apices, & hinc efficit, & ea duo tempora, quorum alterum hinc senescenti adjunctum est, alterum ætati. Ita ex quatuor temporum mutationibus omnium, quæ terra marique gi gnuntur, initia, & cauteque dicuntur. Jam solis annuos cursum spatiis mensuris non consequitur, cujus tenuissimum lumen facit proximus accessus ad solem, digressus autem longissimus quique plenissimum. Neque solium ejus species, ac forma mutatur tum crescendo, tum defectibus in initia recurrendo, sed etiam regio, quæ tum est æquatorialis: tum australis. In hunc quoque cursum est & brumæ quædam, & solistis similitudo: multaque ab ea variant, & fiunt, quibus & animantes alantur, auferantur, & pubescant, maturitateque assequantur, quæ ostentior è terra. Maxime verò sunt admirabiles motus earum quinque stellarum, quæ falsò vocantur errantes, nihil enim errant, quod in omni æternitate conservat progressus,

quod his careat. Ita efficitur, animantem, sensus, mentis, rationis mundum esse compotem, qua ratione, Deum esse mundum; concluditur. Sed hæc paulo post facillime cognoscitur ex iis rebus ipsis, quas mundus efficit inter ea, Vellei, noli, quæso, præ te ferre, nos plane expectes esse doctrinæ. Conum tibi ais, & cylindrum, & pyramidem pulchriorem, quam sphaeram, videri. Novum etiam oculorum iudicium habetis. Sed sint ista pulchriora, duntaxat ad speculum, quod mihi tamen ipsum non videtur: quid enim pulchrius ea figura, quæ sola omnes alias figuras complexa continet, quæque nihil asperitatis habere, nihil offensionis potest; nihil incisionum angulis, nihil anfractibus, nihil emens, nihil lacunosum? cumque duæ formæ præstantes sint, ex solidis, globus; (sic enim & quædam inter pretari placet) ex planis autem, circulus, aut orbis, quæ nonnullæ Græce dicitur, his duabus formis contingit solis, ut omnes earum partes sint inter se simillimæ, & medioque tantum ab sit extremum, quantum idem à summo. Quo nihil fieri potest aptius. Sed si hæc non videtis, quia nunquam erant illi pulverem attigitis: ne hoc quidem physici intelligere potuistis, hæc æqualitatem motus, constantiamque ordinum in alia figura non potuisse servari? Itaque nihil potest esse indoctus, quàm quod à vobis affirmari solet. Nec enim hunc ipsum mundum pro certo rotandum esse dicunt: nam posse fieri, ut sit alia figura: innumerabileisque mundos, alios aliarum esse formarum. Quæ si bis bina quot essent, didicisset Epicurus, certe, non diceret. Sed dum palato, quid sit optimum, iudicat, calipalatum (ut ait Ennius) non suspexit. Nam, cum duo sint genera siderum: quorum alterum spatiis immutabilibus ab ortu ad occasum commens, nullum unquam cursum sui vestigium inflectat: alterum autem continuas conversiones duas iisdem spatiis, curibusque conficiat: ex utraque re & mundi volubilitas, quæ nihil in globosa forma esse non possit, & stellarum rotundi ambitus cognoscuntur: primique sol, qui aëtherum obinet principium, ita movetur, ut cum terras larga luce compleverit, eisdem modo his, modo illis ex partibus opacetur, ipsa enim umbra terrarum solis offitens, noctem efficit: nocturnorum autem spatio rum eadem est æqualitas, quæ diurnorum: ejusdemque solistam accessus modici, tum recessus, & frigoris, & caloris modum temperant: circuitus enim solis, orbium v defectibus & xxi. & ccc. quarta terè diei parte addita, conversionem conficiunt annuam: inflectens autem sol cursum tum ad septentriones, tum ad meridiem, apices, & hinc efficit, & ea duo tempora, quorum alterum hinc senescenti adjunctum est, alterum ætati. Ita ex quatuor temporum mutationibus omnium, quæ terra marique gi gnuntur, initia, & cauteque dicuntur. Jam solis annuos cursum spatiis mensuris non consequitur, cujus tenuissimum lumen facit proximus accessus ad solem, digressus autem longissimus quique plenissimum. Neque solium ejus species, ac forma mutatur tum crescendo, tum defectibus in initia recurrendo, sed etiam regio, quæ tum est æquatorialis: tum australis. In hunc quoque cursum est & brumæ quædam, & solistis similitudo: multaque ab ea variant, & fiunt, quibus & animantes alantur, auferantur, & pubescant, maturitateque assequantur, quæ ostentior è terra. Maxime verò sunt admirabiles motus earum quinque stellarum, quæ falsò vocantur errantes, nihil enim errant, quod in omni æternitate conservat progressus,

Secutus sum Vitis, nam v. g. idem quique
 quæ sunt in nostri nam Pr. & Pall. sec non agnoscunt quæ
 ab eis dicitur, & in sequente vertum pr. id. sp. sen. iac.
 L. p. p. quæ in veteri natura & c. Lactar. i. h. e. v. de Lamb. prop.
 r. i. c. o. c. e. n. t. i. r. a. m. e. n. t. i. s. V. C. t. p. r. o. s. e. p. e. c. i. f. i. c. i. t. e. i. u. e. a. l.
 l. i. c. e. n. t. i. s. & S. u. r. i. m. & B. a. m. e. t. & v. e. d. n. o. n. h. a. b. e. n. t. e. a. m. P. a. l.
 l. i. c. e. n. t. i. s. P.
 G. u. l. l. e. g. i. t. r. e. f. i. n. e. v. a. l. s. q. u. e. a. l. l. u. d. e. r. e

ad meliorem partem, non ad sales Attricos, ut est in abis Mich. Brutus.
 4. O. r. i. m. & c. l. x. & c. c. c. & c. Ita quidem Lamb. neque abis Pall.
 ter. i. d. p. r. a. m. o. a. c. i. e. t. v. o. l. u. n. t. e. l. o. n. g. e. p. r. i. o. r. e. s. i. n. t. e. r. l. e. r. e. n. t. v. i. b. e. n. v.
 d. e. f. i. c. i. t. & c. l. x. & c. c. & c. i. n. a. b. i. t. e. o. d. o. m. n. i. s. q. u. o. d. l. o. c. a. d. e. f. i. c. i. t. u. s.
 f. u. l. t. i. c. i. t. & c. i. b. u. s. e. x. v. e. t. e. r. i. l. i. b. P. M. a. n.
 5. Quæ non ista quæ sententia non a. f. r. i. d. i. s. Om. hinc tacent: verum Pall.
 n. u. u. m. v. o. c. a. t. c. l. a. m. a. n. t. h. a. b. e. r. e. l. e. s. q. u. i. l. e. n. t. a. n. i. a. n. s. i. f. r. a. l. i. s. q. u. e. t. o. n.
 a. o. i. d. i. a. p. r. o. f. e. c. t. o. t. e. m. e. r. a. r. i. a. n. o. n. e. s. t. i. n. q. u. a. r. a. t. e. i. n. e. a. m. o. r. i. o. s. i. o. r. e. s.

De regressus, reliquosque motus constantes, & rotas. Quod eo admirabilius in his stellis, quas dicimus, quia quum occulantur, tum rursus aperiuntur, tum abeunt, tum procedunt, tum antecedunt, tum subsequuntur, tum celestibus moventur, tum tardius, tum omnino ne moventur quidem, sed ad quoddam tempus insistant. Quorum ex disparibus motionibus *magnum annum* mathematici nominaverunt, qui tum efficitur, cum solis, & lunae, & quinque errantium ad eandem inter se comparationem confectis omnium spatii est facta conversio. Quae quam longa sit, magna quaestio est: esse vero certam, & definitam, necesse est. Nam ea quae Saturni stella dicitur, *Phaenon*que à Graecis nominatur, quae à terra abest plurimum, xxx. fere annis cursum suum conficit, in quo cursu multa mirabilia efficiens, tum antecedendo, tum retardando, tum versus septentrionis temporibus delitescendo, tum matutinis ipsa se aperiendo, nihil immutat temporibus saeculorum tractibus, quin eadem iidem temporibus efficiat. Infra autem hanc propius à terra *Jovis* stella fertur, quae *Phaenon* dicitur: eaque eundem xxi. signorum orbem annis xxi. conficit, eademque, quae Saturni stella, efficit in cursu varietates. Huic autem proximum inferiorem orbem tenet *Jovis*, quae stella *Martis* appellatur: eaque lxx. & xx. mensibus, vi. ut opinor diebus minus, eundem Iulianum orbem, quem duae superiores, infra hanc autem *Stella Mercurii* est, eademque appellatur à Graecis: quae anno fere vertente signiferum Iulianum orbem, neque a sole longius umquam unius signi intervallo discedit, tum anteverteat, tum subsequens. Infima est quinque errantium terrae proxima, *Stella Venus*, quae *Phaenon* Graecè, *Lucifer* Latine dicitur, cum antegreditur solem: cum subsequitur autem, *Hesperos*. Ea cursum anno conficit, & latitudinem Iulianum signiferi orbis, & longitudinem: quod à se superioribus: neque umquam ab sole duorum signorum intervallo longius discedit, tum antecedens, tum subsequens. Hanc igitur in stellis constantiam, hanc tantam tam variis cursum in omni aeternitate convenientiam temporum, non possum intelligere sine *mente, ratione, consilio*. Quae enim in sideribus inesse videamus, non possumus ea ipsa non in deorum numero reponere. Nec vero stellae, quae errantes vocantur non significant eandem mentem, atque prudentiam: quarum est quotidiana, convenientis, constantisque conversio: neque habent aethereos cursus, neque coelo inhaerentes, ut plerique dicunt physice rationis ignari, non est enim aetheris ea natura, ut vi sua stellarum complexa contorqueat. nam tenuis, ac perlexa & aequali calore suffusus aether, non satis aptus ad stellarum continendas videtur. Habent igitur suam sphaeram stellae errantes ab aethere conjunctione secretam, & liberam. Earum autem peremnes cursus, atque perpetui, cum à admirabili, incredibilique constantia, declarant: his vim, & mentem esse divinam: ut, haec ipsa, qui non sentiat deorum vim habere, is nihil omnino senturus esse videatur. Nulla igitur in coelo nec fortuna, nec aemulatio, nec oratio, nec vanitas est: contraque omnis ordo, veritas ratio, constantia, quaeque hi, vacant, emencia, & falsa, plenaque erroris eunt circum terras, infra lunam: quae omnium ultima est, in terrisque versatur. Coelestem ergo admirabilem ordinem, incredibilemque constantiam, ex qua conservatio, & salus omnium omnis oritur, qui vacante mente patat, is ipse mentis esperis habendus est. Raud ergo, ut opinor, erra vero, si à principe investigandae veritatis, hujus disputationis principium duxero. Zeno igitur ita naturam definit, ut eam dicat, ignem esse artificiosum ad gignendum pro-

gredientem via. censet enim artis maxime proprium esse, *creare, & gignere*, quodque in operibus nostrarum artium manus efficiat, id multo artificiosius naturam effecere, id est, ut dixi, ignem artificiosum, magistrum artium reliquarum. Atque hac quidem ratione omnis natura, artificiosa est, quod habet quasi viam quandam, & sectam, quam sequatur. Ipsius vero mundi, qui omnia complexu suo coetret & continet, natura non artificiosa solum sed plane *artificiosa* ab eodem Zeno dicitur, consularis, & provida utilitatum, opportunitatumque omnium. Atque ut cetera natura suis feminibus quaeque gignantur, auferunt, continentur: sic natura mundi omnis motus habet voluntarios, conatusque, & appetitiones, quas *opotes* Graeci vocant, & his consentaneas actiones sic adhibet, ut nosmetipsi qui primis movemur, & sensibus Talis igitur mens mundi cum sit, ob eamque causam *vel prudentia, vel providentia* appellari recte possit, Graecè enim *νομοθετα* dicitur) haec potissimum providet, & in his maxime est occupata, primum ut mundus quam aptissimus sit ad permanendum, deinde ut nulla re egeat, maxime autem ut in eo eximia pulchritudo sit, atque omnis ornatus. Dicitur est de universo mundo: dictum est etiam de sideribus: ut iam propemodum appareat multitudo nec cessantium deorum, nec ea, quae agant, *molentium cum laboris operosa ac molesta*. Non enim venis & nervis, & ossibus continentur, nec his elcis, aut portionibus vescuntur, ut aut nimis acres, aut nimis concretos humores colligant, nec his corporibus sunt, ut aut casus, aut ictus extimellant, aut moribus etuunt ex defatigatione membrorum. Quae verens Epicurus *monogrammos* deos, & nihil agenteis commentus est. illi autem pulcherrima forma praedit, purissimaque in regione caeli collocati, ita feruntur moderanturque cursus, ut ad omnia conservanda, & tuenda consentisse videantur, multae autem aliae naturae deorum ex magnis beneficiis eorum non sine causa, & à Graecis *σιπεντα*, & à majoribus nostris constituta, nominataque sunt. Quid quid enim magnam utilitatem generi afferret humano, id non sine divina bonitate erga homines fieri arbitrabantur. Itaque tum illud, quod erat à deo natum, nomine ipsius dei nuncupabant, ut cum fruges *Cereae* appellamus, vinum autem *Liberae*: ex quo illud Terentii,

Sine Cereae, & Liberae fides Venus.

Tum autem res ipsa, in qua vis inest major aliqua, sic appellatur, ut ea ipsa vis nominetur deus, ut *Fides*, ut *Mens*: quas in Capitolio dedicatas videmus proximè à M. & M. Scavo ante autem ab Atilio Calatino erat Fides consecrata. Vides *Virtutum* templum, vides *Honora*, à M. Marcello renovatum: quod multis ante annis bello Ligustico à Qu. Maximo dedicatum. Quid *Opus*? quid *Salus*? quid *Concordia*? *Libertas*? *V. Gloria*? quarum omnium rerum quia vis erat tanta, ut sine deo regi non posset, ipsa res deorum nomen obtinuit. Quo ex genere, *Cupidinis, Veluptatis, & Libertinae, Veneris* vocabula consecrata sunt, vitiosorum rerum, neque naturalium: quae nunquam Velhejus aliter existimat: sed tamen ea ipsa vita naturam vehementius sepe pulsant. Utilitatum igitur magnitudine constituti sunt illi dii, qui utilitates quaeque gignebant. Atque his quidem nominibus, quae paulo ante dicta sunt à me, quae vis sit in quoque declaratur deo. Suscepit autem hominum, consuevitque communis, ut *beneficia* excellerent viros in celum fama ac voluntate tollerent. Hinc Hercules, hinc *Cassiope*, & *Pollux*, hinc *Aesculapius*, hinc liber etiam: hinc dico Liberum Semele natum, non eum, quem nostri majores auguste sancteque Liberum cum Cerere, & Libera consecraverunt: quod qualesit, ex mysteriis intelligi potest. Sed quod ex nobis natos *liberos* appellamus,

idcirco

1. *Vesperum* temporibus delinquenti. Non potui negligere Victor. idcirco, quod extiteret item in P. nec non in Pal. pr. & sec. pro quo alii delinquenti.

2. In duorum numeris exponere. Gul. annotat laudari hunc locum à Platonibus, legique ibidem *genere*, verum alterum restat in Pal. &

V. Vesp.

3. *Vesperum*, *drasia*, vel *providentia*. Tres voces priores reduxi quasi e sepulchro, iusto Pal. cod. tanto quidem promptius quod eas orbi exhibuerat V. G. sed iterum neglecto Man. Brut. Lamb. alii.

1. Quod

ideiō Cerere nati, nominati sunt Liber, & Libera: quod in Libera servant, in Libero nou item. Hinc etiam Romulus, quem quidem eundem esse Quirinum putant: quorum cum remaneret animi, atque aternitate fruenter, dii ritē sunt habiti: cum & optimi essent, & aeterni. Alia quoque ex ratione, & quidem *physica*, magna fuit multitudo deorum: qui induti specie humana fabulosis suppeditauerunt, hominum autem vitam *superstitione* omni refererunt. Atque hic locus à Zenone tractatus, post à Cleanthe, & Chrysiippo, pluribus uerbis explicatus est. Nam uetus hęc opinio Græciam opplevit, auctum Caesarem à filio Saturni, vindictam autem Saturni ipsam à filio Iove. *Physica ratio* non inelegans incisa est in impijs fabulas, à *CAPL EST EM* enim, altissimam æthereamque naturam, id est, igneam, quæ per se minima gigneret, vacare uoluerunt ea parte corporis, quæ cum uisione alterius egeret ad procreandum. SATURNUS autem; cum esse uoluerant, qui cursum, & conversionem ipsorum, ac temporum contineret? qui deus Græcè id ipsum nomen habet. *Κρονος* enim dicitur; quæ est idem *χρονος*, id est, spatium temporis. Saturnus autem est *απυλλ*, tus, quod saturatur annis. ex se enim natos comelle fingitur solitus, quia *consumit aetas temporis spatia*, annis que præteritis inaturabiliter expletur. Vinctus est autem à Iove, ne immoderato cursu haberet, atque ut eum siderum uinculis alligaret. Sed ipse *Ζευξ*, id est, *Ιουας pater*, quem *επεθερις* casibus appellamus à *Ιουασο* Iovem, à poetis *pater diu* que *hominum* que dicitur: à maioribus uero nostris *optimus*, *maximus*; & qui dem ante optimus, id est, beneficentissimus, quàm maximus, quia ut *Ajus est*, certeque gratius, prodesse omnibus, quàm opes magnas habere. Hunc igitur Ennius, ut supra dixi, uentum pat ita dicens,

Altitibus sublimis caudens, quem invocant omnes Iouero,
plaque alio loco dicitur,
Qui, quod in me est, exsecrabor hoc, quo luco, quidquid est,
innocentiam augures nostri; a cum dicant, Ioue fulgentis, tonans:
dicunt enim celo fulgentis, tonans. Euripidem autem, ut multa præterea, sic hoc breuiter,
Idem sublimis sustinet, immoderatum athenis,
Qui tonans terram circum iectu amplæctitur:
Hanc summum habeto diuum: hunc perhibeto Iouero.
 At autem, ut Stoici disputant, interfectus inter mare, & caelum, *Iouis* nomine consecratur. quæ est foror, & conjux Iouis, & quod & similitudo est atheris, & cum eo summa conjunctio. Effeminatum autem eum, Junonique induerunt, quod nihil est eo mollius. Sed Junonem à *Ιουασο* credo nominatam. Aqua restabat, & terra, ut essent ex fabulosis tria regna diuina. Datum est igitur *GENU* *PRIMO*, altero Iouis, ut uolunt, fratris, maritimum omnium regnum: nomenque productum, ut *Fortunus* à *FOR*

tu, sic *Neptunus* à *NANDO*, paulum primis litteris immutatis. Terrena autem vis omnis, atque natura *DI* *TI* patri dedicata est: & qui *DI* *VI* *S*, ut apud Græcos *Πατρις* quia & recidant omnia in terras, & orientur è terris, & Is rapuit *PROSERPINAM*, quod Græcorum nomen est: quæ *Προσπερην* Græcè nominatur: quam frugum semen esse uolunt absconditamque quæri à matre fingunt. Mater autem est à gerendis frugibus *CERE*, tanquam *geras* casuque prima littera itidem immutata, ut à Græcis, nam ab illis quoque *δημητρη*, quasi *γημητρη*, nominata est. Jam qui *magna uertens*, *MAIOR*: *Μεινερ* autem, *Ιο* quæ uel *μινυει* uel *μινυει* *Μινυει*. Cumque in omnibus rebus vim haberent maximam prima, & extrema, principem in sacrificando, *IANUM* esse uoluerunt: quod ab eundo nomen est ductum: ex quo transit iones *per* *IANI* fore: que in liminibus profanarum ædium, *IANUS* nominantur. Nam *ΥΕΣΤΑ* nomen à Græcis: ea est enim, quæ ab illis *εστια* dicitur. vis autem ejus ad aras, & focos pertinet. itaque in ea dea, quæ est rerum sustos intimarum, omnis & precatio, & sacrificatio extrema est. Nec longe absunt ab hæc *VI* *DI* *VENATES*, siue à *pena* ducto nomen, (est enim omne, quo uelantur homines *pena*) siue ab eo, quod *penitus* insidunt: ex quo etiam *penetrates* à poetis uocantur, jam *APOLLINIS* nomen, est Græcum, quem solem esse uolunt: *DIANAM* autem, & *LUNAM*, eandem esse putant: cum *sol* dictus sit, uel quia solus ex omnibus sideribus est tantus, uel quia, cum est exortus, obscuratis omnibus solus apparet: *LUNA* à *lucendo* nominata sit, eadem est enim *lucina*. itaque, ut apud Græcos *DIANAM*, eamque *Luciferam*, sic apud nostros *Junonem* *Lucinam* in patiendo invocant: quæ eadem *II* *DIANA* *ANNI* *VAGA* dicitur, non à *uenando*, sed quod in septem numeratur tanquam uagantibus: *Diana* dicitur, quia noctu quasi dicitur effice. *Achiber* autem ad partus, quod in mature sunt aut septem nonnumquam, aut plerumque uenem *lunæ* curibus: qui quia mensa spacia conficiunt, *mensæ* nominantur. Concinneque, ut multa, *Timæus*; qui cum in historia dixisset, quæ nocte natus *Alexander* esset, eadem *Dianæ* *Epætiæ* templum deflagrasset, adiunxit, *minime id esse mirandum, quod Diana, cum in partu Olympiadum adesse uolisset, 12 abfuisse domo.* Quæ autem dea ad res omnium ueniret, *VENEREM* nostri nominauerunt, atque ex ea potius uenustas, quam *Venus* ex uenustate. Videtisne igitur, ut à *physicis* rebus, bene, atque utiliter inuentis, 13 tracta ratio sit ad commentitios, & fictos deos? quæ res genuit falsas opinionones, erroresque turbulentos, & superstitiones præuæ anileis. & formæ enim nobis deorum, & ætates & uelutis, ornatusque; noti sunt: genera præterea, conjugia, cognationes, omniaque traducta ad similitudinem imbecillitatis humanæ. nam & perturbatis animis inducitur,

Gggg acci-

1. Quod in Libera seruant, in Libero nou item. Sic mss nostri. & Gul sic edidit. V. nam Ald. uterque alique, quod in Libere seruant, in Libera nou item, quod recte, ipsi uiderunt.
 2. Capl. est em. Græc. Quodam est nostris, celestium, aut celestium. nescio quomodo bene libuit tamen indicare.
 3. Qui quod in me est, exsecrabor, hoc quod luco, quidquid est. Sic mss nostri meliorem uiam dederunt. ut, qui quod omni modo uulgati; placebatque Gul. qui præterea. Cui uerbis in Qui. bene uisum illud, meo quæm iudicio.
 4. Cum dicunt Ioue fulgentis, tonans dicunt enim, celo fulgentis, tonans. Voces quoque posteriores non habentur in P. aut Palat. sed quorum horum summat ad hanc faciendi: Qui dicitur Ioue fulgentis tonans. Horum præterea dicitur Ioue fulgentis tonans dicitur enim meo fulgentis tonans. dicitur etiam ter. ut illi quod dicitur Ioue fulgentis tonans.
 5. Qui dicitur Ioue fulgentis tonans. Adrian. non. rescriberebat. quod et sum. ut An. maduerit. & non inepre. nostri tamen nihil variant.
 6. Nostros aliter Ioue uolunt fratris. Antiqui sed sic d. lert. erat in Palat. & cert. item Gul. P. uulg. alteram quod Lamb. mutauit in d. m.

7. Neptunus à nando. Sic etiam Pall. nisi quod pr. Neptunus dicitur. Lip. in libro Saturnalium emendabat, à uobando, uel nupto. sed nando repetitur nostro in fra. l. 11. c. 24. nullo mss. d. uerente.
 8. Qui dicitur Ioue fulgentis, tonans. Sed alterum erat in mss. nostri & V. Ch. edit.
 9. Is rapuit Proserpinam, quod Græcorum. Ita se locum recte tuere iactat e. Mass. Paul. Mar. sed sic mss. nulli nostri sane uno ore sumant, terra est Proserpinam, quod. Græc. quomodo & edidit V. Ch. & ante eum A. d. v. s. qui scilicet. sicut uenissent in l. br. s. calamo exaratis.
 10. Quæ uel minyui. Forlan. mss. etiam simile quid. sed uulgatum iterum. sicur. l. 11. c. 24.
 11. Diana anni uaga. Pall. nostri. edd. præterea, anni uaga. sed produxit alterum ex Probo Ad. Jun. l. 1. v. An. mad. u. 10. recep. tate Lamb. Brot. aut. idem Ioue eodem Probo statim post legit. in septem uagata. non. quam uenustas. huc.
 12. Abfuisse domo. Non malè Pal. pr. abfuisse domo. nisi quod scribat abfuisse, quod erat abfuisse.
 13. Trithasatis. Monet Gul. legi apud Lac. trithasatis.

accipimus enim deorum cupiditates, aegritudines, iracundias nec verò, ut fabulæ ferunt, dii bellis, proeliisque caruerunt; nec solùm, ut apud Homerum, cum duos exercitus contrarios alii dii ex alia parte descendere, sed etiam, ut cum Titanis, ut cum Gigantibus, propria bella gesserant. Hæc & dicuntur, & creduntur itatissime & plena sunt facilitatis, summaque levitatis. Sed tamen, his fabulis spreis, ac repudiatis, deus pertinet per naturam cuiusque rei, per terras Ceres, per maria Neptunus, alii, per alia, poterunt intelligi, qui, quale, que sint, quoque eo nomine consuetudo nuncupaverit, quos deos & venerari, & colere debemus. CULTUS AUTEM DEORUM, est optimus, idemque castissimus, atque sanctissimus, plenissimusque pietatis ut eos temper pura, integra, incorrupta & mente, & voce veneremus. non enim in philosophi solùm, verum etiam majores nostri sapientiam a religione separaverunt. Nam qui totos dies precabantur, & immohebant, ut sui sibi liberi superstites essent, *superstitiosi* sunt appellati: quod nomen postea latius patuit. Qui autem omnia, quæ ad cultum deorum pertinerent, diligenter retractarent, & tanquam relegerent, sunt dicti *religiosi*, ex selegendo, ut *elegantes*, ex eligendo, tanquam à diligendo *diligentes*, ex intelligendo *intelligentes*. his enim in verbis omnibus inest vis legendi eadem, quæ in religioso. Ita factum est in superstitioso & religioso, alterum vitii nomen, alterum laudis. Ac mihi videor satis, & esse deos, & quales essent, ostendisse. Proximum est, ut doceam, deorum providentiam mundum administrari. Magnus sane locus, & à vestris, Corra, vexatus; ac nimirum vobiscum omne certamen est. Nam vobis, Vehei, minus notum est, quem admodum quidque dicatur. *Vestra enim solum legitis, vestra amata, ceteros causa incognita condemnata.* Velut à te ipso, hereterno die, dictum est, animum stolidam *argosios* à Stoicis induci, id est, *providentiam*. Quod eo errore dixisti, quia existimas ab his providentiam fingi quasi quandam eam singularem, quæ nondum omnem gubernet, & regat; sed id præcisè dicitur. Ut, si quis dicat, Atheniensium temp. consilio regi destrullod, Ariopagi: sic, cum dicimus, providentia mundum administrari, à deesse arbitrator, deorum. Plene autem, & perfecte sic dici existimato, *providentia deorum mundum administrari*. Ita solum istum, quo caret vestra natio, in irridendis nobis nolite confundere; & mehercle, si me audiat, ne experiamini quidem. Non decet, non datum est: non potestis. Nec verò hoc, in te uno convenit, moribus domesticis, ac noistorum hominum urbanitate limitatum; sed eum in reliquos vestros, tum in eum maximè, qui ista perperit, hominem sine arte, sine litteris, insulantem in omnibus, sine a cumine ullo, sine auctoritate, sine lepore. Dico igitur *PROVIDENTIA DEORUM* mundum & omnes mundi partes & initio constitutas esse, & omni tempore administrari: eamque disputationem treis in partibus nostri ferè dividunt: quarum pars prima est, quæ ducitur ab ea ratione, quæ docet esse deos: quo concesso, consistendum est, eorum consilio mundum administrari. Secunda est autem, quæ docet, *omnes res subiectas esse naturæ sentienti*, ab eaque omnia pulcherrimè geri. quo constituto, sequitur ab animantibus principis eam esse generatam. Tertius locus est, qui ducitur ex admiratione rerum cælestium, atque terrestrium. Primum igitur aut negandum est deos esse, quod & Democritus simulacra; & Epicurus imagines inducens, quodam pacto negat; aut, qui deos esse concedant, his fatendum est, eos aliquid agere, idque præclarum. *NATURA* autem præclarior mundi administratione, deorum igitur consilio & administratur. Quod si aliter est aliquid profectò sit necesse est melius, & majore vi præditum, quam

deos, quale id cumque est, sive in anima naturæ, sive necessitas vi magna incitata, hæc pulcherrima opera efficiens, quæ videmus. Non est igitur natura deorum præpotens, neque excellens, siquidem casubjecta est ei vel necessitati, vel naturæ, quæ calum, maria, terræque regantur. *Nihil autem est præstantius deo.* ab eo igitur necesse est mundum regere. Nulli igitur est natura obediens, aut subiectus deus. Omnem ergo regit ipse naturam. etenim si concedimus, intellegente esse deos, concedimus etiam providentem, de rerum quidem maximarum. Ergo utrum ignorat, quæ res maximæ sint, quoque hæc modo tractanda, & tuenda; an vim non habent, quæ tantas res sustineant & gerant? at & *IGNORATIO* rerum, aliena natura deorum est, & sustinendi munus propter imbecillitatem difficultas, minime eadit in maiestatem deorum. Ex quo efficitur id, quod volumus, *deorum providentia mundum administrari*. Atqui necesse est, cum sint dii, si modo sint, ut profectò sunt, animantem esse, nec solum animantem, sed etiam rationis compotes, inter seque quasi civili conciliatione, & societate conjunctos, unum mundum, ut communem temp. atque uidem aliquam regentes. Sequitur, ut eadem sit in his, quæ in genere humano, ratio, eadem veritas utrobique sit, eademque lex: quæ est resti, *præceptio prævique depositio*. Ex quo intelligitur, prudentiam quoque, & mentem à diis ad homines pervenisse; ob eamque causam majorum institutis *mens, fides, virtus, concordia*, consecrata, & publicè dedicata sunt. Quæ qui convenit penes deos esse negare, cum eorum auggita, & sancta simulacra veneremus? quod si inest in hominum genere mens, fides, virtus, concordia; unde hæc in terras, nihil à lupetis, defluere poterunt; / *comque sit in nobis consilium, ratio, prudentia, necesse est, deos hæc ipsa habere majora, nec habere solum, sed etiam his ut in maximis, & optimis rebus. Nihil autem est nec majus, nec melius mundo.* necesse est ergo cum deorum consilio, & providentia administrari. Postremò cum factis docuerimus, hos esse deos, quorum insignem vim, & illustrem faciem videremus, solem dico, & lunam, & vagas stellas, & inerrantes, & celum, & mundum ipsum, & eorum rerum vim, quæ inest in omni mundo cum magno usu, & commoditate generis humani: efficitur, *omnia regi à vna mente, atque providentia.* Ac de prima quidem parte satis dictum est. Sequitur, ut doceam, omnia subiecta esse naturæ, eaque ab ea pulcherrimè regi. Sed quid sit ipsa *NATURA*, explicandum est ante breviter, quod facilius id, quod docere volumus, intelligi possit. Namque alii naturam censent esse vim quandam sine ratione, cipientem motus in corporibus necessarios; alii autem, vim participem rationis, ordinis; tanquam via progredientem, declarantemque, quid cuiusque rei causa efficiat, quid sequatur, cuius sollicitam nulla ars, nulla manus, nemo opifex consequi possit imitando, feminis vim esse tantam, ut id, quamquam sit perexiguam, tamen si incidit in concipientem, comprehendentemque naturam, nascunturque sit materiam, quæ alii, auerique possit, ita fingat, & efficiat in loco quidque genere; partim ut tantummodò per streps alantur suas, partim ut moveri etiam, & sentire, & appetere possint, & ex sese similia sui gignere. Sunt autem, qui omnia naturæ nomine appellent, ut Epicurus, qui ita dividit, *OMNIUM, QUÆ SINT, NATURAM, ESSÈ CORPORA, ET INANE, QUÆQUE HIS ACCIDANT.* Sed nos cum dicimus *naturæ consistere, administrarique mundum*, non ita dicimus, ut glebam, aut fragmentum lapidis, aut aliquid ejusmodi, nulla coherendi natura, sed ut arborem, ut animal, in quibus nulla temeritas: sed ordo apparet, & artis quædam similitudo. Quod si ea, quæ à terra stirpibus continentur, arte naturæ vivunt, & vident: profectò

ipse

1. Cum dicitur exortus, &c. descendere. Fortassis auferendum erat eam dicitur bendomque descendere.

2. Diligentius investigaverunt. Vultu peraverunt, sed aliter Pall. & P. V. & 3. Dicitur abstrahere. Dicitur. S. cedidit V. Et noce reu. Cantus Pal. duo hanc heit iterum pr. matulit est; in quibus arbitrati.

4. An ex uno convenit. Sic P. sic Pall. sic V. & non convenit dicitur publicari.

5. Administratur. Dicitur, &c. Reserai mundum quod in vulgatis; sua sua msi. nostrorum & V. &.

ipsa terra eadem vi continetur, & arte naturæ, quippe quæ
generata similibus, omnia pariat, & fundat ex sese, stirpes
 amplexa alar, & augeat, ipsaque alatur vicissim à superioris,
 ceterisque naturis. Eiusdemque expirationibus aer a-
 lius, & æther, 1 & omnia supera. Ita, si terra natura te-
 netur, & viget, eadem ratio in reliquo mundo est. Stirpes
 enim terræ inhærent. animantes autem adpiratione æ-
 cis sustententur: ipseque aer nobiscum videt, nobiscum au-
 dit, nobiscum sonat. nihil enim eorum sine eo fieri potest.
 Quin etiam movetur nobiscum. quæcumque enim imus,
 quæcumque movemur, & detur quasi locum dare, & cede-
 re. Quæque in medium locum mundi, qui est infimus, &
 quæ à medio in superum, quæque conversione rotunda
 circum medium feruntur, ea continentem mundi effici-
 unt, unamque naturam. Et cum quatuor sint genera corpo-
 rum, vicissitudine eorum mundi continuata natura est.
 Nam ex terra, aqua: ex aqua, oritur aer: ex aere æther:
 deinde retrorsum vicissim ex æthere, aer: ex aere, aqua: ex
 aqua, terra infima. Sic naturis his, ex quibus omnia
 constant, & sursum, deorsum, ultio, citroque commean-
 bus, mundi partium conjunctio continetur. Quæ aut
 sempiterna sit, necesse est, quæ eodem ornatu, quem vide-
 mus: aut certe perditur, permanens ad longinquum,
 & immensum panè tempus: Quorum utrumvis ut sit, se-
 quitur, natura mundum administrari. Quæ enim classium
 navigatio, aut quæ institutio exercitus, aut rursus (ut ea,
 quæ natura efficit, conferamus) quæ procreatio vitis, aut
 arboris, quæ porro animantis figura, confirmatioque
 membrorum, tantam naturæ sollicitam significat, quan-
 tam ipsè mundus? aut igitur NATURE, quod sentiente
 natura regatur: aut mundum regi confitendum est. Ete-
 nim qui reliquas naturas omnes earumque semina con-
 stituit, qui potest ipse non natura administrari? ut, si qui
 videtur, & pubertatem natura dicat existere: ipsum au-
 tem hominem, cui ea existant non constare natura: non
 intelligat, ea, quæ essent aliquid ex sese perfectiores ha-
 bere naturas, quam ea, quæ ex his esserant. Omnium
 autem rerum, quæ natura administrantur, seminator, &
 tutor, & parens, ut ita dicam, atque educator, & altor est
 mundus: omniaque, sicut membra, & partes suas, nutri-
 car, & continet. Quod si mundi partes natura admini-
 strantur, necesse est mundum ipsum natura administrari:
 cuius quidem administratio nihil habet in se, quod repre-
 hendere possit. ex his enim naturis, quæ erant, quod effici
 potuit optimum, effectum est. Docet ergo aliquis po-
 tuisse melius. Sed nemo unquam docebit, & si quis
 corrigere aliquid volet, aut detorsus facit, aut id, quod fieri
 non potuit, desiderabit. Quod si omnes mundi partes ita
 constitutæ sunt, ut neque ad usum meliores potuerint ef-
 fici, neque ad speciem pulchriores: videamus, utrum ea for-
 mata sint, in eo statu, quo coherere nullo modo potuerint,
 nisi sensu moderante, divinaque providentia. Si ergo
 meliora sunt ea, quæ natura, quam illa quæ arte perfecta
 sunt: nec ars efficit quidquam sine ratione: ne natura quidem
 quousque expertis est habenda. Qui igitur convenit, signum
 aut tabulam pictam cum adspexeris, scire adhibitam esse
 item: cumque procul cursum navigii videris, non dubi-
 tatur, quin id ratione, atque arte moveatur: aut cum sola-
 nam vel descriptum, aut ex aqua contemplare, intelligere
 declarari horas arte, non casu: mundum autem, qui &
 has ipsas artes, & earum artifices, & cuncta amplectatur,
 constitit, & rationis esse expertem putare? quod si in Scy-

thiam, aut in Britanniam, spheram aliquis tulerit hanc,
 quam nuper familiaris nocte effecit Polidonius, cuius sin-
 gular conversiones idem efficiunt in sole, & in luna, & in
 quinque stellis errantibus, quod efficitur in celo singulis
 diebus, & noctibus: quis in illa barbarie dubitet, quin ea
 spherata sit perfecta ratione? Hi autem dubitant de mun-
 do, ex quo & oriuntur, & sunt omnia, casus ipse sit effe-
 ctus, aut necessitate aliqua, an ratione, ac mente divina: & Ar-
 chimedem arbitrantur plus valuisse in imitandis spheræ
 conversionibus, quam naturam in efficiendis, præsertim
 cum multis partibus sint illa perfecta, quam hæc simulata,
 Tolleritius. Atque ille apud Atrium pastor, qui navem
 numquam antè vidisset, ut procul divinum, & novam vehi-
 culum Argonautarum è monte conspexit, primò admi-
 rans, & perterritus hoc modo loquitur:

— tanta moles labitur
 Tremebunda ex alto 5 ingenti sonitu, & spiritibus:
 6 Praeseunda volvit: vertices vi succitat,
 Ruit prolapsa: palagus respersit: profuit:
 Ita dum interruptum credas nimbum volvit,
 Dum quod sublimis vultu expulsiom rapti
 Saxum, aut procellus, vel gibbosus turbatus
 Existere illos undâ concussantibus:
 Nisi quas terrestrem Pontus strages conciet:
 Aut forte Triton suscitans evertens specus,
 Subter radices penitus undanti in fœto
 Molam ex profundo sacæam 7 ad calum aruit.
 Dubitat primò, quæ sit ea natura, quæ cernit ignotam
 demque, juvenibus visis, auditoque nautico cantu,
 Sicut incerti, atque alacros vestris perferemus
 Delphini —
 item alia multa.

— Si vultu meo
 Consimilem ad aures cantum, & auditum efero.
 Ergo ut hic primò ad aspectum inanimatum quiddam, sensuque
 vacuum se putat cernere: post autem signis certioribus,
 quale sit id, de quo dubitaverat, incipit suspicari: sic phi-
 losophi debuerunt, si fortè eos primus ad aspectus mundi
 conturbaverat, postea, cum vidissent motus ejus finitos, &
 æquabiles, omnisque ratis omnibus moderata, inmutabili-
 que constantia, intelligere inesse aliquem non solum ha-
 bitatorem in hac caelesti, ac divina domo, sed etiam recto-
 rem, & moderatorem, & tanquam architectum tanti operis,
 tantique muneris. Nunc autem mihi videntur ne suspi-
 cari quidem, quanta sit admirabilitas caelestium rerum, at-
 que terrestrium. Principio enim terra sita in media par-
 te mundi, circumfusa undique est & hæc animabilis, spiri-
 tabilisque natura, cui nomen est aer, Græcum illud quidem,
 sed perceptum jam tamen usu à nostris, tritum est et im-
 pro Latino. Hunc rursus amplectitur immensus æther,
 qui constat ex altissimis ignibus. Mutuemur hoc quoque
 verbum, dicaturque tam æther Latine, quam dicitur aer:
 et si interpretatur Pacuvius:

Hoc quod memoro, nostri calum, Græci perhibent æthera.
 Quasi verò non Græcus hoc dicat. At Latine loquitur,
 Siquidem nos non quasi Græcè loquentem audiamus,
 Docet idem alio loco:
 Grægusena de isto aperis ipsa oratio.
 Sed ad majora redeamus. Ex æthere igitur innumerabi-
 les flammæ siderum exsistunt: quorum est princeps sol,
 omnia clarissima luce collustrans, multus partibus major,
 atque amplior, quam terra universa: deinde reliqua sidera

Ggg 2 magni-

1. Et unius supra.) In possessionem revocavi quod erat in Pal. &
 Vovv confirmatum utique eadem ed. Viç. vulgati postiores, &
 mela fusa.
 2. In sum, de sum, alteri, circumge.) Pal. nostri susus deservit, utroque
 hæc copula equidem sic retinendæ v. deor locos.
 3. Et alio, q. munda. Vovv m. som alio, nostri & Gul. alterom
 aliam.
 4. Aquæ illi quod dicitur pastor.) Ita Pal. sec. nequis, æque ompino

sententia hæctenus vulg. Argue.
 5. Ingenti sonitu & spiritibus. Sic & Ald. patet, verum m. nostri quin-
 que sex, & strepitus quod & suis eruit Viç.
 6. Praeseunda volvit. Idem m. l. exobit sed non etiam ed. Viç.
 7. Ad calum aruit.) Ejectum, quod in l. his plerisque; quoniam
 compareret in mem. nostris o item ed. Viç.
 8. Hæc animab. li. Q. idam cod. amabili, sive amabili, videatur Had.
 Jun. l. v. Anim. c. 20. qui m. let ex Probo animal. 1. Jov

magnitudinibus immeusis. Atque hi tanti ignes, tamque multi non modo nihil nocent terris, rebusque terrestribus, sed ita profunt, ut si mota loco sint, conflagrate terras necesse sit à tantis ardoribus, moderatione, & temperatione sublata. Hic ego non mirer esse quemquam, qui sibi persuadeat, corpora quaedam solida, atque individua, vi & gravitate ferri, mundumque effici ornatissimum, & pulcherrimum ex eorum corporum concursione fortuita? Hoc qui existimat fieri potuisse, non intelligo, cur non idem putet, si innumerabiles unius, & viginti formæ litterarum vel aureæ, vel quales libet, aliquò congiuntur, posse ex his in terram excussis annis Ennii, ut deinceps legi possit, effici: quod nescio an ne in uno quidem veru possit tantum valere fortuna. Isti autem quemadmodum affueverant, ex corpulculis non colore, non qualitate aliqua, quam *πρόσθετα* Græci vocant, non sensu præditis, sed *concurrentibus temere*, atque casu, mundum esse perfectum? vel innumerabileis potius in omni puncto temporis alios nasci, alios interire? Quid si mundum efficere potest concursus atomosum, cur poricum, cur tempum, cur domum, cur urbem non potest? quæ sunt minus operosa, & multo quidem faciliora. Certe ita temere de mundo effutiant, ut mihi quidem nunquam hunc admirabilem *calli ornatum*, qui locus est proximus, suspexisse videantur. Præclari ergo Aristoteles, *ΣΑΞΕΝΤ*, inquit, qui sub terra semper habitavissent, bonis, & illoliteibus domiciliis, quæ essent ornata signis, atque picturis, instructaque rebus: his omnibus, quibus abundantii, qui besti putantur, nec tamen existent unquam supra terram: acciperent autem fama, & auditione, esse quoddam numen, & vim deorum: deinde aliquo tempore, patefactis terræ faucibus, ex illis abditis sedibus evadere in hæc loca, quæ nos incolimus, atque exire potuissent: cum repente terrentur, & maria, cælumque vidissent: nubium magnitudinem, ventorumque vim cognovissent, adpendissentque solem, ejusque tum magnitudinem, pulchritudinemque, tum etiam efficientiam cognovissent, quòd is diem efficeret, toto cælo luce diffusa: cum autem terras nox opacasset, tum cælum totum cernerent astris distinctum, & ornatum, longæque luminum varietatem tum crescentis, tum senescentis, eorumque omnium ortus, & occasus, atque in omni æternitate ratos, immutabileisque cursus: hæc cum viderent, profecto & esse deos, & hæc tanta opera deorum esse arbitrarentur. Atque hæc quidem ille. Nos autem tenebras cogitemus tantas, quantæ quondam eruptione æthereorum ignium finitimas regiones obsecutavisse dicuntur, ut per bidaum nemo hominem homo agnosceret. cum autem tertio die sol illuxisset, tum *revisisse* sibi viderentur. Quòd si hoc idem ex æternis tenebris contingeret, ut subito lucem aspiceremus: quam species cæci videretur? Sed ASSIDUITATE quotidiana, & consuetudine oculorum, affuecunt animi: neque admittantur, neque requirunt rationes earum rerum, quas semper vident: proinde quasi *novitas* nos magis, quam magnitudo, rerum debeat ad exquirendas causas excitare. Quis enim hunc hominem dixerit, qui cum *tam certos cali motus*, tam ratos astrorum ordines, tamque omnia inter se connexa, & apta viderit, neget in his ullam inesse rationem, eaque casu fieri dicat, quæ quanto consilio gerantur, nullo consilio assequi possimus? an cum machinatione quadam moveri aliquid videmus, ut sphaeram, ut heras, ut alca permuta: non dubitamus, quin illa operæ sint rationis: cum autem impetum cæli admirabili cum celeritate moveri, vertique videamus, constantissime consistentem vicissitudines anniversarias, cum summa salute, & confer-

vatione rerum omnium: dubitamus, quin ea non solum ratione fiant, sed etiam *excellenti quadam, divinaque ratione*? licet enim jam, remota subtilitate disputandi, oculis quoddammodo contemplari pulchritudinem rerum earum, quas divina providentia decimus constitutas. Ac principio *terra universa* cernatur, locata in medio mundi sede, solida, & globosa, & undique ipsa in sese motibus suis conglobata, vestita floribus, herbis, arboribus, frugibus, quorum omnium incredibilis multitudo, insatiabili varietate distinguitur. Adde huc fontium gelidas perennitate, liquores per lucidas æonium, riparum vestitos viderissimos, ipse uncarum concavas altitudines, saxorum asperitates, impendentium montium altitudines, immentitatesque camporum: adde etiam reconditas auri, argenticque venas, ingentemque vim marmoris. Quæ vero, & quam varia generas *STELLARUM* vel cæcurum, vel ferarum? qui volucrum lapsus, atque cantus? qui pecudum pastus? quæ vita silvestrium? Quid jam de *NUMERUM* genere dicam? qui quasi *cultores terra* constituti, non patiuntur eam nec immunditate beluatum effera, nec stirpium asperitate vastari: quorumque operibus agri, in sulca, litoreaque collucent, adimta rebus & usibus. Quæ si, ut animis, sic oculis videre possemus, nemo cunctam intuens terram, de divina ratione dubitaret. At verò quanta *MARIS* est pulchritudo, & varietas insularum? quæ amœnitates orarum, & litorum? quot genera, quamque disparia partim submersarum, partim insularum, & insularum belluarum partim ad saxa nativis testis inhabitantium? Ipsum autem mare sic terram appetens, & litibus eludit, ut una ex duabus naturis confusa videatur. Exinde *MARIS FINITIMUS* *ÆTHER*, die & nocte distinguitur: tum salus, & extenuatus sublimis fertur: tum autem concretus in nubibus cogitur: humoremque colligens terram auget imbribus: tum effluens hue, & illuc, ventos efficit. Idem annuas frigorum & calorum facit varietates idemque: & volatus ætheris sustinet, & spiritus ductus alit, & sustentat animanteis. Restat ultimus, & à domiciliis nostris altissimus, omnia cingens, & cœterens cæli complexus: qui idem *ÆTHER* vocatur, extrema ora, & determinatio mundi: in quo cum admirabilitate maxima ignes sortis & curvis ordinatos definiunt. E quibus *SOL*, cuius magnitudine multis partibus terra superatur, circum eam ipsam volvitur. isque oriens, & occidens, diem, noctemque conficit: & modo accedens, tum autem recedens, binas in singulis annis reversiones ab extremo contrarias facit: quarum intervallo tum quasi tristitia quadam contrahit terram, tum vicissim laxat, ut cum cælo hilarata videatur. Luna autem, quæ est, ut ostendunt mathematici, major, quam dimidia pars terræ, iisdem spatii vagatur, quibus sol: sed tum congregans cum sole, tum digrediens, & eam lucem quam à sole accepit, mittit in terras, & varias ipsa mutationes lucis habet: atque etiam tum subjecta, atque opposita soli, radios ejus, & lumen obscurat: tum ipsa incidens in umbram terræ, cum est è regione solis, interposita, interjectaque terræ, repente deficit. iisdemque spatii hæc *STELLARUM*, quas *VAGAS* dicimus, circum terram feruntur, eodemque modo orinatur, & occidunt. quarum motus tum incitantur, tum retardantur, sæpe etiam insistant. Quo spectaculo *nihil potest admirabilius esse, nihil pulchrius*. Sequitur *STELLARUM INERRANTIAM* maxima multitudo: quarum ita descripta distinctio est, ut exnotarum figurarum similitudine nomina invenerint. Atque hoc loco me intuens, Utar inquit, carminibus Arati, eis quæ à te admodum adolefentiulo conversa, ita me delectant, quia Latina sunt, ut multe ex

1. *Tum cælum totum cernerent.* Pall. *sec.* & VVo. *vv.* unus *revertentur*.
2. *Hæc ita videntur profectis.* Modie quæ dem passim ita legitur, sed Aldi verus editio *ita non videntur*, quod & in duobus VVo. *vv.* & Pall. *tert. nam. sec.* quæ eam *id* quibus varietatibus se *inducor*, ut putem verborum illam *ergam* esse à mala libratorum manu.
3. *Instruunt eludis.* Non refugit admittere scripturam Pall. *in ventam*.

item Lamb. in suis vulg. *eludis* insolvit.

4. *Et spiritus ætheris.* Vici. *ed spiritus* quomodo & p. & tal. *sec. non male.*

5. *Et à domiciliis nostris altissimus.* Horum nihil habet eod. unus VVo. *vv.* & nescio quomodo meo non placeant.

In memoria tenent, Ergo, ut oculis assidue videmus si-
ne ulla mutatione, aut varietate,
Cetera laborant celeri caelestia motu,
Cum caligine simul nocteque, diesque feruntur.
Quorum contemplatione nullius experiri potest animus,
naturae constantiam videre cupientis.

Extremusque adeo duplici de cardine vertens
Dicitur esse polos.
Hunc circum oculos duos feruntur, numquam occidentes.
Ex his altera apud Graecos (Cynosura vocatur,
Altera dicitur esse Helix.

Cujus quidem clarissimas stellas totis noctibus cernimus,
Quas nostri septem soliti vocitare Triones,
Pariorque stellis similiter distinctis eundem caeli verten-
tem lustrat parva Cynosura.

Hae sunt duae nocturna Phoenices in alto,
Sed prior illa magis stellis distincta resurgens,
Et laetis primae coelestium à nocte videtur,
Hec vero parva est: sed navis usus in hoc est.
Nam cuius interiora brevis convolvitur orbe.

Ei quo sit earum stellarum admirabilior ad aspectus,
Hae inter, veluti rapido cum surgente flumine,
Tertia Draco serpit subter, supraque revolvens
Sese, cunctisque sinus è corpore flexus.

Ejus cum totius est praecleara species, in primis suspicien-
da est figura capitis, atque ardor oculorum.
Huius non una modo capus ornans stella relucet,
Veram tempora sunt duplici fulgore notata,
Et micibusque oculi duo servida lumina flagrant,
Atque uno mentum radianti sidere lucent:

1 Obisquam caput, & tereti carvica respexum.
Obstant in cauda majoris figure diuis.
Et reliquum quidem corpus draconis totis noctibus cer-
nimus.

Haec caput hic paullum sese, subitque recondit,
Vires ubi atque obitus à parte admittentur in una.
Id autem in caput.
Attingit de fessa velus marentis imago
Veniunt.

quoniam quidem Graeci
Enopion vocitant, genibus quia mixta feratur.
Hic illa eximio posita est fulgore corona.
Atque haec quidem à tergo: propter caput autem Angui-
tensens:

Quem clare perhibent Ophiuchum nomine Graeci.
Hic prope duplices palmarum continet anguem,
Ejus & ipse manet religatus corpore toto?
Namque virum medium serpens sub pectora cingit,
Ille tamen vitens graviter vestigia ponit,
Atque oculos urget pedibus, pedibusque Nepai.

Deinde autem triones sequitur
Arctophylax, vulgo qui dicitur esse Bootes?
Quod quasi remone ad junctam praese quatuor Arctum.
Deinque sequuntur. Huius enim Booti
Sulter praevordia fixa videtur
Sic in canis radius Arcturus nomine clare:
cui subiecta fectur,
Quoniam illustre serens splendentis corpore virgo.

Atque etiam demerata signa sunt, ut in tantis descriptioni-
bus divina solertia appareat.
Et natus Geminus in vesperis sub caput Arcti.

Subiectus media est cancer, pedibusque tenetur.
Magnus Leo, tremulam quasi ensi è corpore flammam.

Auriga
Sub laevo Geminorum obducius parte feratur.
Adversum caput huius Helice truculenta tuetur.
At Capra saevum humerum clara obtinet.

Tum quae sequuntur,
Verum hoc est magno, atque illustri praedita signo.
Contra haec: exiguum jacium mortalibus ignem.
Cujus sub pedibus
Corniger est valido connexus corpore Taurus.

Ejus caput stellis conspersum est frequentibus.
Hae Graeci stellas, Hyadas vocitare suerunt:
3 à plucendo: quoniam enim est plueris: Nostri imperitè succu-
las: quasi à subitus essent, non ab imbris nominatae. Mi-
norem autem Septentrionem Cepheus passis palmis terga
subsequitur.

Namque ipsum ad tergum Cynosura vertitur Arcti.
Hunc antecedit
Obscura specie stellarum Cassiopea.
Hanc autem illustri versatur corpore propter
Andromeda, à aufugium ad spectum matris parentis.
Huic Equus ille subam quatuor fulgore micanti,
Summum contingit capus alvo: stellaque jungens
Una, tenet duplicem communi lumine formae.
Eternum ex astris cupiens connedere nodum.
Ejus consortis Arietis cum cornibus haeret.

Quem propter
Pisces, quorum alter paullum prelabitur ante,
Et magis horridum aquilonis & tangitur avium.
Ad pedes Andromedae Perseus describitur.
Quem summa ab regione aquilonis flamma pulsant.

Cujus propter lezum genu
Virgilias tenui cum luce videbis.
Inde Fides leuiter posita, & connexa videtur.
Inde est ales avium lato sub tegmine caeli.

Capiti autem Equi proximat Aquarii dextra, totusque
deinceps Aquarius:
Tum gelidum valido de pectore figne anhant,
Corpore semifero magno Capricornus in orbe.
Quem cum perpetuo vestivit lumine Titan,
Brumali stellas: contorquet tempora curram.

Hinc autem adpeditur,
6 Ut sese ostendens emergit Scorpius alie
Posteriore trahens 7 flexum vis corporis arcum,
Quem propter nitens penni convolvitur ales,
At propter se Aquila ardens cum corpore portat.

Deinde Delphinus.
Exinde Orion obliquo corpore nitens.
Quem subsequens.
Fervidus ille Canis stellarum luce resurgens.

Post lepus subsequitur,
Curriculum nunquam desessit corpore sedans,
At Canis ad caudam serpens prolabitur Argo.
Hanc Arietis regit, & squamoso corpore pisces,
Fluminis illustri tangentem corpore ripas.

8 Quam longè serpentem, & manantem
Adspicias, proceraque Vincla videbis,
Qua retinent Pisces caudarum à parte locata.
Inde Nepa cerno: propter fulgentis acumen,
Aram, quam statu permulcet spiritus austeri.

9 Tangit in avium.) Vulg. alio: sed contra Pall. tres & P. Vict. ed.
6. Ut sese ostendens emergit Scorpius. Sic quidem Vict. neque fecus
Pall. nisi quod agnoscant voculam ut publicati prius. Ut sese emergens
ostendat Scorp.
7. Flexum vis corporis. Pall. tres & P. representant omnes, ple-
nario.

8. Quam longè serpentem. &c.) Ald. ed. nostrique & P. quem longè serps.
Pall. sec. qui longè.
9. Equus

GERE 3 propter

1. Obisquam caput & tereti, &c.) Pal. sec. & P. à tereti, alio dicitur terit.
in quocumque non nimium improbem.
2. Partim admittentur in una. Pall. & P. & edicio Vict. hanc exhibent
lecturam, vulgata enim partim admittentur. nam Lamb. partem admittentur
in una.
3. Pectus, &c. enim est plueris. Respicit scilicet glossam.
4. Aufugium ad spectum matris parentis. Pal. pr. [heic enim iterum
notis est remone venit, antea mutillas] hanc fugientem nec aliter sic. nisi
quod est, hanc.

5. Tangit in avium.) Vulg. alio: sed contra Pall. tres & P. Vict. ed.
6. Ut sese ostendens emergit Scorpius. Sic quidem Vict. neque fecus
Pall. nisi quod agnoscant voculam ut publicati prius. Ut sese emergens
ostendat Scorp.
7. Flexum vis corporis. Pall. tres & P. representant omnes, ple-
nario.
8. Quam longè serpentem. &c.) Ald. ed. nostrique & P. quem longè serps.
Pall. sec. qui longè.
9. Equus

remotissimæ: medicamentorum salutarium plenissima
 terra: arborum denique innumerabiles, ad vitam, & ad vitam
 necessaria. Jam diem, noctisque vicissitudo conservat ani-
 manteis, tribuens aliud agendi tempus, aliud quiescendi.
 Sic undique omni ratione concluditur, MENTE, CONSTI-
 TIOQUE DIVINO IN HOC MUNDO AD SALUTEM O-
 MNINIUM, CONSERVATIONEM QUAE MIRABILITER AD-
 MINISTRARI. Sin quaerret quispiam, cujusnam causa
 tantam rerum molitio facta sit, arborumne & herbarum?
 quæ quamquam sine sentu sunt, tamen à natura sustinen-
 tur: ac id quidem absurdum est. An bestiarum? nihil
 probabilius, deos motarum & nihil intelligentium causa
 tantum laborasse. Quorum igitur causa quis dixerit ef-
 fectum esse mundum? Eorum scilicet animantium,
 quæ ratione utuntur. hi sunt *dis*, & *homines*: quibus pro-
 fectio nihil est melius ratio est enim, quæ præstat omnibus,
 1 ita sit credibile, DEORUM, ET HOMINUM CAUSA FA-
 CTUM ESSE MUNDUM QUAEQUE IN EOS INT, OMNIA,
 Facilius que intelligitur, à diis immortalibus hominibus
 esse provisum, si erit hominis fabricatio perspicua,
 omnique humana natura figura, atque perfectio. Nam
 cum tribus rebus animantium vita tenetur, *cibo*, *potione*,
spiritu: ad hæc omnia percipienda os est aptissimum:
 quod adjunctis naribus spiritu augetur. DENTIBUS au-
 tem in ore constructis manditur, atque ab his extenuatur,
 & molitur cibus. eorum adversi acuti morfu dividunt
 escas, intimi autem conficiunt, qui genuini vocantur: quæ
 confectio etiam à lingua adjuvari videtur. LINGUAM
 autem ad radices ejus hærens excipit stomachus: quod
 primum illabuntur ea, quæ accepta sunt: os utraque
 ex parte tonsillas attingens, palato extremo, atque inti-
 mo terminatur. Atque in agnatione, & moribus linguæ
 cum 3 depulsum, & quasi detrusum cibum accepit, depel-
 lit. Ipsius autem partes eæ, quæ sunt infra d, quod de-
 voratur dilatantur: quæ autem supra contrahuntur. Sed
 cum *aspera arteria*, (sic enim à medicis appellatur) ostium
 habeat, adjunctum linguæ radicibus, paullo supra quam
 ad linguam stomachus annectitur, eoque ad pulmones us-
 que pertinet: excipiatque animam eam, quæ ducta sit spi-
 ritu eandemque à pulmonibus respicit, & reddat: regitur
 quodam quasi operculo, quod ob eam causam datum est,
 ne, siquid in eam cibi forte incidisset, spiritus impeditur.
 Sed cum ALVI NATURA subiecta stomacho, cibi, & potio-
 nis sit receptaculum: pulmones autem, & cor extrinsecus
 spiritum adducunt, in alvo multa sunt mirabiles effectus,
 quæ constant ferè e nervis. Est autem multiplex, & tortuo-
 sa, arcuata, & conrinet, siue illud aridum est, siue humi-
 dum, quod recipit, 4 ut id mutari, & concoqui possit: ea-
 que tum adstringitur, tum relaxatur, atque omne, quod
 accipit, cogit, & confunditur facile & calore, quem mul-
 tum habet, 5 exterendo cibo, & pizterea spiritu omnia
 cocta, atque confecta 6 in reliquum corpus dividantur.
 In PULMONIBUS autem inest raritas quaedam, & similis
 spongiosa molitudo, ad hauriendum spiritum, & assimilati-
 tum se contrahunt adspirantes, 7 tum spiritu dilatant, ut

frequenter ducatur cibus animalis, quo maxime aluntur
 animantes. 8 Ex INTESTINIS autem, & alvo secretus
 à reliquo cibo succus is, quo alimur, permanat ad jecur
 per quaedam à medio intestino ulque ad portas jecoris, (sic
 enim appellantur ductus, & directas vias, 9 quæ pertinet
 ad jecur, eique adhaerent. Atque inde aliz pertinentes
 sunt, per quas cadit cibus à jecore dilapsus. Ab eo cibo
 cibus est secreta bilis, iique humores, qui ex renibus pro-
 funduntur: reliqua se in sanguinem vertunt, ad eadem-
 que portas jecoris conflunt, ad quas omnes ejus viæ per-
 tinent: per quas lapsus cibus, in hoc ipso loco in eam ve-
 nam, quæ cava, appellatur, confunditur, perque eam ad
 cor: contactus jam, coactusque perlabitur: à corde autem
 in totum corpus distribuitur per venas admodum multas,
 in omnes partibus corporis pertinentes. Quæ admodum
 autem à reliquis cibis depellantur tam adringentibus
 se intestinis, tum reasantibus, haud sane difficile dictum
 est: sed tamen prætereundum est, ne quid habeat in jecur-
 ditatis oratio. Illa potius explicetur *incredibile fabrica
 natura*. Nam quæ spiritum in pulmones ANIMA ducitur,
 ea calescit primum ab eo spiritu, deinde 10 contagione
 pulmonum: ex ea que pars redditur respirando, pars con-
 cipitur cordis parte quadam, quam *ventriculum cordis* appel-
 lant: cui finis alter adjunctus est, in quem sanguis à je-
 core per venam illam cavam infuit. Eoque modo ex his
 partibus & sanguis per venas in omne corpus diffunditur,
 & spiritus per arterias. Unæque autem crebris, multæ,
 que toto corpore intertextæ vim quandam incredibilem *ori-
 ficis operis*, d vinque testantur. Quid dicam de OSSIBUS?
 quæ subiecta corpori mirabiliter commissuras habent, & ad
 stabilitatem aptas, & ad artus definiendos accommodatas,
 & ad motum, & ad omnem corporis actionem. Huc adde
 NERVOS, à quibus artus continentur: eorumque implica-
 tionem toto corpore pertinentem: qui, sicut venæ, & ar-
 teriæ à corde trahit, & profectæ, in corpus omne ducun-
 tur. Ad hanc providentiam naturæ tam diligenter, tam-
 que solemiter adiungi multa possunt, quibus intelligitur
 quanta res hominibus à deo, quæque eximia tributa
 sint: qui primum eos humo excitatos, & erectos constituit,
 ut decorum cognitionem, cœlum intuentes capere possent.
 Sunt enim et terra homines non ut incolæ, atque habitato-
 res, sed quasi spectatores superarum rerum, atque cœle-
 stium, quarum spectaculum ad nullum aliud genus ani-
 mantium pertinet. Sensus autem, interpres, ac mentis rerum,
 in capite, tanquam in arce, mirificè ad usus necessarios &
 facti, & collocati sunt. Nam OCULI, tanquam SPECU-
 LATORES, altissimum locum obtinent: ex quo plurima
 concipientes, funguntur suo munere. Et AURES cum
 in sonum percipere debeant, qui natura in sublime fertur,
 rectè in altis corporum partibus collocatæ sunt. Itemque
 NARES, eò quod omnis odor ad supera fertur, rectè sus-
 sum sunt: & quod cibi & potione judicium magnum
 earum est, non sine causa viciniam oris secuta sunt.
 Jam GUSTATUS, qui sentit eorum, quibus vescimur, ge-
 nera deberet, habitat in ea parte, quæ 12 esculentis, &
 potu-

1. *Ita sit credibile*. Hæc tunc ubi *scilicet* sed enclitica ea omnibus
 abeat Pal. eaque propter rejecta.

2. *Sent. ubi utraque*. Sic Pall. nostri, & P. sic editi à Viçt. pr. u
 erat: *sent. ubi utraque*, sed quo minus id hinc toleretur, fuit repetitio
 ejusdem & paullo post.

3. *Depulsum & quasi detrusum cibum accepit, depellit*. Non possum mi-
 hi persuadere: illud esse sine vicio nihil tamen discordant m. nostri.

4. *Ut id mutari & concoqui possit*. Communis lectio interpositum
 habebat *concoqui*, facile *possit*, sed non comparat id vocis in ullo Pal. aut
 editione V. c.

5. *Exterendo cibo*. Ita Viçt. in ventumque in P. Gol. nam Pall. pr. ac
 sic cement vulg. *Exterendo*, *ob*, mallet omnia abessent. sane olent
 glossam.

6. *In reliquum corpus ducuntur*. Est à Viçt. neque aliter Pal. pr. nam
Exterendo, vulg. *tam spiritum dilatant* Lamb. *tam spiritum dil. quæ o-*

mn a arguunt, fuisse ibi vocem, vulgo in v. lam.

8. *Ex intestinis autem & alvo secretus*. Particula & non est in
 ullo Pal. quorum etiam *secretus*.

9. *Quæ pertinent ad jecur, eique adhaerent*. Sic Pal. quodam tert. boni-
 tatis haud ex mirat. pr. & loc. & P. quæ pertinent jecur. que *adhaerent*.

10. *Contagione pulmonum*. Vett. editio *agitatione*, recentiore *agitatio-
 ne*, sed verum est *contagione*, quod publicavit primum V. c. repetitum-
 que in Pal. pr. sic ac P.

11. *Sensus percipere*. Ita concordat Pall. sic editi à Viçt. Ald. senior
 recipere, quod hodie que ubi vis recipitur, nisi à Lamb. si enim, *accipere*.

12. *Esculentis & potulentis*. Sciquatuor mss. nostri, nem V. C. for-
 adeo ut mirari non debeat. Camer. si istud maverit Viçt. quam *potulentis*,
 vulgo receptum quidem, sed non et. an sustentatum membratum
 veterum auctoritate addecumaria.

petentis iter natura patefecit. TACTVS autem toto corpore aquabiliter fusus est. ut omnibus sensibus, omnesque nimios & frigoris, & caloris appulsi sentire possimus. Atque, ut adfuit architecti avertunt ab oculis, & naribus dominorum, ea, i qua profuentia necessaria sibi essent aliquid habituras: sic natura res similes procul amandavit a sensibus. Quis vero oculos membranis tenuissimis vestivit. & sapienter quas primum perlucidas fecit, ut per eas cerni posset: fixas autem ut continerentur. Sed lubricos oculos fecit & mobiles, ut & declinarent, siquid noceret: & ad spectum, quo vellent facile converterent. aciesque ipsa, qua cernimus, quae pupula vocatur, ita parva est, ut ea, quae nocere possint, facile vitet. PALPEBRARVM, quae sunt tegmina oculorum, molliissima tactu, ne laederent aciem. & pulvisculis ad claudendas pupulas, ne quid incideret. & ad aperendas: idque providit, ut identidem fieri posset cum maxima celeritate. munitaque sunt palpebrae tanquam vello pilorum: quibus & apertis oculis, si quid incideret, repelleretur: & somno convenitibus, cum oculis ad certandum non egeremus, ut qui, tanquam involuti quiescerent. Latent praeterea utiliter, & excelsis undique partibus sepuntur. Primum enim superiora, supercilis obducta, sudorem a capite & fronte defluentem repellunt. Genae deinde ab inferiori parte tutantur subiecta, leviterque eminentes. NASVS ita locatus est, ut quasi murus oculis interiectus ille videatur. AUDITVS autem semper patet, etiam sensu etiam dormientes egemus: si quo cum somnus est acceptus, etiam ex somno excitamur. Flexuosum iter habet, ne quid in raris possit, si simplex, & directam patere, novissimam etiam, si qua minima bestiola, conare tuam impere, in foribus aurium, tanquam in visco, inhaerere. Extra autem eminent, quae appellantur aures, & tegendi causa factae, tutandique sensus; & ne adiecta voce liberentur, atque errarent, priusquam sensus ab his pulsus esset. Sed duros, & quasi corneolos habent introitus, malis quae cum flexibus, quod his naturis relatus amplificatur sonus. Quocirca & in stribus, testudine resonant, aut cornu: & ex tortuosis locis, & inclusis referuntur ampliores. Similiter NARES, quae semper propter necessarias utilitates patent, contractiores habent introitus, ne quid in eas, quod nocet, possit pervadere: humoremque semper habent ad pulverem, multa quae alia depellenda, non invident. GYSTRVS praeterea laxus est, ore enim continetur, & ad usum apte, & ad incolumitatis custodiam. Omniaque sensus hominum multo antecellunt sensibus bestiarum. Primum enim oculi in iis artibus, quarum iudicium est otiosum, in pictis, sculis, calatisque formis, in corporum etiam motione, atque gestu multa cernunt subtilius, colorum etiam, & figurarum tum venustatem atque ordinem, & ut ita dicam, decantiam, oculi iudicant: atque etiam alia maiora nam & virtutis, & vitia cognoscunt: iratum, propitium: laetantem, dolentem: fortem, ignavam: audacem, timidumque cognoscunt. Auriumque item est admirabile quoddam, & artificiosumque iudicium, quo iudicatur & in vocis, & in tibiarum, nervorum quae ceteribus varietas sonorum, intervalla distinctio, & vocis genera permulta: canorum, fuscinae, & spe utrum graviter, acutum, flexibile, durum: quae hominum solum auribus iudicantur. Narium

que item, & gustandi, & arte tangendi magna iudicia sunt. Ad quos sensus capiendos, & perfrendos plures etiam, quam vellem, artes repertae sunt. Perspicuum est etiam, quod compositiones unguentorum, quod ciborum conditiones, quod corporum lenocinia processerint. Jam vero animum ipsum, mentemque hominis, rationem, consilium, prudentiam, qui non divina cura perfecta esse percipit, is his ipsis rebus mihi videtur carere. De quo dum disputarem, tuam mihi dari velim, Cotta, eloquentiam. Quo enim tu illa modo diceret? quanta primum intelligentia, deinde consequentium rerum cum primis conjunctio & comprehensio esset in nobis: ex quo videlicet, quid ex quibusque rebus efficiatur, idque ratione, concludimus: singulasque res definimus cum uniscriptis, complectimur: ex quo SCIENTIA intelligitur quam vim habeat, qualis sit: qua ne in deo quidem est rei ulla praestantior. Quanta vero illa sunt quae vos Academicis infirmatis, & tollitis quod & sensibus, & animo ea, quae extra sunt, percipimus, atque comprehendimus? Ex quibus collatis inter se, & comparatis, arteis quoque efficiamus, partim ad usum vitae, partim ad oblationem necessarias. Jam vero domina rerum (ut vos soletis dicere) eloquendi vis, quam est praecelsa, quamque divina? quae primum efficit, ut ea, quae ignoramus, discere, & ea, quae scimus, alios docere possimus. Deinde hac cohortamur, hac persuademus, hac consolamur afflictos, hac deducimus periculis a timore, hac gestientes comprimimus, hac cupiditates, iracundiasque restringimus. haec nos juris, legum, urbium societate devinxit: haec a vita immani, & fera segregavit. Ad usum autem orationis, incredibile est, nihil diligenter attenditis, quanta opera machinata natura sit. Primum enim a pulmonibus arteria usque ad os intimum pervenit: per quam vox principium a mente ducens, percipitur, & funditur. Deinde in ore sita lingua est, finita dentibus. Ea vocem immoderate profusam, fingit, & terminat: quae sonos vocis distinctos, & pressos efficit, cum & ad dentes, & ad alias partes pellit oris. Itaque plethri similes linguam nostri solent dicere: chordarum dentibus, naris cornibus iis, qui ad nervos resonant in cantibus. Quam vero aptas, quamque multarum artium ministras MANVS natura homini dedit? digitorum enim contractio facilis, facilisque portectio propter molles commissuras, & artus, nullo in motu laborat. Itaque ad pingendum, ad fingendum, ad scalpendum, ad nervorum eliciendos sonos, actibiarum, apta manus est, ad motionem digitorum. Atque haec oblationis: illa necessitatis: cultus dico, groium, & structionesque ictorum, tegumenta corporum vel texta, vel iuta omnemque fabricam aeris & ferri: ex quo intelligitur, ad inventa animo, percepta sensibus, adhibitis operis manibus omnia nos consecutos, ut vellet, ut vestiri, ut salvi esse possimus: urbes, muros, domicilia, delubra habereamus. Jam vero operibus hominum, id est, manibus, cibi etiam varietas invenitur, & copia. Nam & agri & multa ferunt manu quaesita, quae vel statim consumantur, vel mandentur condita venustati. Et praeterea vestimur bestis & terrentis, & aquatilibus & volatilibus partim capiendo, partim alendo. Efficimus etiam domitu nostro quadrupedum vestiones: quorum celeritas, atque vis, nobis ipsis afferit vim, & celeritatem. Nos onera quibusdam bestis nos jugo imponimus: nos elephantium acutissimis sensibus, nos sagacitate canum ad utilitatem nostram

G G G G S abuti.

1. Quae profuentia necessaria sibi essent aliquid habituras: sic natura res similes procul amandavit a sensibus. 2. Quae pupula vocatur. 3. Quae sunt tegmina oculorum. 4. Quae cernimus. 5. Quae nocere possint. 6. Quae vellent facile converterent. 7. Quae cernimus. 8. Quae pupula vocatur. 9. Quae sunt tegmina oculorum. 10. Quae cernimus. 11. Quae nocere possint. 12. Quae vellent facile converterent. 13. Quae cernimus. 14. Quae pupula vocatur. 15. Quae sunt tegmina oculorum. 16. Quae cernimus. 17. Quae nocere possint. 18. Quae vellent facile converterent. 19. Quae cernimus. 20. Quae pupula vocatur. 21. Quae sunt tegmina oculorum. 22. Quae cernimus. 23. Quae nocere possint. 24. Quae vellent facile converterent. 25. Quae cernimus. 26. Quae pupula vocatur. 27. Quae sunt tegmina oculorum. 28. Quae cernimus. 29. Quae nocere possint. 30. Quae vellent facile converterent. 31. Quae cernimus. 32. Quae pupula vocatur. 33. Quae sunt tegmina oculorum. 34. Quae cernimus. 35. Quae nocere possint. 36. Quae vellent facile converterent. 37. Quae cernimus. 38. Quae pupula vocatur. 39. Quae sunt tegmina oculorum. 40. Quae cernimus. 41. Quae nocere possint. 42. Quae vellent facile converterent. 43. Quae cernimus. 44. Quae pupula vocatur. 45. Quae sunt tegmina oculorum. 46. Quae cernimus. 47. Quae nocere possint. 48. Quae vellent facile converterent. 49. Quae cernimus. 50. Quae pupula vocatur. 51. Quae sunt tegmina oculorum. 52. Quae cernimus. 53. Quae nocere possint. 54. Quae vellent facile converterent. 55. Quae cernimus. 56. Quae pupula vocatur. 57. Quae sunt tegmina oculorum. 58. Quae cernimus. 59. Quae nocere possint. 60. Quae vellent facile converterent. 61. Quae cernimus. 62. Quae pupula vocatur. 63. Quae sunt tegmina oculorum. 64. Quae cernimus. 65. Quae nocere possint. 66. Quae vellent facile converterent. 67. Quae cernimus. 68. Quae pupula vocatur. 69. Quae sunt tegmina oculorum. 70. Quae cernimus. 71. Quae nocere possint. 72. Quae vellent facile converterent. 73. Quae cernimus. 74. Quae pupula vocatur. 75. Quae sunt tegmina oculorum. 76. Quae cernimus. 77. Quae nocere possint. 78. Quae vellent facile converterent. 79. Quae cernimus. 80. Quae pupula vocatur. 81. Quae sunt tegmina oculorum. 82. Quae cernimus. 83. Quae nocere possint. 84. Quae vellent facile converterent. 85. Quae cernimus. 86. Quae pupula vocatur. 87. Quae sunt tegmina oculorum. 88. Quae cernimus. 89. Quae nocere possint. 90. Quae vellent facile converterent. 91. Quae cernimus. 92. Quae pupula vocatur. 93. Quae sunt tegmina oculorum. 94. Quae cernimus. 95. Quae nocere possint. 96. Quae vellent facile converterent. 97. Quae cernimus. 98. Quae pupula vocatur. 99. Quae sunt tegmina oculorum. 100. Quae cernimus. 101. Quae nocere possint. 102. Quae vellent facile converterent. 103. Quae cernimus. 104. Quae pupula vocatur. 105. Quae sunt tegmina oculorum. 106. Quae cernimus. 107. Quae nocere possint. 108. Quae vellent facile converterent. 109. Quae cernimus. 110. Quae pupula vocatur. 111. Quae sunt tegmina oculorum. 112. Quae cernimus. 113. Quae nocere possint. 114. Quae vellent facile converterent. 115. Quae cernimus. 116. Quae pupula vocatur. 117. Quae sunt tegmina oculorum. 118. Quae cernimus. 119. Quae nocere possint. 120. Quae vellent facile converterent. 121. Quae cernimus. 122. Quae pupula vocatur. 123. Quae sunt tegmina oculorum. 124. Quae cernimus. 125. Quae nocere possint. 126. Quae vellent facile converterent. 127. Quae cernimus. 128. Quae pupula vocatur. 129. Quae sunt tegmina oculorum. 130. Quae cernimus. 131. Quae nocere possint. 132. Quae vellent facile converterent. 133. Quae cernimus. 134. Quae pupula vocatur. 135. Quae sunt tegmina oculorum. 136. Quae cernimus. 137. Quae nocere possint. 138. Quae vellent facile converterent. 139. Quae cernimus. 140. Quae pupula vocatur. 141. Quae sunt tegmina oculorum. 142. Quae cernimus. 143. Quae nocere possint. 144. Quae vellent facile converterent. 145. Quae cernimus. 146. Quae pupula vocatur. 147. Quae sunt tegmina oculorum. 148. Quae cernimus. 149. Quae nocere possint. 150. Quae vellent facile converterent. 151. Quae cernimus. 152. Quae pupula vocatur. 153. Quae sunt tegmina oculorum. 154. Quae cernimus. 155. Quae nocere possint. 156. Quae vellent facile converterent. 157. Quae cernimus. 158. Quae pupula vocatur. 159. Quae sunt tegmina oculorum. 160. Quae cernimus. 161. Quae nocere possint. 162. Quae vellent facile converterent. 163. Quae cernimus. 164. Quae pupula vocatur. 165. Quae sunt tegmina oculorum. 166. Quae cernimus. 167. Quae nocere possint. 168. Quae vellent facile converterent. 169. Quae cernimus. 170. Quae pupula vocatur. 171. Quae sunt tegmina oculorum. 172. Quae cernimus. 173. Quae nocere possint. 174. Quae vellent facile converterent. 175. Quae cernimus. 176. Quae pupula vocatur. 177. Quae sunt tegmina oculorum. 178. Quae cernimus. 179. Quae nocere possint. 180. Quae vellent facile converterent. 181. Quae cernimus. 182. Quae pupula vocatur. 183. Quae sunt tegmina oculorum. 184. Quae cernimus. 185. Quae nocere possint. 186. Quae vellent facile converterent. 187. Quae cernimus. 188. Quae pupula vocatur. 189. Quae sunt tegmina oculorum. 190. Quae cernimus. 191. Quae nocere possint. 192. Quae vellent facile converterent. 193. Quae cernimus. 194. Quae pupula vocatur. 195. Quae sunt tegmina oculorum. 196. Quae cernimus. 197. Quae nocere possint. 198. Quae vellent facile converterent. 199. Quae cernimus. 200. Quae pupula vocatur. 201. Quae sunt tegmina oculorum. 202. Quae cernimus. 203. Quae nocere possint. 204. Quae vellent facile converterent. 205. Quae cernimus. 206. Quae pupula vocatur. 207. Quae sunt tegmina oculorum. 208. Quae cernimus. 209. Quae nocere possint. 210. Quae vellent facile converterent. 211. Quae cernimus. 212. Quae pupula vocatur. 213. Quae sunt tegmina oculorum. 214. Quae cernimus. 215. Quae nocere possint. 216. Quae vellent facile converterent. 217. Quae cernimus. 218. Quae pupula vocatur. 219. Quae sunt tegmina oculorum. 220. Quae cernimus. 221. Quae nocere possint. 222. Quae vellent facile converterent. 223. Quae cernimus. 224. Quae pupula vocatur. 225. Quae sunt tegmina oculorum. 226. Quae cernimus. 227. Quae nocere possint. 228. Quae vellent facile converterent. 229. Quae cernimus. 230. Quae pupula vocatur. 231. Quae sunt tegmina oculorum. 232. Quae cernimus. 233. Quae nocere possint. 234. Quae vellent facile converterent. 235. Quae cernimus. 236. Quae pupula vocatur. 237. Quae sunt tegmina oculorum. 238. Quae cernimus. 239. Quae nocere possint. 240. Quae vellent facile converterent. 241. Quae cernimus. 242. Quae pupula vocatur. 243. Quae sunt tegmina oculorum. 244. Quae cernimus. 245. Quae nocere possint. 246. Quae vellent facile converterent. 247. Quae cernimus. 248. Quae pupula vocatur. 249. Quae sunt tegmina oculorum. 250. Quae cernimus. 251. Quae nocere possint. 252. Quae vellent facile converterent. 253. Quae cernimus. 254. Quae pupula vocatur. 255. Quae sunt tegmina oculorum. 256. Quae cernimus. 257. Quae nocere possint. 258. Quae vellent facile converterent. 259. Quae cernimus. 260. Quae pupula vocatur. 261. Quae sunt tegmina oculorum. 262. Quae cernimus. 263. Quae nocere possint. 264. Quae vellent facile converterent. 265. Quae cernimus. 266. Quae pupula vocatur. 267. Quae sunt tegmina oculorum. 268. Quae cernimus. 269. Quae nocere possint. 270. Quae vellent facile converterent. 271. Quae cernimus. 272. Quae pupula vocatur. 273. Quae sunt tegmina oculorum. 274. Quae cernimus. 275. Quae nocere possint. 276. Quae vellent facile converterent. 277. Quae cernimus. 278. Quae pupula vocatur. 279. Quae sunt tegmina oculorum. 280. Quae cernimus. 281. Quae nocere possint. 282. Quae vellent facile converterent. 283. Quae cernimus. 284. Quae pupula vocatur. 285. Quae sunt tegmina oculorum. 286. Quae cernimus. 287. Quae nocere possint. 288. Quae vellent facile converterent. 289. Quae cernimus. 290. Quae pupula vocatur. 291. Quae sunt tegmina oculorum. 292. Quae cernimus. 293. Quae nocere possint. 294. Quae vellent facile converterent. 295. Quae cernimus. 296. Quae pupula vocatur. 297. Quae sunt tegmina oculorum. 298. Quae cernimus. 299. Quae nocere possint. 300. Quae vellent facile converterent. 301. Quae cernimus. 302. Quae pupula vocatur. 303. Quae sunt tegmina oculorum. 304. Quae cernimus. 305. Quae nocere possint. 306. Quae vellent facile converterent. 307. Quae cernimus. 308. Quae pupula vocatur. 309. Quae sunt tegmina oculorum. 310. Quae cernimus. 311. Quae nocere possint. 312. Quae vellent facile converterent. 313. Quae cernimus. 314. Quae pupula vocatur. 315. Quae sunt tegmina oculorum. 316. Quae cernimus. 317. Quae nocere possint. 318. Quae vellent facile converterent. 319. Quae cernimus. 320. Quae pupula vocatur. 321. Quae sunt tegmina oculorum. 322. Quae cernimus. 323. Quae nocere possint. 324. Quae vellent facile converterent. 325. Quae cernimus. 326. Quae pupula vocatur. 327. Quae sunt tegmina oculorum. 328. Quae cernimus. 329. Quae nocere possint. 330. Quae vellent facile converterent. 331. Quae cernimus. 332. Quae pupula vocatur. 333. Quae sunt tegmina oculorum. 334. Quae cernimus. 335. Quae nocere possint. 336. Quae vellent facile converterent. 337. Quae cernimus. 338. Quae pupula vocatur. 339. Quae sunt tegmina oculorum. 340. Quae cernimus. 341. Quae nocere possint. 342. Quae vellent facile converterent. 343. Quae cernimus. 344. Quae pupula vocatur. 345. Quae sunt tegmina oculorum. 346. Quae cernimus. 347. Quae nocere possint. 348. Quae vellent facile converterent. 349. Quae cernimus. 350. Quae pupula vocatur. 351. Quae sunt tegmina oculorum. 352. Quae cernimus. 353. Quae nocere possint. 354. Quae vellent facile converterent. 355. Quae cernimus. 356. Quae pupula vocatur. 357. Quae sunt tegmina oculorum. 358. Quae cernimus. 359. Quae nocere possint. 360. Quae vellent facile converterent. 361. Quae cernimus. 362. Quae pupula vocatur. 363. Quae sunt tegmina oculorum. 364. Quae cernimus. 365. Quae nocere possint. 366. Quae vellent facile converterent. 367. Quae cernimus. 368. Quae pupula vocatur. 369. Quae sunt tegmina oculorum. 370. Quae cernimus. 371. Quae nocere possint. 372. Quae vellent facile converterent. 373. Quae cernimus. 374. Quae pupula vocatur. 375. Quae sunt tegmina oculorum. 376. Quae cernimus. 377. Quae nocere possint. 378. Quae vellent facile converterent. 379. Quae cernimus. 380. Quae pupula vocatur. 381. Quae sunt tegmina oculorum. 382. Quae cernimus. 383. Quae nocere possint. 384. Quae vellent facile converterent. 385. Quae cernimus. 386. Quae pupula vocatur. 387. Quae sunt tegmina oculorum. 388. Quae cernimus. 389. Quae nocere possint. 390. Quae vellent facile converterent. 391. Quae cernimus. 392. Quae pupula vocatur. 393. Quae sunt tegmina oculorum. 394. Quae cernimus. 395. Quae nocere possint. 396. Quae vellent facile converterent. 397. Quae cernimus. 398. Quae pupula vocatur. 399. Quae sunt tegmina oculorum. 400. Quae cernimus. 401. Quae nocere possint. 402. Quae vellent facile converterent. 403. Quae cernimus. 404. Quae pupula vocatur. 405. Quae sunt tegmina oculorum. 406. Quae cernimus. 407. Quae nocere possint. 408. Quae vellent facile converterent. 409. Quae cernimus. 410. Quae pupula vocatur. 411. Quae sunt tegmina oculorum. 412. Quae cernimus. 413. Quae nocere possint. 414. Quae vellent facile converterent. 415. Quae cernimus. 416. Quae pupula vocatur. 417. Quae sunt tegmina oculorum. 418. Quae cernimus. 419. Quae nocere possint. 420. Quae vellent facile converterent. 421. Quae cernimus. 422. Quae pupula vocatur. 423. Quae sunt tegmina oculorum. 424. Quae cernimus. 425. Quae nocere possint. 426. Quae vellent facile converterent. 427. Quae cernimus. 428. Quae pupula vocatur. 429. Quae sunt tegmina oculorum. 430. Quae cernimus. 431. Quae nocere possint. 432. Quae vellent facile converterent. 433. Quae cernimus. 434. Quae pupula vocatur. 435. Quae sunt tegmina oculorum. 436. Quae cernimus. 437. Quae nocere possint. 438. Quae vellent facile converterent. 439. Quae cernimus. 440. Quae pupula vocatur. 441. Quae sunt tegmina oculorum. 442. Quae cernimus. 443. Quae nocere possint. 444. Quae vellent facile converterent. 445. Quae cernimus. 446. Quae pupula vocatur. 447. Quae sunt tegmina oculorum. 448. Quae cernimus. 449. Quae nocere possint. 450. Quae vellent facile converterent. 451. Quae cernimus. 452. Quae pupula vocatur. 453. Quae sunt tegmina oculorum. 454. Quae cernimus. 455. Quae nocere possint. 456. Quae vellent facile converterent. 457. Quae cernimus. 458. Quae pupula vocatur. 459. Quae sunt tegmina oculorum. 460. Quae cernimus. 461. Quae nocere possint. 462. Quae vellent facile converterent. 463. Quae cernimus. 464. Quae pupula vocatur. 465. Quae sunt tegmina oculorum. 466. Quae cernimus. 467. Quae nocere possint. 468. Quae vellent facile converterent. 469. Quae cernimus. 470. Quae pupula vocatur. 471. Quae sunt tegmina oculorum. 472. Quae cernimus. 473. Quae nocere possint. 474. Quae vellent facile converterent. 475. Quae cernimus. 476. Quae pupula vocatur. 477. Quae sunt tegmina oculorum. 478. Quae cernimus. 479. Quae nocere possint. 480. Quae vellent facile converterent. 481. Quae cernimus. 482. Quae pupula vocatur. 483. Quae sunt tegmina oculorum. 484. Quae cernimus. 485. Quae nocere possint. 486. Quae vellent facile converterent. 487. Quae cernimus. 488. Quae pupula vocatur. 489. Quae sunt tegmina oculorum. 490. Quae cernimus. 491. Quae nocere possint. 492. Quae vellent facile converterent. 493. Quae cernimus. 494. Quae pupula vocatur. 495. Quae sunt tegmina oculorum. 496. Quae cernimus. 497. Quae nocere possint. 498. Quae vellent facile converterent. 499. Quae cernimus. 500. Quae pupula vocatur. 501. Quae sunt tegmina oculorum. 502. Quae cernimus. 503. Quae nocere possint. 504. Quae vellent facile converterent. 505. Quae cernimus. 506. Quae pupula vocatur. 507. Quae sunt tegmina oculorum. 508. Quae cernimus. 509. Quae nocere possint. 510. Quae vellent facile converterent. 511. Quae cernimus. 512. Quae pupula vocatur. 513. Quae sunt tegmina oculorum. 514. Quae cernimus. 515. Quae nocere possint. 516. Quae vellent facile converterent. 517. Quae cernimus. 518. Quae pupula vocatur. 519. Quae sunt tegmina oculorum. 520. Quae cernimus. 521. Quae nocere possint. 522. Quae vellent facile converterent. 523. Quae cernimus. 524. Quae pupula vocatur. 525. Quae sunt tegmina oculorum. 526. Quae cernimus. 527. Quae nocere possint. 528. Quae vellent facile converterent. 529. Quae cernimus. 530. Quae pupula vocatur. 531. Quae sunt tegmina oculorum. 532. Quae cernimus. 533. Quae nocere possint. 534. Quae vellent facile converterent. 535. Quae cernimus. 536. Quae pupula vocatur. 537. Quae sunt tegmina oculorum. 538. Quae cernimus. 539. Quae nocere possint. 540. Quae vellent facile converterent. 541. Quae cernimus. 542. Quae pupula vocatur. 543. Quae sunt tegmina oculorum. 544. Quae cernimus. 545. Quae nocere possint. 546. Quae vellent facile converterent. 547. Quae cernimus. 548. Quae pupula vocatur. 549. Quae sunt tegmina oculorum. 550. Quae cernimus. 551. Quae nocere possint. 552. Quae vellent facile converterent. 553. Quae cernimus. 554. Quae pupula vocatur. 555. Quae sunt tegmina oculorum. 556. Quae cernimus. 557. Quae nocere possint. 558. Quae vellent facile converterent. 559. Quae cernimus. 560. Quae pupula vocatur. 561. Quae sunt tegmina oculorum. 562. Quae cernimus. 563. Quae nocere possint. 564. Quae vellent facile converterent. 565. Quae cernimus. 566. Quae pupula vocatur. 567. Quae sunt tegmina oculorum. 568. Quae cernimus. 569. Quae nocere possint. 570. Quae vellent facile converterent. 571. Quae cernimus. 572. Quae pupula vocatur. 573. Quae sunt tegmina oculorum. 574. Quae cernimus. 575. Quae nocere possint. 576. Quae vellent facile converterent. 577. Quae cernimus. 578. Quae pupula vocatur. 579. Quae sunt tegmina oculorum. 580. Quae cernimus. 581. Quae nocere possint. 582. Quae vellent facile converterent. 583. Quae cernimus. 584. Quae pupula vocatur. 585. Quae sunt tegmina oculorum. 586. Quae cernimus. 587. Quae nocere possint. 588. Quae vellent facile converterent. 589. Quae cernimus. 590. Quae pupula vocatur. 591. Quae sunt tegmina oculorum. 592. Quae cernimus. 593. Quae nocere possint. 594. Quae vellent facile converterent. 595. Quae cernimus. 596. Quae pupula vocatur. 597. Quae sunt tegmina oculorum. 598. Quae cernimus. 599. Quae nocere possint. 600. Quae vellent facile converterent. 601. Quae cernimus. 602. Quae pupula vocatur. 603. Quae sunt tegmina oculorum. 604. Quae cernimus. 605. Quae nocere possint. 606. Quae vellent facile converterent. 607. Quae cernimus. 608. Quae pupula vocatur. 609. Quae sunt tegmina oculorum. 610. Quae cernimus. 611. Quae nocere possint. 612. Quae vellent facile converterent. 613. Quae cernimus. 614. Quae pupula vocatur. 615. Quae sunt tegmina oculorum. 616. Quae cernimus. 617. Quae nocere possint. 618. Quae vellent facile converterent. 619. Quae cernimus. 620. Quae pupula vocatur. 621. Quae sunt tegmina oculorum. 622. Quae cernimus. 623. Quae nocere possint. 624. Quae vellent facile converterent. 625. Quae cernimus. 626. Quae pupula vocatur. 627. Quae sunt tegmina oculorum. 628. Quae cernimus. 629. Quae nocere possint. 630. Quae vellent facile converterent. 631. Quae cernimus. 632. Quae pupula vocatur. 633. Quae sunt tegmina oculorum. 634. Quae cernimus. 635. Quae nocere possint. 636. Quae vellent facile converterent. 637. Quae cernimus. 638. Quae pupula vocatur. 639. Quae sunt tegmina oculorum. 640. Quae cernimus. 641. Quae nocere possint. 642. Quae vellent facile converterent. 643. Quae cernimus. 644. Quae pupula vocatur. 645. Quae sunt tegmina oculorum. 646. Quae cernimus. 647. Quae nocere possint. 648. Quae vellent facile converterent. 649. Quae cernimus. 650. Quae pupula vocatur. 651. Quae sunt tegmina oculorum. 652. Quae cernimus. 653. Quae nocere possint. 654. Quae vellent facile converterent. 655. Quae cernimus. 656. Quae pupula vocatur. 657. Quae sunt tegmina oculorum. 658. Quae cernimus. 659. Quae nocere possint. 660. Quae vellent facile converterent. 661. Quae cernimus. 662. Quae pupula vocatur. 663. Quae sunt tegmina oculorum. 664. Quae cernimus. 665. Quae nocere possint. 666. Quae vellent facile converterent. 667. Quae cernimus. 668. Quae pupula vocatur. 669. Quae sunt tegmina oculorum. 670. Quae cernimus. 671. Quae nocere possint. 672. Quae vellent facile converterent. 673. Quae cernimus. 674. Quae pupula vocatur. 675. Quae sunt tegmina oculorum. 676. Quae cernimus. 677. Quae nocere possint. 678. Quae vellent facile converterent. 679. Quae cernimus. 680. Quae pupula vocatur. 681. Quae sunt tegmina oculorum. 682. Quae cernimus. 683. Quae nocere possint. 684. Quae vellent facile converterent. 685. Quae cernimus. 686. Quae pupula vocatur. 687. Quae sunt tegmina oculorum. 688. Quae cernimus. 689. Quae nocere possint. 690. Quae vellent facile converterent. 691. Quae cernimus. 692. Quae pupula vocatur. 693. Quae sunt tegmina oculorum. 694. Quae cernimus. 695. Quae nocere possint. 696. Quae vellent facile converterent. 697. Quae cernimus. 698. Quae pupula vocatur. 699. Quae sunt tegmina oculorum. 700. Quae cernimus. 701. Quae nocere possint. 702. Quae vellent facile converterent. 703. Quae cernimus. 704. Quae pupula vocatur. 705. Quae sunt tegmina oculorum. 706. Quae cernimus. 707. Quae nocere possint. 708. Quae vellent facile converterent. 709. Quae cernimus. 710. Quae pupula vocatur. 711. Quae sunt tegmina oculorum. 712. Quae cernimus. 713. Quae nocere possint. 714. Quae vellent facile converterent. 715. Quae cernimus. 716. Quae pupula vocatur. 717. Quae sunt tegmina oculorum. 718. Quae cernimus. 719. Quae nocere possint. 720. Quae vellent facile converterent. 721. Quae cernimus. 722. Quae pupula vocatur. 723. Quae sunt tegmina oculorum. 724. Quae cernimus. 725. Quae nocere possint. 726. Quae vellent facile converterent. 727. Quae cernimus. 728. Quae pupula vocatur. 729. Quae sunt tegmina oculorum. 730. Quae cernimus. 731. Quae nocere possint. 732. Quae vellent facile converterent. 733. Quae cernimus. 734. Quae pupula vocatur. 735. Quae sunt tegmina oculorum. 736. Quae cernimus. 737. Quae nocere possint. 738. Quae vellent facile converterent. 739. Quae cernimus. 740. Quae pupula vocatur. 741. Quae sunt tegmina oculorum. 742. Quae cernimus. 743. Quae nocere possint. 744. Quae vellent facile converterent. 745. Quae cernimus. 746. Quae pupula vocatur. 747. Quae sunt tegmina oculorum. 748. Quae cernimus. 749. Quae nocere possint. 750. Quae vellent facile converterent. 751. Quae cernimus. 752. Quae pupula vocatur. 753. Quae sunt tegmina oculorum. 754. Quae cernimus. 755. Quae nocere possint. 756. Quae vellent facile converterent. 757. Quae cernimus. 758. Quae pupula vocatur. 759. Quae sunt tegmina oculorum. 760. Quae cernimus. 761. Quae nocere possint. 762. Quae vellent facile converterent. 763. Quae cernimus. 764. Quae pupula vocatur. 765. Quae sunt tegmina oculorum. 766. Quae cernimus. 767. Quae nocere possint. 768. Quae vellent facile converterent. 769. Quae cernimus. 770. Quae pupula vocatur. 771. Quae sunt tegmina oculorum. 772. Quae cernimus. 773. Quae nocere possint. 774. Quae vellent facile converterent. 775. Quae cernimus. 776. Quae pupula vocatur. 777. Quae sunt tegmina oculorum. 778. Quae cernimus. 779. Quae nocere possint. 780. Quae vellent facile converterent. 781. Quae cernimus. 782. Quae pupula vocatur. 783. Quae sunt tegmina oculorum. 784. Quae cernimus. 785. Quae nocere possint. 786. Quae vellent facile converterent. 787. Quae cernimus. 788. Quae pupula vocatur. 789. Quae sunt tegmina oculorum. 790. Quae cernimus. 791. Quae nocere possint. 792. Quae vellent facile converterent. 793. Quae cernimus. 794. Quae pupula vocatur. 795. Quae sunt tegmina oculorum. 796. Quae cernimus. 797. Quae nocere possint. 798. Quae vellent facile converterent. 799. Quae cernimus. 800. Quae pupula vocatur. 801. Quae sunt tegmina oculorum. 802. Quae cernimus. 803. Quae nocere possint. 804. Quae vellent facile converterent. 805. Quae cernimus. 806. Quae pupula vocatur. 807. Quae sunt tegmina oculorum. 808. Quae cernimus. 809. Quae nocere possint. 810. Quae vellent facile converterent. 811. Quae cernimus. 812. Quae pupula vocatur. 813. Quae sunt tegmina oculorum. 814. Quae cernimus. 815. Quae nocere possint. 816. Quae vellent facile converterent. 817. Quae cernimus. 818. Quae pupula vocatur. 819. Quae sunt tegmina oculorum. 820. Quae cernimus. 821. Quae nocere possint. 822. Quae vellent facile converterent. 823. Quae cernimus. 824. Quae pupula vocatur. 825. Quae sunt tegmina oculorum. 826. Quae cernimus. 827. Quae nocere possint. 828. Quae vellent facile converterent. 829. Quae cernimus. 830. Quae pupula vocatur. 831. Quae sunt tegmina oculorum. 832. Quae cernimus. 833. Quae nocere possint. 834. Quae vellent facile converterent. 835. Quae cernimus. 836. Quae pupula vocatur. 837. Quae sunt tegmina oculorum. 838. Quae cernimus. 839. Quae nocere possint. 840. Quae vellent facile converterent. 841. Quae cern

abutiatur: nos è terra cavernis ferrum elicimus, rem ad col-
 lendos agros necessarium: nos æris, argenti, auri: venas, peni-
 tus abditas, invenimus, & ad usum aptas, & ad ornatum
 decoras: arborum autem confectione, omnique materia,
 & culta, & silvestri, partim ad castafaciendum corpus, igni
 adhibito, & ad mirigandum cibum utimur, partim ad adifi-
 candum, ut tectis sæpi, frigora, caloresque pellamus.
 Magnos verò usus affert ad navigia faciendâ quorum cur-
 sibus suppediuntur omnes undique ad vitam copias: quas
 que res violentissimas natura genuit, earum moderatio-
 nem nos soli habemus maris, atque ventorum: propter nau-
 ticarum rerum scientiam; plurimisque maritimis rebus
 fruimur, atque utimur. Terrenorum item commodorum
 opus est in homine dominatus. Nos campis, nos monti-
 bus fruimur; nostri sunt amnes, nostri lacus: nos fuges
 ferimus, nos arbores: nos aquarum inductionibus teris
 supercunditatem damus: nos flumina arcemus, dirigimus,
 avertimus: nostris denique manibus in rerum natura quasi
 alienam naturam efficere conamur. Quid verò? hominum ratio
 non in cælum usque penetravit? Soli enim ex animanti-
 bus nos altiorum ortus, obitus, cursusque cognovimus: ab
 hominum genere finitus est dies, mensis, annus: defectio-
 nes solis, & lunæ cognita, prædictæque in omne posterum
 tempus, quæ quæritur, quando futuræ sint. Quæ contuens
 animus, et æripit ad cognitionem deorum: ex qua oritur
 pietas: cui conjuncta justitia est, reliquæque virtutes: è
 quibus vita beata existit par, & similis deorum: nulla re,
 nisi immortalitate, quæ nihil ad bene vivendum pertinet, ce-
 dens celestibus. Quibus rebus expositis, satis doctissime vi-
 deor, hominis natura quanto omnes anteiret animanteis.
 Ex quo debet intelligi: nec figuram, situmque membro-
 rum: nec ingenii, mentisque vim talem effici potuisse for-
 tuna. Restat, ut doceam, atque aliquando perceram, omnia,
 quæ sint in hoc mundo, quibus utantur homines, hominum
 causa facta esse, & parata. Principio ipse mundus, deorum,
 hominumque causa factus est: quæque in eo sunt omnia,
 ea parata ad fructum hominum, & inventa sunt. Est enim
 VNUS VS quasi communis deorum, atque hominum domi-
 nus, aut urbs utrorumque. Solum enim ratione utentes, ju-
 ris, ac lege vivunt. Ut igitur Athenas & Lacedæmonem,
 Atheniensem, Lacedæmoniorumque causa putandum est
 condita esse: omniaque quæ sint in his urbibus, eorum
 populorumque esse dicuntur: sic quantumque sunt in om-
 ni mundo, deorum, atque hominum putanda sunt. Jam
 verò circumstitis solis, & lune, reliquorumque siderum, quamquam
 etiam ad mundi coherentiam pertinent, tamen & specta-
 culum hominibus præbent: nulla est enim insatiabilior
 species nulla pulchrior, & ad rationem, solertiamque præ-
 stantior: eorum enim & cursus dimetati, maturitates tem-
 porum, & varietates, mutationesque cognovimus. quæ si
 hominibus solis nota sunt, hominum facta esse causa judi-
 canda sunt. TERRA VERÒ PARTA frugibus, & vario le-
 guminum genere, quæ cum maxima largitate fundit, ea
 ferarumque, atque hominum causa gignere videtur? quid de
 vitibus, olivetisque dicam? quarum libertissimi, lætissimiq;
 fructus nihil omnino ad bestias pertinent, neque enim se-
 cendi, neq; colendi, nec tempestivè demetendi, percipien-
 dique fructus, neq; condendi, ac reponendi ulla pecudum
 scientia est: earumque opus est rerum, hominum est &
 usus, & cura. Ut fides igitur, & tibiæ eorum causa factas
 dicendum est qui illis uti possunt: sic ea, quæ diximus so-
 lis illis contentendum est esse parata, quæ utuntur, nec si quæ be-
 stis furantur aliquid ex his, aut rapiunt, illarum quoque
 causa ea nata esse dicemus. Neque enim homines murum

aut formicarum causa frumentum condunt, sed conjugata,
 & liberorum, & familiarum suarum, itaque bestia fru-
 unt, ut divi, fruuntur: domini palam, & libere. Hominum
 igitur causa eas rerum copias comparatas, fatendum est.
 Nisi forte tanta ubertas, & varietas pomorum, eorumque
 jucundus non gustatus solum, sed odoratus etiam; & ad speciem
 dubitationem affert, quin hominibus solis ea natura dona-
 verit, tantumque abest, ut hæc bestiarum etiam causa pa-
 rata sint, ut ipsas bestias hominum gratia generatas elic videam-
 mus. Quid enim oves aliud asserunt nisi ut earum villis
 confectis, atq; contextis homines vestiantur? quæ quidem
 neque ali, neque sustentari, neque ullum fructum edere ex
 se sine cultu hominum, & curatione potuissent. CANVM
 verò tam fida custodia, tamque amans dominorum adula-
 tio, tantumque odium in externos, & tam incredibilis ad
 investigandû sagacitas parium, tanta alacritas in venando,
 quid significat aliud, nisi se ad hominum commoditates
 esse generatos? quid de nova us loquar? quorum ipsa terga
 declinant non esse se ad onus accipiendum figurata. cervi-
 ces autem natæ ad jugum: tum vires humerorum, & lati-
 tudines, ad aratra extrahenda, quibus cum teris subige-
 rentur fissione glebarum, ab illa aureo genere, ut potius lo-
 quantur, vis unquam ulla aserebatur.

*Ferrea tum verò pietas exorta repente est,
 Auspicio sanctum prima est fabricaverit enses,
 Et gustare manu visibam, domumque juvenum.*

Tanta putabatur utilitas percipi ex bobus, ut eorum visce-
 ribus vesci scelus haberetur. Longum est MVLXXXV per-
 sequi utilitates & ænorum: quæ certè ad hominum usum
 paratæ sunt. SVS verò quid habet, præter escam? cui qui-
 dem & ne putifceat, animam ipsam pro sale datam dicit
 esse Chrysiopus quæ pecude quod erat ad vescendum ho-
 minibus apta, nihil genuit natura secundus. Quid multi-
 tudinem, sua vitæque, PISCEVM dicam? quid AVIVM? ex
 quibus tanta percipitur voluptas, ut interdum Pronoxa no-
 stra Epicurea fuisse videretur. Atque hæc ne caperentur qui-
 dem, nisi hominum ratione, atque solertia, quamquam
 a ves quasdam, & alites, & ostines ut nostri augures appel-
 lant, eorum augurandarum causa esse nata: putamus. Jam ve-
 rò immanes, & feræ BELVAS nascimur venando, ut &
 vescamur his, & esereantur in venando ad similitudinem
 bellicæ disciplinæ, & utamur domitis, & condocentis, ut
 elephantis: multaque ex earum, cor, oribus remedia,
 mortis, & vulneribus eligamus, sicut ex quibusdam stirpi-
 bus, & herbis, quarum utilitates longinqui temporis usu, &
 periclitatione percipiunt. Totam licet animis tanquam
 oculis lustrare terram, multa quoque omnia? cernes jam sparia fru-
 giferâ, atque immensa camporum, vestitusque densissimæ os-
 montium, pædumque pæfius, tum incredibili curius mariti-
 mos celeritate. & nec verò supra terram, sed etiam in intima
 ipsa tenebrâ plurimarum rerum latet utilitas, quæ ad usum
 hominum orta ab hominibus solis invenitur. Illud verò,
 quod uterque vestrum fortasse accipiet ad reprehenden-
 dum? Coitus, quia Carneades libenter in Stoicos inveh-
 batur: Vellejus, quia nihil tam irridet Epicurus, quam prædi-
 ctionem rerum futurarum: mihi videtur vel maximè confix-
 mare, deorum providentia consuli rebus humanis. est en-
 nim profecto divinatio, quæ multis locis, rebus, temporibus
 apparet, tum in privatis, tum maximè in publicis. Multa
 cetuntur haruspices: multo augures provident: multa ora-
 culis declarantur, multa vaticinationibus, multa somniis,
 multa portentis: quibus cognitis, multæ sæpe res homi-
 num sententia atque utilitates parit, multa etiam pericula de-
 pulsa sunt. Hæc igitur sive vis, sive ars, sive natura ad scientiam

1. Accipit ad cognoscendum deorum. Est à Victorio, naque ubi Pal. pr.
 2. Sic in omnia. Sic non in omnes, sic Victoriana. non dentis, ut
 3. Sic in omnia. Sic non in omnes, sic Victoriana. non dentis, ut
 4. Sic in omnia. Sic non in omnes, sic Victoriana. non dentis, ut

modo & Victorio. vulgati quis ferret.
 5. Ex earum corporibus. Pall. etiam quæ mutatio generis non in-
 lens Cicero.
 6. Non verò supra terram, sed etiam. Ita omnino Pall. & P. visum
 hoc genus dicendi elegans, hæcenus editi, uti verò sanum supra, &c.
 I. Nec

de re rerum futurarum homini profectio est, nec ab alio alicui, a diis immortalibus data, quae si singula vos forte non movent, uniuersa certe tamen inter se connexa, atque conuincta mouere debebunt. Nec uero uniuerso generi hominum totam, sed etiam singulis a diis immortalibus consulti, & provideri solet. Licet enim contrahere uniuersitatem generis humani, eamque gradatim ad pauciores, postremo deducere ad singulos. Nam si omnibus hominibus, qui ubique sunt, quae cumque in ora, ac parte terrarum, ab huiusce terrae, quam nos incolimus, continuatione distantium, deos consulere consemus ob eas causas, quas ante diximus: his quoque hominibus consulunt, qui has uobiscum terras ob oriente ad occidentem colunt. 2. sin autem his consulunt, qui quasi magnam quandam insulam incolunt quam nos orbem terrae uocamus: etiam illis consulant, qui partes eius insulae tenent, Europam, Asiam, Africam. Ergo & earum partes diligunt, ut Romam, Aethiops, Spartam, Rhodum: & earum urbium separatim ab uniuersis singulos diligant, ut Pythi bello Curium, Fabricium, Cornelianum: primo Punico Calatinum, Dailium, Metellam, Lutarium: secundo Maximum, Marcelum, Africanum: post hos, Paullum, Graecum, Catonem, patrum uero memoria Scipionem, Laetium: multosque praeterea, & nostra ciuitas, & Graecia tulit singulareis uicibus: quorum neminem nisi iurante deo taliter fuisse credendum est. Quae ratio poetas, maximeque Homerum impulit, ut

principibus heroum, Ulyssi, Diomedes, Agamemnoni, Achilli, caeteris deos discriminum, & periculorum comites, addi iungeret. Praeterea ipsorum deorum saepe praesentia, quales supra commemorari, declarant, ab his & ciuitatibus, & singulis hominibus consulti, quod quidem intelligitur etiam significatioribus rerum futurarum, quae tum dormientibus, tum uigilantibus portenduntur. multa praeterea ostentis, multa in oculis admonemur, multisque rebus aliis: quae diuinationis usus ita notauit, ut artem diuinationis efficeret. Nec mox igitur uir magnus sine aliquo asslatu diuino unquam fuit: Nec uero ita refellendum est, ut, si segetibus, aut uineri: cuiuspiam tempestas nocuerit, aut si quid e uera commodis casus abfulcrit, eum, cui quid horum acciderit, aut inuisum deo, aut neglectum a deo iudicemus. Magna dii curant, parua negligunt. MAGNIS AUTEM VIRIS 3 PROSPERA SEMPER OMNES RES: si quidem satis de ubertatibus uirtutis, & copiis. Hac mihi ferè in mentem ueniebant, quae dicenda putarem de natura deorum. Tu autem Cotta, si me audias, eandem causam agas, teque de principem uivem putes, & pontificem esse cogites, & quoniam in utramque partem uobis licet disputare, hanc potius sumas, eamque uultatem differendi, quam tibi a rhetoricis exercitationibus acceptam amplificauit Academia, huc potius conferas. MALA INIM ET IMPIA consuetudo est contra deos disputandi, siue ex animo id sit, siue simulatè.

1. Nec ab alio alicui. Voces ab alio non uidentur in Palli praeus. Sed uero V. uerum habent, nec ab alio quod a D. in. et ut ualde habet innotatam locum gloriare, scribendumque tantum: huius praesentia a diis immortalibus data. 2. In uisum deo consulunt. Nec Victorii editio, nec Pall. tres agno-

scunt praedominat. 3. Prospera semper omnes res. Est a uictorianis, quibus subscribunt Pall. duo & P. ille Gullimianus, nisi quod in Pall. prima prospera, etiam non male uulgati uoce auctores, praesentia ueniam semper.

M. TULLII CICERONIS DE NATURA DEORVM, A D. M. BRVTVM. LIBER TERTIVS.

Cotta, Academicus. Velleius, Epicureus: Balbus, Stoicus.

Ue cum Balbus dixisset, tum ardens Cotta, Serò inquit, i mihi, Balbe, praecipis, quid defendam. ego enim, te disputante, quid contra dicerem, mecum ipse meditabar, neque tam refellendi tui causam, quam ea, quae minus intelligebam, requendi. Cum autem suo cuique iudicio sit uelut, 2. difficile factu est, me id sentire, quod tu uelis. Hic Velleius, Nescis, inquit, quanta cum expectatione, Cotta, sim te auditorus. iucundus enim Balbo nostro sermo tuus contra Epicurum fuit. Praebeam igitur me tibi vicissim attentum contra Stoicos auditorem. Specto enim, te, ut soles, bene paratum uenire. Tum Cotta, 3. si me hercule, inquit, Vellei, neque enim mihi par ratio cum Laetio est, ac tecum fuit. Qui tandem, inquit ille? Quis mihi uideret Epicurus ueliter de diis immortalibus nos magnopere pugnare, tantum modò negare deos esse non audet, ne quid inuidia subeat, aut irrimini. Cum uero

deos nihil agere, nihil curare confirmat, membrisque humanis esse praeditos, sed eorum membrorum usum nullum habere; ludere uidetur, satique putare, si dixerit esse quandam beatam naturam, & aeternam. A Balbo autem animadvertisti, credo, quam multa dicta sint, quamque etiam si minus uera, tamen apta inter se, & coherentia, itaque cogito, ut dixi, non tam refellere ejus orationem, quam ea, quae minus intellexi, requirere. Quare Balbe, tibi permitto, responderene mihi malis, de singulis rebus quae uent ex te ea, quae parum accepi, an uniuersam audire orationem meam. Tum Balbus: Ego uero, si quid ex a planari tibi uoles, responderè malo. sin me interrogares, non tam intelligendi causa, quam refellendi: utrum uoles faciam, uel ad singula, quae requires, statim respondebo: uel, cum peroratis, ad omnia. Tum Cotta, Optime, inquit, quam obrem sic agamus, ut nos ipsa ducit oratio. Sed antequam de re, pauca de me: non enim mediocriter moveor auctoritate tua; Balbe, orationesque ea, quae me

1. Nisi Balbe. Gul. liber P. mi Balbe sed Pall. nihil abest a prior. 2. Disputa. Vellei. Maliores Palatini sed. ces. saltem, quod & abhi praeterea obseruati.

3. Si membrum. etc. Ita & scripti nostri, & edd. omnes ante Laminianum. ea enim, sit et mihi, Paullus Manutius malebat, Jani me scribit. etc.

in perorando cohortabatur, ut meminissim, me & Cottam esse, & pontificem, quod ego, credo, valebat, ut opinio- nes, quas a majoribus accepimus de diis immortalibus, sacra, caeremonias, religionesque defenderem. Ego vero eas defendam semper, semperque defendi; nec me ex ea opinione, quam a majoribus accepi de cultu deorum immortalium, ullius unquam oratio aut docti, aut indocti movebit, sed cum de religione agitur, T. Coruncanium, P. Scipionem, P. Scævolum, pontifices maximos, non Zenonem, aut Cleanthem, aut Chrysippum sequor; habeoque C. Laetium sugeream, eundemque sapientem: quem potius adiam de religione dicentem in illa oratione nobili quam quemquam principem Stoicorum, cumque omnis populi R. religio in sacra, & in auspicia dirisa sit: terfium ad junctum sit; si quid praedictionis causa ex portentis et monstris, sibyllarum interpretibus, haruspicesve monuerint harum ego religionum nullam unquam contemnendam putavi; mihique ita persuasi; Romalium auspiciis, Numam sacris constitutis fundamenta petisse nostrae civitatis: quae nunquam profecto sine summa placatione deorum immortalium; tanta esse potuissent. Habes, Balbe, quid Cotta, quid Pontifex sentiat. fac nunc ergo intelligam, tu quid sentias. à te enim philoso- pho rationem accipere debeo religionis: majoribus autem nostris, etiam nulla ratione reddita, credere. Tum Balbus, Quam igitur à me rationem, inquit, Cotta desideras? Et ille, Quadrupartita, inquit, fuit divisio tua: primum, ut velles docere deos esse: deinde, quales essent: tum, ab his mundum regi: postremo, consilium corribus humanis. Haec, si rectè memini partitio fuit. Rectissime, inquit Balbus: sed exspecto, quid requiras. Tum Cotta primum quidque videamus, inquit: Et si id est primum, quod inter omnes, nisi admodum impios, convenit, mihi quidem, si ex animo exuri non potest, esse deos. Id tamen ipsum, quod mihi & persuasum est auctoritate majorum, cur ita sit, nihil tu me doces. Quid est, inquit Balbus, si tibi persuasum est, cur à me velles discere? Tum Cotta; Quia sic aggredior, inquit, ad hanc disputationem, quasi nihil unquam audiverim de diis immortalibus, nihil cogitaverim, rudem me discipulum, & integrum accipe, & ea, quae requiro, doce. Dic igitur quid requiras. Egone? primum illud, cur quod perspicuum in ista parte me egeret quidem oratione dixisses quod esset perspicuum, & inter omnes constaret, de eo ipso tam multa dixeris. Quia te quoque inquit, animadverti Cotta saepe cum in foro diceres, quam plurimis posses, argumentis operare iudicem, si modo eam facultatem tibi daret causa. Atque hoc idem & philosophi faciunt, & ego, ut potui, feci. Tu à item, qui id quaeris, similiter facis, ac si me roges, cui te duobus contuear oculis, & non altero tantum, cum idem uno assequi possim. Tum Cotta, Quam simile illud sit, inquit, tu videtis. Nam ego neque in causis, siquid est evidens, de quo inter omnes conveniat, argumentari soleo: perspicuitas enim argumentatione elevatur: nec, si id facerem in causis forensibus, idem facerem in hac subtilitate sermonis. Cur contuere autem altero oculo, causa non esset; cum idem obtutus esset amborum & cum rerum natura, quam tu sapientem esse vis, duo lumina ab aynio ad oculos perforata nos habere voluisses. Sed quia non condebas, tam esse id perspicuum, quam tu velis; propterea multis argumentis deos esse docere voluisti. Mihi enim unum satis erat, ITA NOBIS MAIO-

RES NOSTROS TRADIDISSE. Sed tu auctoritates contemnis, ratione pugnas. Patete igitur, rationem meam cum tua ratione contendere. Afferis haec omnia argumenta, cur dii sint, et remque mea sententia minimè dubiam, argumentando dubiam facis, mandavi enim memoria non numerum solum, sed etiam ordinem argumentorum tuorum. primum fuit, cum caelum suspexissemus, statim nos intelligere esse aliquid nomen quo haec regantur. Ex hoc illuc etiam,

Adspice hoc sublime candens, quam invocant omnes Jovem.

Quasi verò quisquam nostram, istum potius, quam Capitolinum, Jovem appelleret: aut hoc perspicuum sit constetque inter omnes, eos esse deos, quos tibi Vellejus, multi- que praeterea, ne animanteis quidem esse concedant. Grave etiam argumentum tibi videbatur: quòd opinio de diis immortalibus & omnium esset, & quotidie crederet. Placet igitur, tantas res opinione stultorum judicari, vobis praer- tim, qui illos infans esse dicatis? At enim praesentis videmus deos, ut apud Regillum Postumius, in Salaria Vati- tienus, nescio quid etiam de Locorum apud Sagram praer- lio. Quos igitur tu Tyndaridas appellabas, id est, homines homine natos & quos Homerus, qui recens ab illorum a- tate fuit, sepultos esse dicit Laedæmone: eos tu canteris ab- bis, nullis calonibus, obviam Vatieno venisse existimas, & victoriam populi R. Vatieno potius, homini rustico, quam M. Catoni, qui tum erat princeps, nuntiasse? Ergo & illud in silice, quod hodie apparet apud Regillum, tanquam vestigia unguis, Castoris equi credis esse? non- ne inavis illud credere, quod probari potest, animos praer- clarorum hominum, quales isti Tyndaridæ fuerunt, divi- nos esse, & aeternos, quam eos, qui semel cremati essent, equitate, & in acie pugnare potuisse? aut si hoc fieri potuisse dicis, doceas oportet, quomodo nec fabellas anileis proferas. Tum Lucilius, An tibi, inquit, fabellæ videntur? nonne A. Postumio idem Castori & Polluci in foro dedicatum: nonne s. e. de Vatieno vides? nam de Sagra, Gracorum etiam est vulgare proverbium; qui, quae affirmant, veritatem esse dicunt, quam illa, quae apud Sagram. His igitur auctoribus nonne debes moveri? Tum Cotta, & u- moribus, inquit, mecum pugnas, Balbe: ego autem à te rationes requiro.

* Desunt nonnulla. *

7 Sequuntur quae futura sunt. Effugere enim nemo id potest, quod futurum est. Saepe autem ne utile quidem est scire, quid futurum sit. M. SERRVM est enim, nihil proficere in ar- gi nec habere ne tpe quidem extremum, & tamen commu- ne solatium: praesertim cum vos idem fato fieri dicatis omnia: quod autem semper ex omni aeternitate verum fuerit, id esse fatum. Quid igitur juvat, aut quid avertit ad cavendum, scire aliquid futurum, cum ad certè futurum sit? unde porò ista divinatio? quis invenit filium jecoris? quis cornicis cantum notavit? quis forteis? quibus ego credo? nec possum Attii Navi, quem commemorabas, lituum contemnere. Sed qui ista intellecta sunt, à philoso- phis deo discere, praesertim cum isti plurimis de rebus divinis mentiantur. At medici quoque (ita enim dicebas) saepe fallunt. Quid simile, medicina, cujus ego rationem video, & divinatio? quae unde oriatur, non intelligo. Tu autem etiam Deciorum devotionibus placatos deos esse censet. Quae fuit eorum tanta iniquitas ut placari popu- lo R. non possent, nisi viri tales occidissent? 8 consilium illud

1. Desunt nonnulla. Immissi prius semper, fide Pall. VVo. ut neque aliter Y. Gorianus ed. (io. al. non habent.
2. Cum de eis agitur, Y. Coruncanium. Pal. sic, agitur sine Co- runcanio. non, probatum, si siq. p. non haberentur sua pronomina.
3. Tanta esse potuissent. Vulgata quae sit. ad alterum restat in mss. nostris & P. & Victorian.
4. Ita nunc agitur. Lactantius lib. 11. cap. 7. citat. ego; non male. nonne populi statim post. nulla ratio reddita. ut nunc est. etiam. quippe mss. & vulg. non habent. ratio est.
5. Ita ex animo exuri non potest. Ita et ex Palatinaorum; neque

diverendum ad conjecturas.

6. Persuasum est auctoritate majorum. Sic quinq. minimom mss. nostrae quoque recedit Victoriana, alix. p. est, esse deos, auctoritate, re- petitione superflua.

7. Sequuntur quae futura sunt. Pal. pr. & tert. lacunam hanc tegunt verborum continuatione at fec habet: à te rationes pe. condis eorum qua fuerat fuit. ex quibus solum apparet, quantum sibi permiserit li- brari.

8. Consilium illud imperatorum fuit. Et à nostris libris quinque & Victoriana ed. tunc, vulgati imperatorum.

Sit sane arrogantis, plura se putare, quam mundum. At illud non modo non arrogantis, sed potius prudentis, intelligere se habere sensum, & rationem; hæc eadem Orionem, & Caniculam non habere. Et, si **DOMVS PVLCHRA SIT**, intelligamus eam dominis, inquit adificatam esse, non muribus igitur mundum deorum domum existimare debemus. Ita profus existimarem, si illum adificatum, non, que, modo modo docebo, à natura conformatam putarem. At enim quærit apud Xenophontem Socrates, unde animam arripuerimus, si nullam fuerit in mundo. Etego quæro, unde orationem, unde numeros, unde cantus, nisi verò loqui solem, cum luna putamus, cum propitius accesserit, aut ad harmoniam canere mundum, ut Pythagoras existimat. Naturæ ista sunt, Balbe, naturæ non artificiorum ambulantis, ut ait Zeno, quod quidem quale sit, iam videbimus, sed omnia scientis, & agitantis moribus, & mutationibus suis. Itaque illa mihi placebat oratio de conuentione, consensusque naturæ, quam quasi cognatione continuatam conspirare dicebas. Illud non probabam, quod negabas id accidere potuisse, nisi ea uno divino spiritu continerentur. Illa verò coheret, & permanet natura *varioribus*, non deorum: estque in ea iste *quasi consensus*, quam *apud Manum* Græci vocant: sed ea, quo sua sponte maior est, eo minus diuina ratione fieri existimanda est. Ila autem, cum Carneades assererat, quemadmodum dissoluitur? Si **NULLVM** corpus immortale sit, nullum esse corpus sempiternum, corpus autem immortale nullum esse, ne indiduum quidem, nec quod dici, distrahiue non possit. Cumque omne animal partibile naturam habeat, nullum est eorum, quod effugiat accipiendi aliquid extrinsecus, id est, quasi ferendi, & patiendi necessitatem. Et, si **OMNE** animal mortale est, immortale nullum est. Ergo si *idem* omne animal secari ac dividi potest, nullum est eorum indiduum; nullum æternum. Atqui omne animal ad accipiendam vim externam, & ferendam partium est, mortale igitur omne animal, & dissolubile, & diuiduum sit necesse est. Ut enim, si **OMNIS** cera commutabilis esset, nihil esset cereum, quod commutari non posset: item nihil æneum, nihil æneum, si commutabilis esset natura argenti & æris, similiter igitur, si omnia, quæ sunt, & quibus cuncta constant, mutabilia sunt: nullum corpus esse potest non mutabile, mutabilia autem sunt illa, ex quibus omnia constant, ut vobis videtur, omne igitur corpus, mutabile est. At si esset corpus aliquod immortale, non esset omne mutabile, ita efficiatur, ut omne corpus mortale sit, etenim *omne corpus aut aqua, aut aer, aut ignis, aut terra est, aut id, quod est concretum ex his, aut ex aliqua parte eorum*, horum autem nihil est, quin intereat, nam & terrenum omne dividitur, & humor ita mollis est, ut facilis comprimipellitur, naturaque cedens est maxime, & dissipabilis, præterea omnia hæc tum intereunt, cum in naturam aliam convertuntur: quod sit, cum terra in aquam se vertit, & eam ex aqua oritur ser, & cum ex aere æther, cumque eadem vicissim recto commeant. Quod si ea intereant, ex quibus constat omne animal, nullum est animal sempiternum. Et, ut hæc omittamus, tamen **ANIMAL NULLVM** inveniri potest, quod neque natum umquam sit, & semper sit futurum, omne enim animal sensus habet, sentit igitur & calida, & frigida, & dulcia, & amara, nec potest ullo sensu iucunda accipere, & non accipere contraria, si igitur voluptatis sensum capit, doloris etiam capit, quod autem

dolorem accipit, id accipiat etiam inuictum necesse est, omne igitur animal consistendum est esse mortale. Præterea, si quid est, quod nec voluptatem sentiat, nec dolorem, id animal esse non potest, si autem quod animal est, id illa necesse est, sentiat: & quod ea sentiat, non potest esse æternum: & omne animal sentit: nullum igitur animal est æternum. Præterea **NULLVM** potest esse animal, in quo non & appetitio sit, & declinatio naturalis, appetuntur autem quæ secundum naturam sunt, declinantur contraria: & omne animal appetit quædam, & fugit à quibusdam. Quod autem refugit, id contra naturam est: & quod est contra naturam, id habet vim interitendi, omne ergo animal intereat necesse est. Innumerabilia sunt, ex quibus effici, cogique possit, nihil esse, quod sensum habeat, quin id intereat, etenim ea ipsa, quæ sentiuntur, 3 ut frigus, & calor, ut voluptas, & dolor, ut cetera, 4 cum amplificata sunt, interimunt, nec ullum animal est sine sensu, nullum igitur animal est æternum. Etenim aut **SIMPLEX** est natura animalis, aut vel terrena sit, vel ignea, vel animalis, vel humida: quod quale sit, ne intelligi quidem potest: vel concretum ex pluribus naturis, quæ tum suum quæque locum habet, quo natura vi effertur: alia infimum, alia summum, alia medium. Hæc ad quoddam tempus coherere possunt: semper autem nullo modo possunt, necesse est eorum, suum quæque in locum naturæ rapiunt, nullum igitur animal est sempiternum, sed omnia vestri. Balbe, solent ad igneam vim referre, Heracitum, ut opinor, sequentes: quem ipsum non omnes interpretantur uno modo, qui quoniam, quid diceret, intelligi noluit, omittimus, vos autem ita dicitis, **OMNE VM** esse ignem, itaque & animalis, cum calor defecerit, tum interire: & in omni natura rerum id vivere, id vigere, quod caleat, ego autem non intelligo, quo modo calore extincto corpora intereant, non intereant humore, aut spiritu amisso, præsertim cum *interant etiam in immo calere*. Quamobrem id quidem commune est de calido: verum tamen videamus exitum, ita vultis, opinor, nihil esse animal extrinsecus in natura, atque mundo, præter ignem, qui magis, quam præter animam, unde animalium quoque constat animus, ex quo anima dicitur? Quo modo autem hoc, quasi concedatur, sumitis, nihil esse animal, nisi ignem? probabilius enim videtur, tale quiddam esse animal, ut sit ex igne, argue anima temperatam, quod si ignis ex sese ipse animal est, nulla se alia admiscens natura, quoniam is, cum inest in corporibus nostris, efficit ut sentiamus: non potest ipse esse sine sensu, rursus eadem dici possunt, quidquid est enim, quod sensum habeat, id necesse est sentiat, & voluptatem, & dolorem: ad quem autem dolor veniat, ad eundem etiam interitum venire, ita sit, ut ne ignem quidem efficere possitis æternum. Quid enim? non eisdem vobis placet, *omnem ignem passus indigere?* nec permanere ullo modo posse, nisi alatur? alii autem solem, lunam, reliqua æstra, aquis alia dulcibus, alia marinis? eamque causam Cleanthes asserit, cur se sol referat, nec longius progrediat solstitiali orbe, itemque brumali, ne longius discedat à cibo, hoc totum quale sit, mox nunc autem concludatur illud, *quod interire possit, ad æternum non esse natura*: ignem autem interitum esse, nisi alatur: non esse igitur natura ignem sempiternum, Qualem autem deum intelligere nos possumus nulla virtute præditum? Quid enim? prudentiamne deo tribuimus? quæ constat ex scientia rerum bonarum, & malarum, & nec bonarum, nec malarum. **CYI** mali nihil est,

1. *Sensum ex rationem*; hæc eadem Orionem & Caniculam non habere. Ad illud inuictum à P. Manlio in libro scripto, Orionem; quod et alludendum omnino Palli in quibus omnibus, *sensum ex rationem*; hæc eadem Orionem & Caniculam, &c. cum aliquo ed. t. *sensum ex rationem*, & *rationem*, hæc eadem & Caniculam.
2. *Idem si omne animal*, &c. Est à Palli, item P. neque secus

editio Victorii. Retto ed. t. *Forme*, quidam scripsi habebant, & *ignem dem f. &c.*
3. *Uis ignis & calor, ut voluptas & dolor* Est à Palli, sec. alioqueque Gouliemianis, in quibus posterius *Uis*, vulgata prius, ut *frigus*, ut *calor*, ut *voluptas & dolor*.
4. *Cum amplificate sunt, interimunt* Palli, p. sec. item P. *interimunt*.

beatius, non immortalitatibus. quod tu quoque, Balbe, visus es dicere. Quo modo autem pores, si Latonam deam putas, Hecatem non putare, 1 quæ matre Asteria est, forte Latona? an hæc quoque dea est? vidimus enim ejus aras, delubraque in Græcia. sin hæc dea est, cur non Eumenides? quæ si deæ sunt, quarum & Athenis fanum est, & apud nos, ut ego interpretor, *Lucus Furinae*: Furia deæ sunt, speculatrices, credo, & vindices facinorum, 2 & sceleris. Quod si tales dii sunt, ut rebus humanis intersint: Natio quoque, dea putanda est; cui, cum sana circumus in agro Ardeati, rem divinam facere solemus, quæ quia parvis matronarum tueatur, à nascentibus, Natio nominata est. Ea si dea est; dii omnes illi qui commemorantur à te, Honos, Fides, Mens, Concordia, ergo etiam Spes, Moneta, omniaque quæ cogitatione nobismet, 3 ipsis possumus fingere, quod si verisimile non est; ne illud quidem est, hæc unde fluxerunt. Quid autem dicis? si dii sunt illi, quos colimus, & accepimus, cur non eodem in genere Serapim, Isthincum numeremus? quod si facimus, cur barbarorum deos respiciemus? boves igitur, & equos, ibes, accipitres, aspidas, crocodilos, pisces, canes, lupos, felis, multas præterea bestias, in deorum numero reponemus. quæ si rejiciamus, illa quoque unde hæc nata sunt, rejiciemus. Quid deinde? Ino, dea dicitur, 4 quæ Leucothea à Grecis à nobis Matuta dicitur, cum sit Cadmi filia? Circe autem, 5 & Pasiphaë, & Aë, è Perseide, Oceanii filia, nata, patre Sole, in deorum numero non habentur? quamquam Ciceron quoque coloni nostri Circienses religiose colunt. Ergo hæc deam dicis. Quid Medæ respondebis? quæ duobus avis, Sole, & Oceano, & a patre, matre Idyia procreata est. Quid hujus Absyrti fratris, qui est apud Pacuvium Ægialeus? sed illud nomen veterum litteris utilitius. Qui si dii non sunt, vereor quid agat Ino. hæc enim omnia ex eodem fonte fluxerunt. An Amphitruus deus erit, & Trophonius? nostri quidem publicani, cum essent agri in Bœotia deorum immortalium excepti lege censoria, negabāt immortalis esse illos, qui aliquando homines fuissent. Sed si sunt hi dii, est certe Erechtheus, cujus Athenis & delubrum vidimus, & sacerdotem. Quem si deum facimus, quid aut de Cædro dubitare possumus, aut de veteris, qui pugnantis pro patria libertate ceciderunt? quod si probabile non est: ne illa quidem superiora unde hæc manant, probanda sunt. Atque in plenisque civitatibus intelligi potest, AUGENDÆ VERTVTIS GRATIA, quo libertatis resp. causa periculum adiret optimus quisque, virorum fortium memoriam honore deorum immortalium consecratam; ob eam enim ipsam causam Erechtheus Athenis, filius quæ ejus in numero deorum sunt. Itemque Leonaticum est delubrum Athenis, quod *Leocoron* nominatur. Alabandenses quidem sanctius Alabandum colunt, à quo est urbs illa condita, quam quemquam nobilium deorum: apud quos non inurbane Stratonicus, ut

multa, cum quidam ei molestus Alabandum, deum esse confirmaret, Herculem negaret: Ergo, inquit, mihi Alabandum, tibi Hercules sit iratus. Illa autem, Balbe, quæ tu à cælo, astrisque ducebas, quam longe serpsit, non vides. Solem, deum esse, Lunamque, quorum alterum Apollinem Græci, alteram Dianam putant. Quod si Luna, dea est: ergo etiam Lucifer; ceteraque errantes, numerum deorum obtinebunt, igitur etiam inerrantes. Cur autem 7 Atque species non in deorum numero reponatur? est enim pulcher, & ob eam causam, quia speciem habet admirabilem, *Tosumante* dicitur esse nata, cuius si divina natura est, quid facies nubibus? arcus enim ipse ex nubibus efficitur quodam modo coloratus. Quatum una etiam Centauros peperisse dicitur. Quod si nubes retuleris in deos, referendæ certe erunt tempestates, quæ populi Romi, tibus consecrata sunt. Ergo imbres, nimbi, procelæ, turbines, dii putandi. nostri quidem duces, *mare ingredientes*, immolare hostiam fluvibus consueverunt. Tum si est Ceres à gerendo (ita enim dicebas) terra ipsa dea est, & ita habetur: quæ est enim alia Tellus? sin terra: mare etiam quem Neptunum esse dicebas; ergo & flumina, & fontes, itaque & Fontis delubrum Maso ex Corsica dedicavit. & in augurum precatione Tiberinum, Spinonem, & Anemonem, Nodinum, alia propinquorum fluminum nomina videmus. Ergo hoc aut in immensum serpet, aut nihil horum recipiamus, nec illa *infinita ratio superstitio* probabitur. Nihil ergo horum probandum est. Dicamus igitur, Balbe, oportet contra illos etiam, qui hos deos ex hominum genere in cælum translato, non *re, sed opinione* esse dicunt, quos auguste omnes, sancteque veneramus. Principio *Jove* tres numerant ii, qui theologo nominantur: ex quibus primum, & secundum natos in Arcadia: alterum patre *Æthere*, ex quo etiam Proserpinam natam seruat, & Liberum: alterum patre Cælo, qui genuisse Minervam dicitur, quam principem & *inventricem belli* serunt, tertium *Cretensem*, Saturni filium: cujus in illa insula sepulcrum ostenditur. *Abrogos* etiam apud Græcos multis modis nominantur. Primi tres, 9 qui appellantur Anaces, Athenis ex Jove, rege antiquissimo, & Proserpina nati, 10 Tritopatreus, Eubuleus, Dionysius. Secundi, Joveritio nati ex Leda, Castor & Pollux. Tertii dicuntur à nonnullis Aleo, & Melampus, Emolas, Atræi filii, qui *selope* natus fuit. 11 Jam Muxa prima quatuor, nata Jove altero, Thelxiope, Mneme, Acæde, Melete: secunda, Jove tertio & Mnemolync, procreata novem: tertiz, 12 Jove tertio Pierio nata, & Antiope, quas *Pieridas*, & *Pierias* solent poëta appellare, iisdem nominibus, eodem numero, quo proxima superiores. Cùmque tu Solem, quia solus esset, appellatum esse dicas: Soles ipsi quam multi à theologis proferantur: unus eorum Jove natus, nepos Ætheris: alter, Hiperione, tertius, Vulcano, Nili filio: cujus urbem *Ægypti* volent esse eam, quæ Heliopolis appellatur: quartus

1. Quæ matre Asteria est, forte Latona? Nostri libri nihil discrepant, nisi quod in Pal. pr. est Asteria, forte Latona. Lambinus impudenti arrogantia finxit nobis: *scelus matris Asteria est; matris Latonæ*
 2. Et sceleris. Vulgati scelerum, sed præter Pall. tres, & P. & editio non Victorii.
 3. Ipsi possumus fingere. Gulielmii P. amplius, *ipsæ velimus fingere* vel possumus. Sed non nullus Palatinorum.
 4. Quæ Leucothea à Grecis, à nobis Matuta dicitur. Aliiter nostra triga & ed. Victorii, nempe. Ino Dea dicitur, *ex Leno, à Grecis, à nob. Mat. di. cicut*, quam ser. prætam si admittimus, officimus primum dicitur.
 5. Ex Pasiphaë & Aë, è Perseide. Huc tendunt omnes libri nostri scripti, expresseruntque aperte Pall. tres, & neque aliter edidit Victorius prius euss, & Pasiphaë & Perseide, vel *ex Pasiphaë & Perseide* à Perseide.
 6. Leonaticum est delubrum. Ita etiam Pall., & P. non, *Leonaticum* uti publicæ Lambinus videatur Gul. Canterus lib. v. Novan. Lect. cap. 8.
 7. Atque species. Est à Pal. p. & editione Victorii, neque recedit

Pal. sec. quædam quod is. *Sci. vulgati, Arvus species.*

8. *Ætherem*. Sic Pall. nostri. Turnebus ad Varronem tentabat *Anaxim.*

9. Qui appellantur Anaces. Verus editio Aldi: *Anaxit*, neque secus Pall. tres & P. Gul. elmi adeo ut videatur revocandum.

10. Tritopatreus. Sic idem nst. quibus accedit editio Victorii, vulgati, *Tritopatreus.*

11. Jam Muxa prima quatuor, nata Jove altero, Thelxiope, Acæde, Mneme, Melete. Ita editio Victorii; alluduntque Pall. nostri atque P. nisi quod omnes, nata Jove altero, nata Thelxiope, aut simile quid Aldos avus vulgaris *altero Thelxiope, Mneme, Acæde, Melete*, præter membranas sanè nostras, in quibus clarè *Acæde*, & nisi me fallit, Camerarii conjectura proximè accedit ad ser. prætam nostrorum; *Jam Muxa prima III. Jove altero nata è Thelxiope, Acæde, Melete* nam Pal. loc. expressit per notam IIII.

12. Joveritio Pieris nata & Antiope. Sic Victorianus sic nostri duo, nam tert. *Pieris*, editi alii *Pieris nata*, quæ & in Pal. quarto ac quinto.

est is, quem heroicis temporibus Achanto Rhodi pepe-
 alle dicitur, & avum Jalyfi, Camiri, & Lindi: quintus, qui
 Colobis fertur. Etiam, 2 & Circeam procreavisse. Vulcani
 item copulures, primus Cælo natus, ex quo & Minerva
 Apollinem eum, cujus in tutela Athenas antiqui historici
 esse voluerunt: secundus 3 in Nilo natus, Opas, ut Ægy-
 ptii appellant, quem custodem esse Ægypti voluit: tertius
 ex tertio Jove, & Junone, qui Lemni fabricæ traditur præ-
 fuisse: 4 quartus Monatio natus, qui tenuit insulas propter
 Siciliam, quæ Vulcani nominabantur. Mercurius unus
 Cælo patre, 5 Die matre patus: cujus *obscuritas excitata*
matre traditur, quod ad speciem Proserpinae commotus sit:
 alter Valentis, & Phoronidis filius, is, 6 qui sub tertis ha-
 betur, idem Throponius: tertius Jove tertio natus, &
 Moja, ex quo, & Penelopa Pana natum ferunt: quartus
 Nilo patre, quem Ægyptii *nesu habent nominare*: quintus,
 quem colunt Phœnecæ, qui & Argum dicitur inermisse,
 ob cuius causam 7 in Ægyptum profugisse, atque Æ-
 gyptiis *legi, & literas tradidisse*. Hunc Ægyptii & *Troch* ap-
 pellant: eodemque nomine anni primus mensis apud eos
 vocatur. AEsculapiorum primus, Apollinis, quem Arcades
 colunt: qui *speculum invæisse*, primusque vulnus dicitur
 obligavisse: secundus, secundi Mercurii frater, is fulmine
 percussus, dicitur humatus esse Cynofanis: tertius, Arsi-
 pi, & Arifon: qui primus *purgatorem alvi*, dentique evul-
 sionem, ut ferunt, invenit: cujus in Arcadia non longè
 à Lado flumine sepulcrum, & locus ostenditur. Apolli-
 nio antiquissimus is, quem paulo antè ex Vulcano na-
 tum esse dixi, custodem Athenarum: alter Corybantis fi-
 lius, natus in Creta: cujus de illa insula, cum Jove ipso
 certamen fuisse traditur: tertius Jove tertio natus, & La-
 tona quem ex Hypereboreis Delphos ferunt advenisse: quar-
 tus in Arcadia, quem Arcades *Nominem* appellant, quod
 ab eo se legis ferunt accepisse. Dianæ item plures: prima
 Jovis, & Proserpinae, quæ pinnatam Cupidinem genuisse
 dicitur: secunda noitor, quam Jove tertio, & Latona na-
 tam accepimus: 10 tertiz pater. Upistraditur, Glauce ma-
 ter, cum Græci sæpe *Upium* paterno nomine appellant. Dio-
 nyfos multos habemus: primum è Jove, & Proserpina na-
 tam: secundum Nilo, 11 qui Nyfam dicitur interemisse:
 tertium, Caprio patre, eumque regem Asia præfuisse di-

cunt: 12 cui Sabazia sunt instituta: quartum Jove & Lu-
 na, cui sacra Orphica putantur confici: quintum Niso na-
 tum, & Thione à quo Trieterides constituta putantur. Ve-
 nus prima Cælo, & Die nata: cujus Elide 14 delubrum vi-
 demus: altera, spuma procreata: ex qua, & Mercurio Cu-
 pidinem secundum natum accepimus: tertiam, Jove nata,
 & Diona: quæ nupsit Vulcano. Sed ex ea, & Marte natus
 Anteros dicitur: quarta, Syria, Tyroque concepta: quæ
Astarte vocatur: quam Adonidi nupsisse proditum est. Mi-
 nerva prima, quam Apollinis matrem supra diximus: se-
 cunda orta Nilo, quam Ægyptii *Saux* colunt: tertia illa,
 quam Jove generatam supra diximus: quarta Jove nata,
 & Coryphe, Oceani filia: quam 15 Arcades Coriam nomi-
 nant, & *quadrigrarum inventricem* ferunt: quinta Pallantis,
 quæ patrem dicitur interemisse, virginis aeternam suam viola-
 re conantem: cui 16 pinnatam talaria affigunt. Cupido
 primus, Mercurio, & Diana prima natus dicitur: secundus,
 Mercurio, & Venere secunda: 17 tertius quidem est An-
 teros, Marte & Venere tertia. 18 Atque hæc quidem ejus-
 modi, ex veterè Græcæ fama collecta sunt, quibus intelli-
 gis resistendum esse, *ne perturbentur religiones*. Vestri autem
 non modo hæc non rellunt, verum etiam confirmant, in-
 terpretando, quorum quidque pertineat. Sed eò jam, unde
 huc digressi sumus, revertamur. Num censet igitur subri-
 liore ratione opus esse ad hæc refellenda? nam mentem,
 fidem, spem, virtutem, honorem, victoriam, salutem, con-
 cordiam, ceteraque ejusmodi, *verum vim* habere vide-
 mus, non *deorum*. Aut enim in nobismet infant ipsi, ut
 mens, ut fides, ut spes, ut virtus, ut concordia: aut optan-
 dæ nobis sunt, ut, honos, ut salus, ut victoria. 19 quarum
 rerum utilitate, video etiam consecrata simulacra. Quare
 autem in his vis deorum insit, tum intelligam, cum co-
 gnovero. Quo in genere vel maxime est *Fortuna* nume-
 randa: quam nemo *ab inconstanti, & temeritate seque*retur:
 quæ digna certe non sunt deo. Jam verò quid vos illa dele-
 ctat explicatio fabularum, & enodatio nominum? ex-
 lectum à filio Cælum, victum itidem à filio Saturnum.
 Hæc & alia generis ejusdem ita defenditis, ut ii qui ista
 finxerunt, non modò non insani, sed etiam fuisse sapientes
 videantur. In enodandis autem nominibus, 20 quod mi-
 serandum sit, laboratis. Saturnus, quia *se saturat amittit*

H h h h Ma

1. Avum Jalyfi, Camiri, & Lindi.) Vox avum non est in ullo Pal. aut
 P. nisi cet. mendosissimi: omnes, adiectum Lindi nescio quem nomi-
 ne Rhodi, aut Troici. V. Ctorius edidit. dicitur Jalyfium, Camirum, Lindum,
 sed casum illorum quartum nostrum non agnoscent.
 2. Et Gæcia.) Pal. pr. terr. quart. & P. stræam, quæ terminatio visi-
 ta quæque in Plauto.
 3. In Nilo natus Opas.) Præpositionem in addidit primum Victorius;
 ut patet in Pall. atque P.
 4. Quæriti Menalio natus.) Pall. in Menalia, Memalia, in Enal e, Im-
 malis nōi, tamen d. sferuac se in vicem edidi.
 5. Die matre.) Sic Pal. secund. tert. quart. verum pr. quintus & P.
 Dia.
 6. Qui, sed tertis habetur.) Lambinus, habet. ex mss. inquit, sed no-
 stri Pal. quæque non adhibulantur: propugnata tamen habet illud pro
 hinc, postquam, Giliantus, observat on bus suis in linguam Latinam.
 7. In Ægyptum profugisse.) Est à Laetantio, ita locum laudante il-
 linc. Divin. Inst. cap. 6. ut prodidit primum Xylus Betulejus: acce-
 ditque omnino Pall. nam tert. Ægyptum profugisse, pr. Ægypto pro-
 fugisse. sec. Ægyptum profugisse. quatuor. Ægypto profugisse, ut tertio vul-
 gat.
 8. Troch appellant.) Sic idem Laetantius, at mss. nostri & Victorii
 Troys vel Trois. Aldus avos Troch. Cænotarios Thæzæam. Aldus ne-
 pes Troch. Pal. quart. ex h. bet Trois, quatuor. Trois.
 9. cum Jove pte.) Haud aliter Palatini proeres sed enim quart. quint.
 P. & V. Vovet: eodem unius, cum Jove Tertio.
 10. Tertiz pater Upi straditur.) Victorii ed. Tertiz pater Upi straditur
 straditur, sed sic nullus nostrorum, n si quod sec. Tertiz pater Upi
 straditur. quatuor. Tertiz pater Upi strad.
 11. Qui Nysam dicitur interemisse.) Ita etiam ferè omnes nostri, quod
 indicioque sciant ex dicti, n h. eis inde auxili ad. consueturas suaz.
 12. Cui Sabazia sunt instituta.) Est à Sigonii libro veterè, ut ind. car.
 P. Manutius, quæ eademmodum & docti antea conjectant: ut liquet ex

scholis Berchleii. nostri non recedunt à vulgatis; cæpse Ab. vna sunt
 isti nisi quod quart. ac. quint. restat ab area.
 13. Cujus Elide delubrum.) Pall. duo. Eli, quod & expressit Victorius.
 sec. Hæta. quart. Ely. solum restat Eli de in quinto, codice non nimium
 bono.
 14. Delubrum videmus.) Pall. duo priores & quint. vidimus, quod &
 in Gultelm. ano P.
 15. Arcades Coriam nominant.) Pall. pr. sec. tert. quint. Coriam. quart.
 Coriam Lambinus repouit. Ceryphosian, nimium securus consueturam
 P. V. Ctorius quam prodidit libro x. Variar. lect. cap. 15. quippe licet
 Arnobius ac Clemens Alexand. meminerint Ceryphosia, adscribunt
 itidem, sic dicitur Mæstensis, cujus & meminit Paulan. ar. in Mæstensi-
 ca. Cicero hinc de Arcadibus loquitur; apud quos Cærean. colunt, re-
 statur demum Arcad. à Paulan. ar. quæ monuit me partem sui notis, P.
 Puterius, Patre Claudio è gñisimur filius.
 16. Pinnatam talaria affigunt.) Editi à Victorio affigunt, sed alter-
 rum remanet in nostris scriptis & cæsi sunt quatuoribus.
 17. Tertius quidem est Anteros, etc.) Lambinus d. levit quidem, tan-
 quam supervacuum, & verò annotavit. Gultelmus abesse, una cum
 est, suo P. sed enim etiam extet in Pall. quatuor & Victorian. s. re-
 formatum potius in, tertiusque idem est Anteros, etc. ut respiciat ad
 ea, quæ paulo antea d. Xerat. nam quatuor. solum habet; Tertius Anthe-
 reros.
 18. Atque hæc quidem ejusmodi.) Elegantius istud multo, quam ha-
 ctenus vulgatum, Atque hæc quidem atque ejusmodi. certè secundum il-
 lud atque, non est in Pal. prim. sec. quart. quinto, ut nec in P.
 19. Quæ digna certe non sunt deo.) Sic Pal. tert. & quart.
 sed ceteri, utilitatem video, video etiam etc. quod Cicero. suo in vixit
 Victorius, non necessario.
 20. Quod miserandum sit laboratis.) Mallem abiegatis bis voculis,
 miserandum laboratis.

Mavors, quia magna venit: Minerva, quia minus, aut quia minatur? Venus, quia venit ad omnia: Ceres, a gerendo. Quam periculosa consuetudo? in multis enim nominibus habebis. Quid Vejovi facies? quid Vuleano? quamquam, quoniam Neptunum a mendo appellatum putas, nullum erit nomen, quod non possis una littera explicare, unde ductum sit. In quo quidem magis tui natare visus es, quam ipse Neptunus. Magnam molestiam suscepit, & minime necessarium primus Zeno, post Cleante, deinde Chrysippus, commentitiarum fabularum reddere rationem: vocabulorum, cur quique ita appellati sint, causas explicare. Quod cum facitis, illud profecto confitemini, longe aliter rem se habere, atque hominum opinio sit: eos enim, qui diis appellantur, rerum naturam esse, non figuras deorum. Qui tamen error fuit, ut perniciosius etiam rebus, et non modo nomen deorum tribueretur, sed etiam sacra constituerentur. Febris enim sanum in Palatio, & Orbonae ad eadem Larum, & aram mala Fortunae Esquilii consecratam videmus. Omnis igitur totius a philosophia pellatur error, ut, cum de diis immortalibus disputemus, dicamus digna diis immortalibus: de quibus habeo ipse, quid sentiam: non habeo autem, quid sibi assentiar. Neptunum esse dicis, animum cum intelligentia, per mare pertinentem. idem de Cere. Istam autem intelligentiam aut maris, aut terrae non modo comprehendere animo, sed et suspicionem quidem possum attingere. Itaque aliunde mihi querendum est, ut et esse deos, & quales sint dii, discere possim; & quam quales tu eos esse vis. Videamus ea, quae sequantur: primum deorum providentia mundus regatur: deinde consulantur rebus humanis haec enim mihi ex tua partitione restant duo. de quibus si vobis videtur, accuratius differendum puto. Mihi vero, inquit Vellejus, valde videtur: nam & majora exspecto: & his, quae dicta sunt, vehementer assentior. Tum Balbus, Interpellata te, inquit, Coita, nolo, sed sumemus tempus aliud, efficiam profecto ut fateare. Sed.

Nulla defunt:

Nequaquam istuc istuc ibi: magna inest certatio Nam ut ego illi suppl. careat: tanta blandiloquentia?

Mobe pat. umne ratiocinati videtur, & sibi ipsa nefariam pestem machinari? Illud vero quam callida ratione?

Qui vult, quod vult: ita dat scien ut operam dabit.

Qui est versus omnium leminator malorum:

Ite rursus mente mihi haec tradidit respugula:

Quibus ego iram omnem recludam, atque illi perniciosum dabo.

Mibi maiores, illi lectum: exitum illi, exsilium mihi.

Hanc videlicet rationem, quam vos divino beneficio homini solum tributam dicitis, bestiae non habent. Videsne igitur, quanto munere deorum sumus affecti? atque eadem Medea patrem, patriamque fugiens:

— postquam pater

Appropinquas, jamque, pene ut comprehendatur parat;

Puerum interea obtineat, membraque articulatum dividit;

Perque agros passim dispergit corpus: id ea gratia,

Ut, dum nati dissipatos artus captaverit patrem;

Ipsa interea effugeret: illamvis maeor tardaret sequi;

Sibi saluere ut familiari pareret paricidio.

Hinc ut scelus, sic nec ratio, quidem defuit. Quid? ille

1. Non modo nomen Deorum tribuatur. Pal. pr. & sec. non admittunt illud modo: & eleganter profecto subadiatur.

2. Et O. hanc ad eadem Larum. Paulus Manutius hic primum reformavit textum. Maffiaci & Sigonii prius impre. si deditur ea dicitur. Ho. Orbonae ad; neque est in ulla Palatinorum: quod facit mirari neque eorum primum singularis sit. & venisset & benedict.

3. Per mare pertinentem. Sic Victorius & Pall. accerte nam ceteri pertinentem, ut ferè vulgati.

4. Quam qualis necesse sit. Sic quatuor mss. nostri vulgati antea, vult: nam quatuor non agnoscit quem.

5. Matres contaminari regias. Est à duobus Pall. pr. & sec. à P. & Victoriana. prius erat, contaminari, regiam contaminari stirpem, quomodo

funestas epulas fratri comparans, nonne versat huc & illuc cogitatione rationem?

Major mihi moles, majus misendum est malum;

Quae illius acerbum cor contundam, & comprimam.

Nec tamen ille ipse est praetereundus, qui non sit habuit conjugem illece in stuprum: de quo r. c. & verissime loquitur Atrous:

Quod res in summa summum esse arbitror

Periculum, & matres contumacis regias;

Contaminari stirpem; admisceri genus.

At id ipsum quam calide, qui regnum adulterio quaereret;

Aldo (inquit) bus, quod mihi portento caesum pater

Prodigium misit regni stabilitatem me;

Agnum inter pecudes aures clarum coma

Quondam Thyestem elepera ausuro esse, & regia:

Qua in re adjuvicem conjugem cepit sibi.

Videtur summa improbitate ulus non sine summa esse ratione? nec vero scena solum referta est his sceleribus, sed multo vita communis praed majoribus SENTIT DO MVSVNEVSCVIVS QVB; SENTIT FORVM SENTIT CVRIA, CAMEVS SOCIJ PROVINCIAE VT QVEMADMODVM RATIONE RECTE FIAT, SIC RATIONE PECCATVR. alterumque & à paucis, & ratio: & alterum & semper, & à plurimis: ut satis fuerit nullam omnino nobis à diis immortalibus datam esse rationem, quam tantum pernicie datam. Ut vinum agrotis, quia prodest raro, nocet saepissime; melius est non habere omnino, quam spe dubia saluti in aeternam perniciam incurrite: sic haud scio, an melius fuerit humano generi motum istum celebrem cogitationis, acumen, sollicitam, quam rationem vos amas, quoniam post secula sit multis, admodum paucis salutarum, non dari omnino quam tam munificè & tam largè dari. Quam modèrem si mens, voluntasque divina idcirco consuluit hominibus, quod iis largita est rationem: iis solis consuluit, quos bona ratione donavit: quos videmus, si modò ubi sunt, esse perpaucos. Non placet autem paucis à diis immortalibus esse consultum, & sequitur ergo: ut nemini consultum sit. Hinc loco sic soleas orare: non idcirco non optime nobis à diis esse provium, quod multi eorum beneficio perverse uterentur, etiam patrimonium multos male ut: nec ob eam causam eos beneficium à patribus nullum habere, quos quos istuc negat? aut quae est in collatione ista similitudo? nec enim Herculi Dejanira nocere voluit, cum eitunicam sanguine Centauri tinctam dedit; nec prodesse Phaeo Jasoni, qui gladio vomitam ejus aperuit, quam sanare medici non poterant, MVLTENIM ETIAM CVMS OBSSE VELLENT, PROFERVNT, ET CVM PRODESSE OBEVERVNT. Ita non sit, ex eo, quod datur ut voluntas ejus, qui dedit, appareat: nec si is, qui accepit, bene utitur, idcirco is, qui dedit, amicum dedit. Quae enim libido, quae avaritia, quod facinus aut suscipitur nisi consilio capto, aut sine animi motu, & cogitatione, id est, ratione, perficitur? nam omnis opinio, ratio est. Et quidem bona ratio, si vera: mala autem, si falsa est opinio. Sed à deo tantum rationem habemus, si modò habemus; bonam autem rationem, aut non bonam, à nobis, non enim, ut patrimonium relinquimus sic ratio homini est beneficium deorum data. Quid enim potius hominibus dedissent, si iis non crederet voluissent? injustitiae autem, intemperantiae, timiditatis quae seminas essent,

nullus Palatinorum

6. Atrous & semper & à plurimis. Vulgata, alterum & sepe & à pluribus. Sed prius illud, revocatum voluit editione sua Victorius, restatque in Pall. & VVO. vvi.

7. Quaeque esse negat? Nostri duo adhuc amplexi. Quaequam neque negat? Vulgati: Quaeque esse negat? sed alterum subiectorem fidei codicum V. Victorius: utque si à recepta lectione numquam recedit, sine auctoritate membrarum: quod certò mihi persuasi.

8. In collatione. Delituit has duas voces Lambinus tanquam aliunde invecitas contra eadè omnes item Pall. nostros, modestius cancelasset uncin.

essent, si his vitis ratio non subesset? Mederi modo, & Atreus commemorabantur a nobis, heroica personæ ini-
to, subdectaque ratione, nefaria scelera meditantes. Quid? levitates comicæ, parumque semper in ratione versantur? parumque subtiliter disputat ille in Eunuchis?

— quid igitur faciatis? —
Exclusi, rebitur: ridentem? non, si me obsecret.
Ille vero in Synephebis Academicorum more contra com-
munionem opinionem non dubitat pugnare ratione, qui in amore summo, summaque inopia suave esse dicit,

Parentem habere avorum, illepidum, in liberos
Difficilem qui tenet amos, nec studeat tuis.

Atque huic incredibili sententiæ ratiunculæ suggerit:
Aut tu illum fructus fallas: aut per literas
Averas aliquid nomen: aut per servulos
Periculis parvulum, postremis, à parco patre
Quod sumus? quanto distipat libertus?

Idemque fratrem & liberalem patrem, incommodum esse
iam in filio disputat: quem

Nepos quoque passum fallam, & neque quid inde auferam,
Nec quem dolum ad sum, aut machinam commoliar,
Suo quidquam, ita omnia viros dolos, fallacias,
Præstigiis præstinxit commoditas patris.

Quid ergo illi doli? quid machinæ? quid fallaciæ præsti-
giæ? num sine ratione esse poterant? O præclarum
morsus deorum! ut Phormio possit dicere,

Cela sitem. jam instruita mihi sunt in corde consilia omnia.
Sed examus è theatro: veniamus in forum, & sescum ite
precor, quid? ut iudicetur, qui tabularium incendit. Quod
facinus occultius? At se Q. Sotius, splendidus eques Rom.
ex agro Piceno, fecisse confessus est. Qui transcripsit tabu-
la publica. Id quoque L. Alenus fecit, cum chirographum
Sex primorum imitatus est. Quid hoc homine solertius?
Cognosce alias quaestiones: auri, Titosani, conjurationis Jugur-
thinae. Repete superiora: Tabula de pecunia capta ob rem iudi-
candam: posteriora, de incestu rogatione Petulca: tum hæc
quotidiana, siccæ, venena, pecularia, testamtorum etiam
legem nova quaestiones. Inde illa actio, ORÆ CONSILIOQUE
TVO EVRYVM AIO FACTVM ESSE: inde tot iudicia de
fide mala, tutelæ, mandati, pro socio, fiducia; reliqua, quæ
ex emto, aut vendito, conducto, aut locato, contra fidem
sunt; inde iudicium publicum rei privæ lege Latoria:
inde evryculum malitiarum omnium, iudicium de dolo ma-
lo; quod C. Aquilius tum teneri putat, cum ALIVD SIT
SIVLATVM: ALIVD ACTVM. Hanc igitur à diis im-
mortalibus tantam arbitramur malorum sementem esse
sistim? Si enim rationem hominibus dii dederunt, mali-
tiam dederunt. est enim malitia, verisuta, & fallax nocendi
ratio. Idem autem dii fraudem dederunt, facinus, cetera-
que quorum nihil nec suscipi sine ratione, nec effici potest.
Utinam igitur, ut illa anus optat,

— ne in nemore Pelio securivus
4. Casu accidisset abiegnæ ad terram trabes:

scilicet ealliditatem hominibus dii ne dedissent, quæ per-
paci bene utuntur: qui tamen ipsi sæpe à malè utentibus
opprimuntur: innumerabiles autem improbe utuntur: ut
bonum hoc divinum rationis, & consilii, ad fraudem ho-
minibus, non ad bonitatem imperitum esse videatur. Sed
utgetis identidem, hominum esse ipsam culpam, non deorum. Ut
si medicus gravitatem morbi, gubernator vim tempestatis

accuset, etsi hi quidem homunculi, sed tamen ridiculi.
Quis enim te adhibuisset, dixerit quispian, si ista non ef-
fent? contra deum licet disputare liberius. In hominum
vitiis ais esse culpam. Eam dedisses hominibus rationem,
quæ vitia, culpamque excluderet. Ubi igitur locus fuit et-
roii deorum? non patrimoniam spe bene tradenda relinquis:
qua possumus falli: deus falli qui potuit? an ut Sol, in
currum cum Phaethontem filium sustulit: aut Neptunus,
cum Theseus Hippolitum perdidit, cum res optandi à Ne-
ptuno patre habuisset potestatem? Poetarum ista sunt: nos
autem philosophi esse volumus, rerum auctores, non fabu-
larum. Atque istam omni ipsi dii poetici si fecissent, pernicio-
sore illa filiis, peccasse in beneficio putarentur. Et, si ve-
rum est, quod Aristo Chius dicere solebat, nocere audientibus
philosophos iu., qui bene dicta malè interpretantur: posse enim
quos ex Aristippi, acerbo è Zeronis schola exire: prius si,
qui audierunt, vitiosi essent discipuli, quod perversè phi-
losophorum disputationem interpretarentur; tacere præ-
staret philosophis, quam iis, qui se audissent, nocere. Sic,
si hominès rationem bono consilio à diis immortalibus
datam, in fraudem, malitiamque convertunt: non dari il-
lam, quam dati humano generi melius fuit. Ut si M. DI-
CVS SCIAT, eum agrotum, qui iussus sit vinum sumere,
metacius sumturum, atamque periturum: magna sit in
culpa: sic vestra ista providentia reprehendenda, quæ ra-
tionem dedit iis, quos scierit ea perversè, & improbè u-
turos. Nisi forte dicitis eam necesse. Utinam quidem. Sed
non audebitis, non enim ignoro, quanti eius nomen pu-
tis. Sed hic quidem locus concludi jam potest. Nam si
STVLTITIA, consensu omnium philosophorum, majus est
malum, quam si omnia mala & fortuna, & corporis ex al-
tera parte ponantur: sapientiam autem nemo asequitur:
in summis malis omnes sumus, quibus vos optimè consul-
tum à diis immortalibus dicitis. nam ut nihil interest, ut-
rum nemo valeat, an nemo possit valere: sic non intelli-
go, quid interest, utrum nemo sit sapiens, an nemo esse
possit. Ac nos quidem nimis multa de re apertissima. Te-
lamò autem uno versulocum totum conficit, & cur dii ho-
mines negligant.

Nam si curent, bene bonis sit, malè malis: quod nunc abest.
Debeant illi quidem omnes bonos efficere, si quidem
hominum generi consulebant. Sin id minus: bonis qui-
dem cerè consulere debebant. Cur igitur duos Scipiones,
fortissimos, & optimos viros, in Hispania Pœnus op-
pressit? Cur Maximus extulit filium consulem? cur
Mascellum Annibal interemit? Cur Paullum Cannæ sustu-
lerunt? cur Pœnorum crudelitati Reguli corpus est præ-
bitum? cur Africanum domestici porticus non tulerunt?
Sed hæc vetera, & alia permulta, propiora videamus. Cur
avunculus meus, vir innocentissimus, idemque delectis-
simus, P. Rutilius in exilio est? cur sodalis meus interfe-
ctus domi suæ; Drusus? cur temperantia, prudentiaque
specimen, ante simulacrum Vestæ, & pontifex maximus est
Q. Scævola trucidatus? cur etiam ante tot civitatis princi-
pe, à Cinna interemit? cur omnium perfidiosissimus, C.
Marius, Q. Catulum, præstantissima dignitate virum mori
potuit jubere? Dies deficiat, si velim numerare quibus bo-
nis malè evenerit: nec minus, si commemorarem, quibus im-
probis optimè. Cur enim Marius tam feliciter, 7 septim-
mum consul, domi suæ senex est mortuus? cur omnium
H h h z crude-

scianli bro vii. qui singulari numero poni meminit, accidisse tamen
placet.

5. Cur dii homines negligant. Optimi libri nostram habent scriptu-
ram, deteriores vulgatarum utrum dii, quam & respicit V.ctorius.

6. Pontifex max. est. Q. Scævola trucidatus. Videatur auribus iu-
cundus, quod extat in Pal. tert. pont. max. Q. Scævola trucidatus. sed cum
rester alteram in pr. & sec. non autem ab eis recedere tanquam qui
multis millibus præstent ab quo tertio.

7. Septimum consul, Pal. pr. duodecimo V. Vouy septies.

1. Quæstio distipat (Lambinus.) Pal. pr. distipat. Sec. ac P. distiper. alie-
ron proponi poterat vulgato nam Lambin. distipat, nimitis sane longè
petitur. habet Pal. quæstus alias distipat.

2. Neque quid inde auferam. Pal. pr. ac sec. item P. neque unde aufer-
am, nihil perit.

3. Utinam optaret. N. h. h. heic mutant Palatini. at Lambinus repo-
nit ex Memmiano: Utinam optaret.

4. Casu distipat abiegnæ ad terram trabes? Pal. pr. Casu ac distipat ab-
iegnæ, ceteri, Casu accidisset abiegnæ, sed minus rectè, si cre. lendam Pri-

scianli bro vii. qui singulari numero poni meminit, accidisse tamen
placet.

5. Cur dii homines negligant. Optimi libri nostram habent scriptu-
ram, deteriores vulgatarum utrum dii, quam & respicit V.ctorius.

6. Pontifex max. est. Q. Scævola trucidatus. Videatur auribus iu-
cundus, quod extat in Pal. tert. pont. max. Q. Scævola trucidatus. sed cum
rester alteram in pr. & sec. non autem ab eis recedere tanquam qui
multis millibus præstent ab quo tertio.

7. Septimum consul, Pal. pr. duodecimo V. Vouy septies.

1. Quæstio distipat (Lambinus.) Pal. pr. distipat. Sec. ac P. distiper. alie-
ron proponi poterat vulgato nam Lambin. distipat, nimitis sane longè
petitur. habet Pal. quæstus alias distipat.

2. Neque quid inde auferam. Pal. pr. ac sec. item P. neque unde aufer-
am, nihil perit.

3. Utinam optaret. N. h. h. heic mutant Palatini. at Lambinus repo-
nit ex Memmiano: Utinam optaret.

4. Casu distipat abiegnæ ad terram trabes? Pal. pr. Casu ac distipat ab-
iegnæ, ceteri, Casu accidisset abiegnæ, sed minus rectè, si cre. lendam Pri-

scianli bro vii. qui singulari numero poni meminit, accidisse tamen
placet.

5. Cur dii homines negligant. Optimi libri nostram habent scriptu-
ram, deteriores vulgatarum utrum dii, quam & respicit V.ctorius.

6. Pontifex max. est. Q. Scævola trucidatus. Videatur auribus iu-
cundus, quod extat in Pal. tert. pont. max. Q. Scævola trucidatus. sed cum
rester alteram in pr. & sec. non autem ab eis recedere tanquam qui
multis millibus præstent ab quo tertio.

7. Septimum consul, Pal. pr. duodecimo V. Vouy septies.

1. Quæstio distipat (Lambinus.) Pal. pr. distipat. Sec. ac P. distiper. alie-
ron proponi poterat vulgato nam Lambin. distipat, nimitis sane longè
petitur. habet Pal. quæstus alias distipat.

2. Neque quid inde auferam. Pal. pr. ac sec. item P. neque unde aufer-
am, nihil perit.

crudelissimus tam diu Cinna regnavit? At dedit poenas. Prohiberi melius fuit, impedire que ne tot summos viros interficeret, quam ipsum aliquando poenas dare. Summo cruciatus, supplicioque Q. Varius, homo importantissimus, perit: 2 si, quia Drusum ferro, Metellum veneno sustulerat; illos conservari melius fuit, quam poenas scelere Varium pendere. Duodequadraginta Dionysius tyrannus annos fuit opulentissimus, & beatissima civitatis. 3 Quam multos ante hunc in ipso Græciæ flore Plistratus? At Phalarum, ut Apollodorus poenas sustulit. Multis quidem ante cruciatis, & necatis. Et prædones multi sæpe poenas dant: nec tamen possumus dicere, non plures captivos acerbe, quam prædones necatos. Anaxarchum Democriteum à Cyprio tyranno excarificatum accepimus: 3 Zenonem Eleæ in tormentis necatum. Quod dicitur de Socrate? capus mortui illi lacrymari soleo, Platonem legens. Videsne igitur, deorum iudicio, si vident res humanis, dicitur men esse sublatam? Diogenes quidem Cynicus dicere solebat, Harpalum, qui temporibus illis prædo felix habebatur contra deos testimonium dicere, quod in illa fortuna tam diu viveret. Dionysius, de quo ante dixi, cum sanum Proserpinæ Locris expulisset, navigabat Syraculas: isque cum secundissimo vento cursum teneret, videns, inquit, amici, quam bona à diis immortaliibus navigatio sacrilegis detur? Atque homo auctus, cum bene, planeque percepisset, in eadem sententia perseverabat: qui, cum ad Seloponnelum classem appulisset, & in sanum venisset Jovis Olympii; autem ei detrahitur a miculum, grandi pondere, quo Jovem ornat ex manibus: & Karthaginensium tyrannus Gelo, atque in oreriam cavillatus est. *astate grave esse aureum amiculum, hieme frigidum: 7 eique lanæum pallium injecit, 8 cum id esse ad omne anni tempus diceret, idemque 9 Æculapii Epidauri barbam: ut eam demi iussit neque enim convenire, barbatum esse filium, cum in omnibus fanis pater imberbis esset, 10 jam mentas argenteas de omnibus delubris iussit auferri: in quibus quod in re veteris Græciæ inscriptum esset, BONORVM DEORVM, ut hec: ut bonitate velle dicebat. Idem victorias aureas, & pateras, 11 coronasque, quæ simulacrorum periculis manibus sustinebantur, sine dubitatione tollebat: eaque sic acere non auferre, dicebat, esse enim stultitiam, à quibus bonis precaremur, ab his porrigentibus, & dantibus posse tueri. Eundemque ferunt hæc, quæ dixi, sublatum de fanis in forum protulisse, & per præconem vendidisse: exactaque pecunia edixisse, ut, quod quisque à sacris haberet, id ante diem certam in suum quidque sanum referret: ita ad impietatem in*

deos, in homines ad iunctis injuriam. Hunc igitur nec Olympias Jupiter fulmine percussit, nec Æsculapius misero, dicitur, noque verbo tabescentem interemit: 12 atque in suo laculo mortuus, 13 in Tympanidis rogum illatus est: eamque potestatem, quam ipse per scelus erat nactus quasi suam & legitimam, hereditatis loco filio tradidit. Invia in hoc loco versatur oratio videtur enim auctoritatem ferre peccandi: 14 recte videretur nisi & virtutis, & vitiorum, sine ulla divina ratione, grave ipsius conscientia pondus esset, qua sublata, jacent omnia. Ut enim nec domus, nec ædes, ratione quadam, & disciplina designata videatur, si in ea nec recte factis præmia existant ulla, nec supplicia peccatis: sic mundi divina in homines moderatio, profecto nulla est, si in ea discrimen nullum est bonorum & malorum. At enim minor dii negligunt neque agellos singulorum, nec viticulas persequuntur: nec, si ureo, aut grandio quippiam nocuit, 15 id Jovi animadvertendum fuit. Ne in regno quidem reges omnia videntur curare, sic enim disposita, quasi ego paullo ante de tundo Formisino P. Rutilium que stus, non de amissa salute. Atque hoc quidem omnes mortales sic habent, ETERNAS COMMUNITATES, vinea, legetes, oliveta, ubertatem frugum, & studium: omnem denique communitatem, prosperitatemque vita, à diis habere: virtutem autem nemo unquam accepit deo retulit. Nimirum recte, propter virtutem enim jure laudamus, & in virtute recte gloriamur. Quod non contingeret, si id donum à deo, non à nobis haberemus. At verò aut honoribus, aut re familiari, aut si aliud quippiam nacti sumus fortuito boni, aut depulsumus mali, cum diis gratias agimus, tum nihil nostræ huius assumptum arbitramur. Num quis, quod bonus vir esset, gratias diis egit unquam? At quod dives, quod honoratus, quod incolumis, (ovemque optimum, maximum, ob eas res appellant, non quod nos iustos, temperatos, sapientes efficiat, sed quod filios, incolumis, opulentos, copiosos Neque Herculi quicquam decumam vocit unquam, si sapiens factus esset. Quamquam Pythagoras, cum in geometria quiddam novi invenisset, Musis bovem immolasse dicitur, sed id quidem non credo, quoniam ille ne Apollini quidem Delio hostiam immolare voluit, ne aram sanguine aspergeret. Ad rem autem ut redeam iudicium hoc omnium mortalium est, FORTYNAM A DEO PETENDAM A SEIPSIS COMMENDAM ESSE SAPIENTIAM. 16 Quamvis Mentis delubra, & Fidei confestimque; tamen hæc in nobis ipsis sita videmus: Spei, Salutis, Opus, Victoria facultas à diis expetenda est. Improborum igitur prosperitates,

1. Si quæ Drusum ferri, etc.] Aureola emendatio, quam hæc Pal. prim. ac quo alludebantque sec. terr. in quibus, sic quia, invenit hædæus impressis: sed quia Drusum sumque, illud non esse in Margari editus ab Aldo avo, qui dicitur etiam sequi.
 2. Quam multos ante hunc, etc.] Sic Pal. tert. item pr. & sec. præterquam quod in eadem, quod & in edit. one Victoriæ vulgata: Quam multos ante hunc, in ipso Græciæ flore Plistratus, ac Phalaris, ac Apollodorus poenas sustulit, multos, etc.
 3. Zenonem Eleæ, etc.] Eleæ in vulgata: sed præter quatuor Pal. & productam lectionem à Victoriæ.
 4. Prædo felix habebatur, etc.] S. c. Pal. quint. ac pr. & sec. prædo felix habebatur, prædo felix, quart. s. ac V. Vovv. prædo in Pamphyliā habebatur, aliquid later monstrari in illo filio, quod exeat de aliquis attentior, satis in hi est decessisse falsitatem vulgatam.
 5. Cum sit ad hunc ventum cursum teneret, videns: Videns, etc.] Admisi Patinorum nostrorum quinq; & V. Vovv. codicum scripturam istanc etiam pro eis Victoriæ, nam publicatam secundum hunc in summo reit. Videns, etc.
 6. Eique lanæum pallium injecit, etc.] Pal. quanto ac P. non ad id pallium solan. & Valerio hunc loco additum fuit.
 7. Karthaginensium tyrannus Gelo, etc.] Videtur Comerarius pugnaturos pao. H. s. quod erat in reo vulgata, sed destituebant in illi libris in quibus dicitur alterum: & verò Pal. pr. ac sec. exhibent, Gelo.
 8. Cum id esse ad omne anni tempus diceret, etc.] Ita egregie Pal. pr. & quint. expretitque Victoriæ: sed nemo sequi ausus, non Comerarius, non Scurmio: s. sublegere ab his oliti selectiora Victoriæ, vulgata, voce auctor, id esse aptum ad, etc., à qua etiam dicitur Pal. sec. in quo, qst.

9. Æsculapii Epidauri.] Sic Pall. quatuor. nec ab it editio præter Lambinianam in qua Epidauri, quod in Pal. quinto, nec displicet, verum alterum è Valeri Maximi l. c. t. de neglecta religione firmat anno avertit Galsimius.
 10. Sem mensis a gentes, etc.] Non incepti tentabat idem Galsimius, Eriom mensis: est alter amicus noster Pignus: Idem mensis, quod in quarto quinq; nec hoc nec illud habet forsitan recte.
 11. Et ceteraque, quæ fanula etiam proreba maxime sustinebantur, etc.] Ceterum non habet Pal. prim. quæ, expæctet tunc sustinebant, vix dubitanti admittore scripseram P. & Pal. quint. et ceteraque simulacrorum, quæ proreba maxime sustinebantur.
 12. Atque in suo laculo mortuus, etc.] Iacobus Bongarsius noster tentabat ad Iustinum suum, namque in suo ego potius atque habuerim pro additamento scribere aliquid: quam v. s. major sententia energia, si legemus, atque.
 13. In Tympanidis rogum illatus est.] Sic reperit in vetustissimo cod. Victoriæ, cum edit. sit, in tyrannidum, quod exilat quoque in Pal. tert. verum pr. ac sec. alare præ se ferunt in typanidum, quart. rapidum quoniam tympanum die.
 14. Recte videretur, nisi & virtutis, etc.] Sic Aldus sen. or. Pal. quinq; & P. & ed. Victoriæ, nisi quod donant & primo loco positum, vulgata: potest: ut recte videretur, nisi in virtute.
 15. Id Jovi animadvertendum fuit, etc.] Arndet magis quod habet Pal. pr. advertebatur.
 16. Quamvis Mentis delubra, etc.] Pal. pr. ac sec. Quamvis hinc Mentis, aliter utrumque in superacuum est.

tares, secundæque res redarguunt (ut Diogenes dicebat) vim omnem deorum ac potestatem. At nonnumquam boni virtutis habent boni. 2. Eos quidem arripimus, attribuimus que sine ulla ratione diis immortalibus. At Diagoras, cum Samothraciam venisset, Athos ille qui dicitur, 3. atque ei quidam amicus, Ty, qui deos putas humana negligere, nonne animadvertis, ex rot tabulis pictis, quam multi votis vim tempestatise frugerint, in portumque salvi pervenerint? Ita fit, inquit, illi enim nusquam picti sunt, qui naufragia fecerunt, in marique perierunt. Idemque, cum in naviganti vedores adversa tempestate timidi, & pesteriti dicerent, non insursum illud accedere, qui illum in eandem navem receperunt: ostendit eis in eodem cursu multas alias laborantes: quæ si vitæ non etiam in his navibus Diagam vihis crederent. Sic enim res se habet, ut ad prosperam, adversamve fortunam, qualis sis, aut quemadmodum vixeris, nihil inest. Non animadvertimus, inquit, omnia diis nos reges quidem. Quid est simile? Reges enim si scientes prætermittunt, magna culpa est. At deo ne excusatio quidem est inscientiæ. Quem vos præclarè defenditis, cum dicitis eam vim deorum esse, ut, etiam si quis morte poenæ sceleris effugerit, expectantur ex poenæ à liberis, à nepotibus, à posteris. O miram æquitatem deorum! Ferretne ulla civitas latorem istiusmodi legis, ut condemnaretur filius, aut nepos, si pater, aut avus deliquisset?

Quinam Tentularum interuersioni modus

Partur aut quamquam ubi mortem Myrtis

Pau luendus dabitur sacras supplicis?

Etiam poeta Stoicos depravaverint, an Stoici poetis dederint auctoritatem, non facile dixerim. portenta enim, & flagitia ab utriusque dicuntur, neque enim, quem Hippocratis iambus laeserat, aut qui erat Archilochi versu vulneratus, à deo immittam dolorem, non conceptum à se ipso, continebat: nec, cum Agilli libidinem, aut cum Paridis videmus, à deo causam requirimus, cum culpa pæne vocem audimus: nec ego multorum ægrotum salutem non ab Hippocrate potius, quam ab Æsculapio datam iudico: nec Lacedæmoniorum disciplinam dicam unquam ab Apolline potius Spartæ, quam à Lycurgo datam. Critolaus, inquam, evertit Corinthum: Karthaginem Hasdrubal. 4. Hi deos illos oculos oræ maritimæ effuderunt, non iratus allicui, quem omnino irasci posse negatis deum. At subvertite certe potuit, & conservare urbes tantæ, atque tales. Vos enim ipsi dicere soletis, nihil esse quod deus officere non possit, & quidem sine labore ullo, ut eam hominum membra

nulla contentione, mente ipsa, ac voluntate moveantur: sic numine deorum omnia fingi, moveri, mutarique posse. Neque id dicitis superstitiose atque animer, sed physica, constantique ratione. materiam enim rerum, ex qua, & in qua omnia sint, totam esse flexibilem, & commutabilem, ut nihil sit, quod non ex ea quamvis subito fingi, convertrique possit, ejus autem universæ hæcricem, & moderatricem divinam esse providentiam. hanc igitur, quocumque se moveat, efficere posse, quidquid velit. Ita que aut nescit, quid possit: aut negligit res humanas: aut, quid sit optatum, non potest iudicare. Non curat singulos homines. Non mirum: ne civitates quidem. Non eas? ac nationes quidem, & gentes. Quod si has etiam contemnet, quid mirum est, omne ab ea genus humanum esse contemnum? Sed, quo modo idem dicitis, non omnia deos persequi, si dem vultis, à diis immortalibus hominibus dispartiri, ac deinde somnia? idcirco hæc tecum, quia vestræ est de hominum veritate sententia. Atque idem etiam vota suscipi dicitis oportere. Nempe singuli voveant: audit igitur mens divina etiam de singulis. Videtis ergo, eam non esse tam occupatam, quam putabatis? Fac esse distentam, coelum versantem, terram tuentem, maria moderantem: cur tam multos deos nihil agere, & cessare patitur? cur non rebus humanis aliquos otiosos deos præfici? qui à te, Balbe, innumerabiles explicati sunt. Hæc ferè dicere habui de natura deorum, non ut eam tolletem, sed ut intelligeretis, quam esset obscura, & quam difficileis explicatus haberet. 5. Quæ cum dixisset, Cotta finem. Lucilius autem, Vehementius, inquit, Cotta, tu quidem, in vestus es. 6. in eam Stoicorum rationem, quæ de providentia deorum ab illis sanctissime, & providentissime constituta est. Sed quoniam advesperascit, dabis diem nobis aliquem, ut contra ista dicamus. est enim mihi tecum pro aris, & focis certamen, & pro deorum templis, atque delubris, proque urbis muris, quos vos, pontifices, sanctos esse dicitis, diligenter quæram religionem, quam manibus capitis, quæ deferi à me, dum quidem spirare potero, nefas iudico. Tum Cotta, Ego vero & opto redargui me, Balbe: & ea, quæ disputavi, deservere malui, quam iudicare: & facile me a te vinci posse, certò scio. Quippe, inquit Vellejus, qui etiam somnia putet ad nos mitti ab Jove. Quæ ipsa tamen tam levia non sunt, quam est Stoicorum de natura deorum oratio. Hæc cum essent dicta, ita discessimus, ut Vellejo Cotta disputatio verior, mihi Balbi ad veritatis similitudinem videtur esse propensior.

Hhhh 3

M. Tvl-

1. Vim omnem deorum ac potestatem. Illud ac potestatem non est in Pal. neque nimum requiritur.

2. Ita quidem arripimus, etc. Tullius ad scribitur, sed præter Pall. ubi erit & P. & editionem V. Florianam.

3. Quæ cum dixisset amicus. Pall. quart. quint. item P. quidam Asti. & videtur verum.

4. Hi deos illos oculos. Pall. quinquæ hi deos illos oculos: quod dictum ætiamque an verò respiciat Critolaum & Hasdrubalem, incerto.

5. Quæ cum dixisset Cotta finem. Vocabulum finem quod additum hæc tenus fuit illis finem, delevi, quippe non erat in Pal. pr. sec. quart. quinto. & fuisse à librariis non dubitabunt, cui notæ Cioero; præcipue sine cojusque libri.

6. In eam Stoicorum rationem. Sic quidem Bal. sec. at pr. in ar. pm. p. 20. scriptumque istam text. in meram, quartus ac quint. in di. am. istam Stoicorum rationem. P. in ar. am. istam. Quædamque fingebat, in ar. am. istam Stoicorum, quibus non respiciam.